

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Мельник Л. Ю.,

д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН

Дацій О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Гудзинський О. А., д.е.н., професор, професор кафедри Національного університету біотехнологій і природокористування

Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, професор кафедри завідувач кафедри Державної академії статистики, обліку і аудиту

Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Корецький М. Х., д.держ.упр., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри Полтавської державної аграрної академії

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі

Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Сумського національного аграрно-економічного університету

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПП від 28.03.2011 року

ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

*Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"*

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Відділ реклами: Чурсіна А. М.

Коректор: Строганова Г. М.

Комп'ютерна верстка: Полулященко А. В.

Технічне забезпечення: Дідук Б. Б.

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 12 червень 2014 р.

У НОМЕРІ:

Коваль Л. М.

Стан та проблеми формування матеріально-технічної бази аграрного сектора України 3

Остапенко А. Ю.

Агроекологічні ініціативи в умовах зміни клімату 8

Калінчик М. В.

Софізми управління аграрним сектором економіки ... 14

Галенко О. І.

Регіональні проблеми підвищення ефективності виробництва зерна в Південному регіоні 20

Митяй О. В.

Особливості інноваційної діяльності в харчовій промисловості 27

Волківська А. М.

Організаційно-економічні проблеми нормативно-правового регулювання зайнятості 30

Ярова А. Б., Семеняка Т. В.

Правове регулювання адміністративної діяльності 35

Осовська Г. В., Фещенко А. О.

Технологічні інновації як чинник ефективного розвитку підприємств харчової галузі 41

Гінтулов Ю. В.

Економічні проблеми розвитку потенціалу конкурентоздатності корпоративних структур харчової промисловості 48

Смольська О. Ю.

Основні напрями впровадження облікової політики на садівничих підприємствах 55

Лазеба Є. С.

Основні аспекти використання світових земельних ресурсів 60

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 р.)

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету 26 червня 2014 р.

Підписано до друку 26.06.14 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 8,5. Наклад — 1000 прим. Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 2606/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2014

№ 12 / 2014

CONTENTS:

<u>Koval L.</u> STATUS AND PROBLEMS OF FORMATION OF LOGISTICS AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE	3
<u>Ostapenko A.</u> AGROECOLOGICAL INITIATIVES IN CLIMATE CHANGE CONDITIONS	8
<u>Kalinchuk M.</u> SOPHISTRY IN AGRICULTURAL SECTOR MANAGEMENT	14
<u>Galenko O.</u> REGIONAL PROBLEMS OF INCREASE OF EFFICIENCY OF PRODUCTION OF GRAIN ARE IN SOUTH REGION	20
<u>Mytyay O.</u> FEATURES OF INNOVATIVE ACTIVITY ARE IN FOOD INDUSTRY	27
<u>Volkivska A.</u> THE ORGANIZATION AND EKONOMIK PROBLEM OF NORMATIVE AND EMPLOYMENT REGULATION	30
<u>Iarova A., Semenyaka T.</u> LEGAL REGULATION OF ADMINISTRATIVE ACTIVITY	35
<u>Osovska G., Feshhenko A.</u> TECHNOLOGICAL INNOVATION AS A FACTOR IN THE EFFECTIVE DEVELOPMENT ENTERPRISE OF THE FOOD INDUSTRY	41
<u>Tintulov Yu.</u> ECONOMIC PROBLEMS OF POTENTIAL COMPETITIVENESS FOOD CORPORATE STRUCTURE	48
<u>Smolska O.</u> THE MAIN DIRECTIONS OF THE ACCOUNTING POLICY IMPLEMENTATION IN THE HORTICULTURAL ENTERPRISES	55
<u>Lazeba E.</u> KEY ASPECTS USE OF GLOBAL LAND RESOURCES	60

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЬЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

— Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
— Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 338.432:657

Л. М. Коваль,

к. е. н., доцент, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

L. Koval,

PhD, Associate Professor, Khmelnytsky Cooperative Trade and Economic Institute

STATUS AND PROBLEMS OF FORMATION OF LOGISTICS AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Здійснено оцінку стану та використання матеріально-технічної бази аграрного сектора економіки України. Визначено джерела та можливості фінансового забезпечення відтворення основних засобів і участь у цьому процесі держави. Встановлено фактори, що впливають на обсяг інвестиційних надходжень в аграрну сферу й окреслено можливі шляхи активізації інвестиційного процесу на перспективу.

The assessment of the status and use of the material and technical base of the agricultural sector of Ukraine. Detected sources and possibilities of financial maintenance and reproduction of fixed assets involved in the process state. The factors that affect the amount of investment income in the agricultural sector and outlines possible ways to enhance the investment process in the future.

Ключові слова: аграрний сектор, матеріально-технічна база, інвестиції в основних капітал, інвестиційний клімат, державне управління.

Key words: agriculture, physical infrastructure, investment in fixed assets, investment climate, governance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Із проголошенням державної незалежності України та відмовою від командно-адміністративних методів управління постала нагальна потреба адаптації всієї економічної системи до ринкових умов. Україна мала самоутвердитися як незалежна держава і забезпечити собі гідну нішу у світовому співтоваристві. Високі потенційні можливості для досягнення поставленої мети створив для неї аграрний сектор. Завдяки своїй потужній земельно-ресурсній базі він міг стати локомотивом економічного розвитку держави, дати імпульс соціальному відродженню. Однак відсутність цілісної системи державного регулювання та підтримки галузі впродовж усього періоду реформ призвела до унеможливлення ефективного її розвитку і не забезпечила умов для створення конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств, які б вільно себе почували на вітчизняному та зарубіжному ринках. Трансформаційні процеси спричинили деіндустріалізацію аграрної сфери і поступове перетворення України на сировинний придаток більш розвинених країн. Якщо цих проблем не вдасться розв'язати вже в найближчій перспективі, то Україна ризикує повністю втратити свою продовольчу незалежність, а з нею — і надії на світле майбутнє.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми функціонування аграрного сектора привертають увагу багатьох українських учених. Значний внесок у їх розв'язання здійснили: П. Гайдучий, В. Зіновчук, Т. Зінчук, С. Кваша, М. Ковальчук, П. Саблук, А. Третяк та ін. У своїх роботах вони розглядали питання трансформації галузі, вивчали особливості її функціонування в різних умовах, досліджували євроінтеграційні перспективи тощо. Однак, проведені дослідження дають підстави стверджувати про фактичну відсутність системних досліджень стану та використання матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Разом з тим, забезпечити поштовх до позитивних зрушень в аграрній економіці, як свідчить досвід розвинених країн, неможливо без ефективно інноваційно-інвестиційної перебудови. Зазначене формує актуальність теми дослідження, визначає його зміст та мету.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обґрунтування шляхів зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектора України, пошук напрямів забезпечення відтворювальних процесів на інноваційній основі.

Таблиця 1. Основні засоби в сільському господарстві України у 2000–2012 рр.

Роки	Питома вага сільського господарства у валовій доданій вартості, %	Середньорічна вартість основних засобів, млн дол.	Питома вага сільського господарства за основними засобами в економіці, %	Площа сільськогосподарських угідь, млн га	Середньорічна чисельність працівників, млн ос.	Капіталооснащеність одного гектара сільськогосподарських угідь, дол.	Капіталоозбросненість праці, дол./ос.
2000	16,7	17917	11,6	43,40	4,33	412,8	3137,9
2001	16,2	17391	10,2	43,04	4,12	404,1	4221,1
2002	14,5	16171	8,9	41,80	4,10	386,9	3944,1
2003	12,0	14446	7,6	41,79	4,08	345,7	3540,7
2004	11,7	13978	6,6	41,77	3,97	334,6	3520,9
2005	10,3	14625	6,0	41,76	3,99	350,2	3665,4
2006	8,4	14953	4,8	41,72	3,63	358,4	4119,3
2007	7,2	15639	3,9	41,68	3,47	375,2	4506,9
2008	7,4	18194	3,0	41,65	3,30	436,8	5513,3
2009	7,8	13246	2,6	41,63	3,13	318,2	4231,9
2010	7,9	14281	1,9	41,58	3,09	343,5	4721,7
2011	9,6	14810	2,7	41,56	3,39	356,4	4368,7
2012	8,9	17226	1,3	41,56	3,49	414,5	4935,8

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечити стале економічне зростання України в епоху глобалізації світогосподарських зв'язків, як ми уже зазначали, можна лише шляхом технологічної модернізації виробництва. Проте наша держава не демонструє особливих успіхів у зазначеному напрямі. Особливе відставання за названим критерієм спостерігаємо у сфері аграрного виробництва. Сьогодні в сільському господарстві України зосереджено лише 1,3% основних засобів (табл. 1), а їх частка постійно знижується.

Рівень забезпеченості галузі технікою для проведення польових робіт становить 48—66% потреби в ній, а цієї техніки 80% застаріла і потребує негайної заміни [1]. Через технічні негаразди близько 25% технічних засобів не використовується [2, с. 101]. Функціонуючу в Україні модель аграрної економіки у кращому разі можна назвати індустріальною щодо великого підприємницького сектора і доіндустріальною відносно багатомільйонного сектора дрібних господарств.

Попри декларування про пріоритетність аграрного сектора для розвитку української економіки, зазначимо, що заходів з оновлення його матеріально-технічної бази фактично не проводиться. Незважаючи на те, що сільське господарство відносять до тієї нечисленної когорти галузей, що приваблюють інвесторів [3; 4], ті не поспішають вкладати в неї своїх коштів — частка інвестицій в основний капітал галузі не перевищує 7,5% загального обсягу інвестування вітчизняної економіки і становить 20,1 млрд грн. [5]. Цих коштів не вистачає не те, щоб

на модернізацію техніко-технологічної бази виробництва, але й навіть на кількісно-якісне оновлення машинно-тракторного парку агропідприємств. Учені підрахували, що для повноцінного відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектора необхідно залучити 300 млрд грн. [6, с. 79]. При цьому вважаємо, що основну увагу слід було б зосередити на сфері тваринництва, яка в Україні занепадає. В той же час статистичні дані свідчать, що увага інвесторів зосереджена на рослинництві, питома вага якого в загальному обсязі інвестиційних надходжень аграрної сфери сягає 72% [7, с. 19]. Неefективною є й відтворювальна структура інвестицій, що на 80% формується з інвестицій на технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств, будівель та споруд, тоді як на нове будівництво і розширення

підприємств коштів майже не витрачається. Незначною є сума вкладень на придбання довгострокових біологічних активів — продуктивної худоби та багаторічних насаджень, від стану і наявності яких і залежить розвиток галузі, і на питому вагу яких припадає лише 5% інвестованих коштів. До негативних моментів можна віднести асиметричний розподіл інвестиційних ресурсів, а також їх переорієнтацією з довгострокових інвестиційних проектів на задоволення короткострокових потреб у предметах праці (добривах, паливно-мастильних матеріалах тощо) в межах одного виробничого циклу [8, с. 296].

Однією з найгостріших проблем агросфери є проблема забезпечення аграріїв рухомим машинним складом. Потреба у його відтворенні постійно зростає, але висока вартість машин за відсутності необхідних коштів унеможливує розв'язання цієї проблеми. Учені підрахували, що для своєчасного проведення технологічних операцій українським аграріям не вистачає 118 тис. тракторів, 53 тис. зернозбиральних, 35 тис. кормозбиральних, 5 тис. бурякозбиральних, 6 тис. картоплезбиральних комбайнів [9, с. 26], а це вдвічі більше того, що ми маємо. Особливо "блідю" Україна виглядає на фоні міжнародних порівнянь. В той час як в США та Європі кожна тисячу гектарів ріллі обслуговує більше сотні тракторів і кількадесят комбайнів, в Україні — 8 і 4 відповідно [10, с. 190; 11, с. 61]. Низький рівень техніко-технологічного оснащення вітчизняних виробників спричинив відставання у них валових зборів з одиниці площі в 2,1—3,2 рази від показника зарубіжних країн. І це не дивно, адже на збирання

врожая аграрій має не більше двох тижнів. Якщо затягнути час, врожай гине. Проте наявна кількість техніки не може забезпечити потрібної оперативності і період жнив у нас затягується на цілий місяць, що завдає державі величезних втрат і призводить до зростання собівартості продукції на 10—15% [12].

Більша частина техніки, котра використовується вітчизняними аграріями, як ми уже зазначали, морально застаріла і фізично зношена. Відставання машин та обладнання вітчизняних аграріїв від тих, що використовуються у розвинених країнах, становить 2—3 покоління і перебуває на рівні 60-х років минулого століття. Сумарна потужність техніки в Україні становить в середньому 104 к.с. на 100 га посівних площ, тоді як у Великобританії ще наприкінці 90-х рр. цей показник сягнув 412,6 к.с., Франції — 498,2 к.с., Німеччині — 1514,7 к.с. [13]. Зазначене є причиною зростання капіталомісткості виробництва та падіння рентабельності наявного капіталу (табл. 2).

Використання застарілої та важкої техніки спричиняє також переуцільнення ґрунтів, призводить до руйнації їх структури, зниження насиченості повітрям, сповільнення активності обмінних біохімічних процесів, підриває протиерозійну й протидефляційну стійкість. Внаслідок високого ступеня зносу техніки і низьких показників її технічної готовності більшість аграріїв змушена вилучати з обороту величезні суми грошей на ремонтно-технічне обслуговування машинного парку, а ефект від цього мізерний, бо обладнання знову-таки псується. Можливостей придбання сучасної техніки в них немає. Купівельна спроможність аграріїв дозволяє покрити потребу в машинах та обладнанні не більш, ніж на 20%.

Здавалося б, що значну зацікавленість у розв'язанні проблем мала б мати держава, та вона не демонструє особливого ентузіазму. Держава виявляє байдужість як до безпосередніх проблем аграрного сектору, так і до проблем галузі сільськогосподарського машинобудування. Участь держави у фінансуванні інвестицій в основний капітал аграрного сектору не перевищує 9% від загального їх надходження, а розрив між обсягами прямої державної підтримки галузі з обсягами надходжень від неї вражаюче зростає (рис. 1).

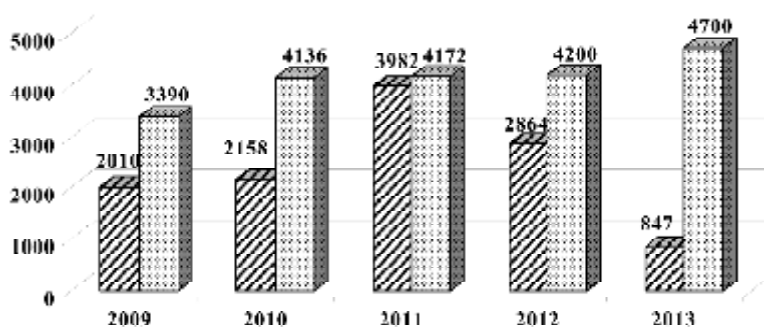
Не спромоглася держава створити й сприятливого інвестиційного клімату в аграрній економіці. У 2013 р. Фондом "Ефективне управління" за під-

Таблиця 2. Ефективність використання основних засобів сільського господарства України у 2000—2012 рр.

Рік	Середньорічна вартість основних засобів, млн грн.	Загальний обсяг сільськогосподарського виробництва, млн грн.	Чисельний прибуток (відсоток) галузі, млн грн.	Фондопродукція, грн.	Фондомісткість, грн.	Рентабельність основних засобів, %
2000	97471	151022	-	1,519	0,648	-
2001	93392	166427	-	1,782	0,561	-
2002	86192	168424	-	1,954	0,512	-
2003	76993	149900	-	1,947	0,514	-
2004	74362	179427	-	2,413	0,414	-
2005	74880	179606	-	2,399	0,417	-
2006	75511	184096	2445,4	2,438	0,410	0,032
2007	78978	173130	6854,1	2,170	0,450	0,087
2008	95880	201564	5789,2	2,102	0,476	0,060
2009	103187	197936	7584,8	1,918	0,521	0,074
2010	113388	194887	17170,5	1,719	0,582	0,151
2011	120668	233696	25341,3	1,937	0,516	0,210
2012	137640	223255	26787,2	1,622	0,617	0,195

тримки Всесвітнього економічного форуму було проведено опитування підприємців і виявлено, що найсерйознішими проблемами, що стримують розвиток агробізнесу в Україні є нестабільна політична ситуація, обтяжлива дозвільна система, корупція тощо (рис. 2).

Через наявність низки бар'єрів та загроз інвестори оминають українську економіку. Тому вважаємо, що на усуненні усіх цих проблем мають бути спрямовані зусилля держави. Тим більше, що тепер, як ніколи раніше, новостворений уряд відчуває у цьому велику зацікавленість. Позитивний вплив на їх розв'язання має справити стійкий запит до змін, що виявляється і з боку суспільства.

▨ Пряма державна підтримка

▤ Надходження податків і зборів до Зведеного бюджету від підприємств аграрного сектору

Рис. 1. Зіставлення прямої державної підтримки сільського господарства України з обсягами надходження коштів від підприємств галузі до Зведеного бюджету, млн грн.

Сформовано за даними [14; 15, с. 40; 16].

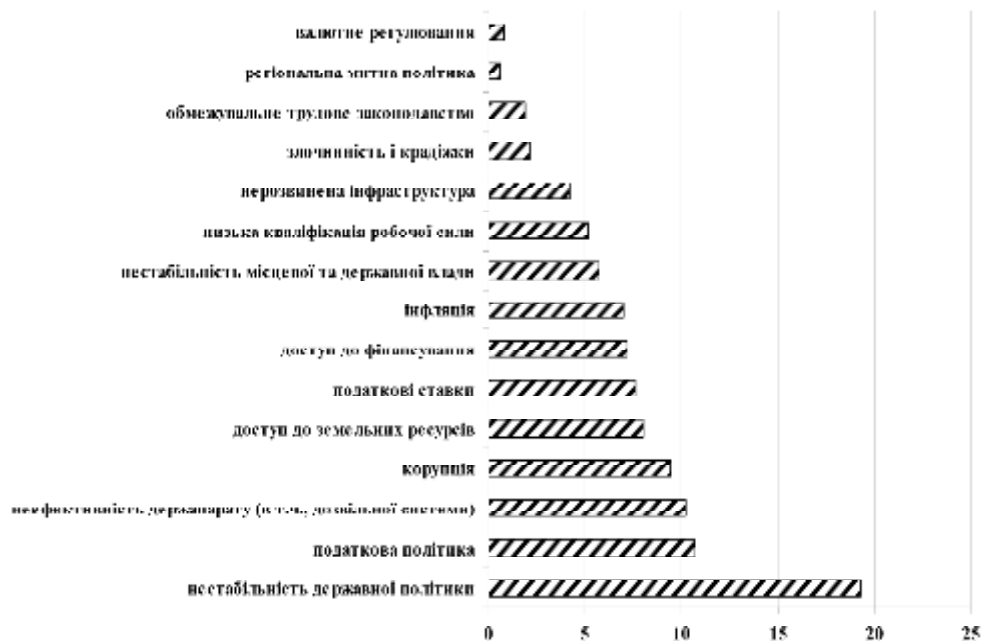

Рис. 2. Найпроблемніші фактори для ведення аграрного бізнесу, частка респондентів, які зазначили фактор як найбільш проблематичний, %

Джерело: [17, с. 64].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Забезпечити економічне відродження аграрного сектора економіки України неможливо за відсутності прогресивної техніко-технологічної бази та достатнього обсягу інвестиційних надходжень на її оновлення. Вагомими причинами порівняно невеликих обсягів інвестицій, у тому числі й іноземних, у підприємства аграрної сфери є відсутність сприятливого середовища та обґрунтованої концепції економічного розвитку галузі. Розв'язання зазначених проблем повинна взяти на себе держава. Державна політика в аграрній сфері має опиратися на нові підходи у прийнятті рішень щодо оптимальних умов для суттєвого збільшення соціального, інвестиційного і виробничого потенціалу. Досягти забезпечення поставленої мети держава може за допомогою низки методів економічного, організаційного та правового характеру, котрі б реалізувалися нею у складі загальної економічної реформи. У пошуку та поєднанні цих методів полягають перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Література:

1. Аграрний сектор України: інвестиційна привабливість, незважаючи на недосконале регулювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://svitagro.com/agrarniy-sektor-ukrayini-investiciyna-privablivist-nezvazhayuchi-na-nedoskonale-regulyuvannya>

2. Третяк Н. Економічний механізм інвестування в основний капітал сільськогосподарських підприємств / Н. Третяк, О. Богатиренко / Фінансовий простір. — 2012. — № 2 (6). — С. 98—104.

3. Коваль Н. Інвестиційний клімат України: оцінки міжнародних експертів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zpravda.info/index.php?option=com_content&view=article&id=6423:2013-09-25-18-55-31&catid=34:2009-04-14-10-24-35&Itemid=63.

4. Рівень інвестиційної грамотності багатьох українських компаній, на жаль, поки що недостатній, щоб напряду звертатись до інвесторів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ubg.kiev.ua/index.php?type=special&area=1&p=articles&id=845>

5. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/iokved/iokved_u/arh_iok2011_u.html

6. Іванишин В.В. Розвиток та функціонування ринку технічних засобів для сільського господарства України / В.В. Іванишин // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 78—82.

7. Капітальні інвестиції в Україні за 2011 рік: Статистичний бюлетень. — К., 2012. — 43 с.

8. Левченко Н.В. Методи оцінювання інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів України в контексті стратегічного планування / Н.В. Левченко, В.В. Огліг //

Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 8 (134). — С. 285—293.

9. Марченко В.В. Ринок сільгосптехніки. Особливості формування та перспективи ринку сільськогосподарської техніки в Україні / В.В. Марченко, М. М. Гузь // Новини агротехніки. — 2010. — № 1. — С. 26—29.

10. Коваль О.М. Розширене відтворення основних засобів сільського господарства на інноваційній основі / О.М. Коваль // Вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. — 2011. — С. 187—192.

11. Могилова М.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі / М.М. Могилова, Я.К. Білоусько, Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. — 2013. — № 2. — С. 61—67.

12. Холянівська М. Іржаві комбайни "об'їдають" країну / М. Холянівська // Сільські новини, четвер, 30 серпня 2012 року. — № 35 (911). — С. 2.

13. Костирко І.Г. АПК України: проблеми відтворення та оновлення основного капіталу / І.Г. Костирко, Т.І. Топішко // Економічний простір. — 2008. — № 19. — С. 92—98.

14. Бойко І. Руйнівна тенденція / І. Бойко / Сільські вісті. — 16 січня 2014 року. — № 5 (19052).

15. Ведення аграрного бізнесу в Україні — 2013. — К, 2013. — 94 с.

16. Частка агропромислового комплексу у ВВП України торік становила 11 відсотків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://newradio.com.ua/2013_06_05/CHastka-agrokompleksu-u-VVP-Ukra-ni-tor-k-stanovila-11-v-dsotk-v-Prisjazhnjuk/

17. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітанню — К.: Фонд "Ефективне управління", 2013. — 232 с.

References:

1. SviAhrotekhnolohij (2013), "The agricultural sector of Ukraine: investment attractiveness, despite the imperfect adjustment", available at: <http://svitagro.com/agrarniy-sektor-ukrayini-investiciyna-privablivist-nezvazhayuchi-na-nedoskonale-regulyuvannya> (Access 27 April, 2014).

2. Tretiak, N. (2013), "Economic mechanism of investment in fixed assets of agricultural enterprises", *Finansovij prostir*, vol. 2 (65), pp. 98-104.

3. Koval', N. (2013) "Investment climate in Ukraine: international experts", *Zaporiz'ka Pravda*, [Online], vol. 8, available at: http://zp-pravda.info/index.php?option=com_content&view=article&id=6423:2013-09-25-18-55-31&catid=34:2009-04-14-10-24-35&Item (Access 27 April, 2014).

4. UBG (2013), "Literacy level of investment many Ukrainian companies, unfortunately, are still insufficient to directly apply to investors", available at: <http://www.ubg.kiev.ua/index.php?type=special&-area=1&p=articles&id=845> (Access 27 April, 2014).

5. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2011), "Investments in fixed assets by sector", available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/iokved/iokved_u/iokved_0411_u.htm (Access 27 April, 2014).

6. Ivanyshyn, V.V. (2011), "The development and functioning of technical equipment for agriculture in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 78—82.

7. State Statistics Service of Ukraine (2011) "Kapital'ni investytsii v Ukraini za 2011 rik: Statystychnyj biuletен" [Capital investments in Ukraine in 2011: Statistical Bulletin], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

8. Levchenko, N.V. (2013), "Methods for evaluation of investment attractiveness of Ukraine agricultural regions in the context of strategic planning", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8 (134), pp. 185—193.

9. Marchenko, V.V. (2010), "Agricultural market. Features of formation and Market Prospects of agricultural machinery in Ukraine", *Novyny ahrotekhniky*, vol. 1, pp. 26—29.

10. Koval', O.M. (2011), "Expanded reproduction of fixed assets agriculture on the basis of innovation", *Visnyk Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*, pp. 181—192.

11. Mohylova, M.M. (2013), "Logistic support for the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 61—67.

12. Kholianivs'ka, M. (2012), "Rusty combines "eat" the country", *Sil's'ki novyny*, vol. 35 (911), p. 2.

13. Kostyrko, I.H. (2008), "Agriculture in Ukraine: problems playing and fixed capital", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 1, pp. 92—98.

14. Bojko, I. (2014), "Destructive tendencies", *Sil's'ki visti*, vol. № 5 (19052).

15. Ukrainian Agribusiness Club (2013), "Doing Agribusiness in Ukraine", Kyiv, Ukraine.

16. Holos Stolytsi (2013), "The share of agriculture in GDP in Ukraine last year was 11 percent", available at: http://newradio.com.ua/2013_06_05/CHastka-agrokompleksu-u-VVP-Ukra-ni-tor-k-stanovila-11-v-dsotk-v-Prisjazhnjuk/

17. Fund "Effective Management" (2013), *Zvit pro konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrainy 2013. Nazustrich ekonomichnomu zrostanniu ta protsvitanniu* [Report on the competitiveness of regions of Ukraine 2013. Towards Economic Growth and Prosperity], Fond "Efektyvne upravlinnia", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2014 р.

УДК 338.2:631.1+502

А. Ю. Остапенко,

к. е. н., науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень,

ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

АГРОЕКОЛОГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ

A. Ostapenko,

PhD in economics, research scientist in department of economics and policy of agrarian transformations,

State organization "Institute for economics and forecasting of NAS of Ukraine"

AGROECOLOGICAL INITIATIVES IN CLIMATE CHANGE CONDITIONS

У статті визначено й обґрунтовано основні агроекологічні заходи та ініціативи, які необхідно розробити й практично втілити як на рівні окремих аграрних підприємств або їх об'єднань, так і на регіональному та загальнодержавному рівнях управління з метою адаптації вітчизняного сільського господарства до кліматичних змін та зменшення їх очікуваних негативних наслідків. Запропоновано інтегровані агроекологічні підходи, що відображають необхідні взаємодії в системі стратегічного планування та тактичних господарських рішень. Розглянуто механізми реалізації принципів адаптованого землекористування, рослинництва, тваринництва до територіальних екологічних ризиків, зокрема на основі оновлення селекційно-генетичних програм, комплексних рішень щодо оптимізації взаємодії аграрного та природного середовища, збільшення біорізноманіття господарських комплексів тощо. Запропоновано сучасні методи аграрного господарювання, що ефективно поєднують природні та комерційні компоненти, зокрема йдеться про виробництво якісної та екологічно безпечної аграрної продукції у відповідності до стандартизованих вимог, впровадження програм прогресивного агроекологічного розвитку сільських територій з одночасними соціальними акцентами. Реалізація запропонованих ініціатив дозволить оптимізувати співвідношення економічних, соціальних та екологічних складових для подальшого прогресивного розвитку аграрного сектора України в нових ринкових умовах.

The main agroecological measures and initiatives that are need to be developed and practically implemented both at the level of individual farms or their associations, and at regional and national levels of government in order to adapt domestic agriculture to climate change and to reduce its expected negative consequences are identified and grounded in this paper. Integrated agroecological approaches that reflect the necessary cooperation in the system of strategic planning and tactical business decisions are proposed. The mechanisms of implementing the principles of land use, crop farming, livestock farming that are adapted to territorial environmental risks, particularly through the renewal of selective and genetic programs, integrated solutions for optimizing of the interaction between agriculture and the environment, increasing of economic systems biodiversity etc. are discovered. The modern methods of agricultural management that effectively combines natural and commercial components, in particular it refers to the production of high-quality and environmentally safe agricultural products in accordance with the standardized requirements, the use of programs of progressive agroecological development of rural areas with simultaneous social accents are proposed. Implementation of the proposed initiatives will optimize the correspondence of economic, social and environmental components for further progressive development of the agricultural sector of Ukraine in the new market conditions.

Ключові слова: сільське господарство, зміна клімату, державне регулювання, агроекологічні ініціативи, адаптаційні заходи.

Key words: agriculture, climate change, government regulation, agroecological initiatives, adaptation measures.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний сектор є однією з найважливіших складових економіки, від якої безпосередньо залежить продовольча безпека країни. При цьому сектор також є однією зі сфер, яка, за оцінками, зазнає найбільших негативних наслідків від зміни клімату. Найсильніше страждають особисті селянські та фермерські господарства, а також сільське населення за-

галом, адже вони явно залежні від результатів сільськогосподарської діяльності. Враховуючи низький рівень доходів у сільській місцевості, частка витрат на продукти харчування тут також відносно більша. Саме тому такою важливою є адаптація до кліматичних змін, розроблення й застосування агроекологічних заходів, спрямованих на зменшення потенційних негативних наслідків змін клімату.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПУБЛІКАЦІЙ**

На сьогодні питання кліматичних змін досить широко досліджується зарубіжними вченими, серед яких можна зазначити таких, як М. Аллен, К. Андерсон, Р. Белінг, Р. Бетс, Ф. Джонс, Д. Кейз, Дж. Крісті, М. Меннінг, Дж. Мітчел, В. Попе, С. Соломон, І. Фунг, Г. Шельнхубер, Г. Шмідт, С. Шнайдер та ін. Серед вітчизняних науковців — це Т. Адаменко, М. Барабаш, О. Іващенко, В. Федоренко, М. Хвесик, Є. Хлобистов, В. Чайка, Л. Ющенко та ін. При цьому в Україні дана проблема потребує подальших досліджень для розроблення заходів адаптації сільського господарства до змін клімату.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення агроекологічних заходів та ініціатив, спрямованих на подолання очікуваних негативних наслідків зміни клімату в Україні.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Процес зміни клімату як антропогенно детермінований у ланцюгу екологічних взаємодій потребує інноваційних підходів щодо пом'якшення існуючих й очікуваних негативних наслідків у сфері аграрного господарювання. Йдеться, насамперед, про необхідність створення сучасних механізмів адаптації на рівні організаційних, соціоекономічних та еко-

логічних пріоритетів з урахуванням необхідності управління кліматичними ризиками в умовах вітчизняного аграрного сектора (рис. 1).

Важливо при цьому сформувати стратегії реагування на кліматичні зміни й передбачити інтеграційні реакції на рівні окремих аграрних підприємств, регіональних агропродовольчих систем, аграрного сектора держави в цілому з урахуванням пропозицій міжнародних організацій відповідного спрямування.

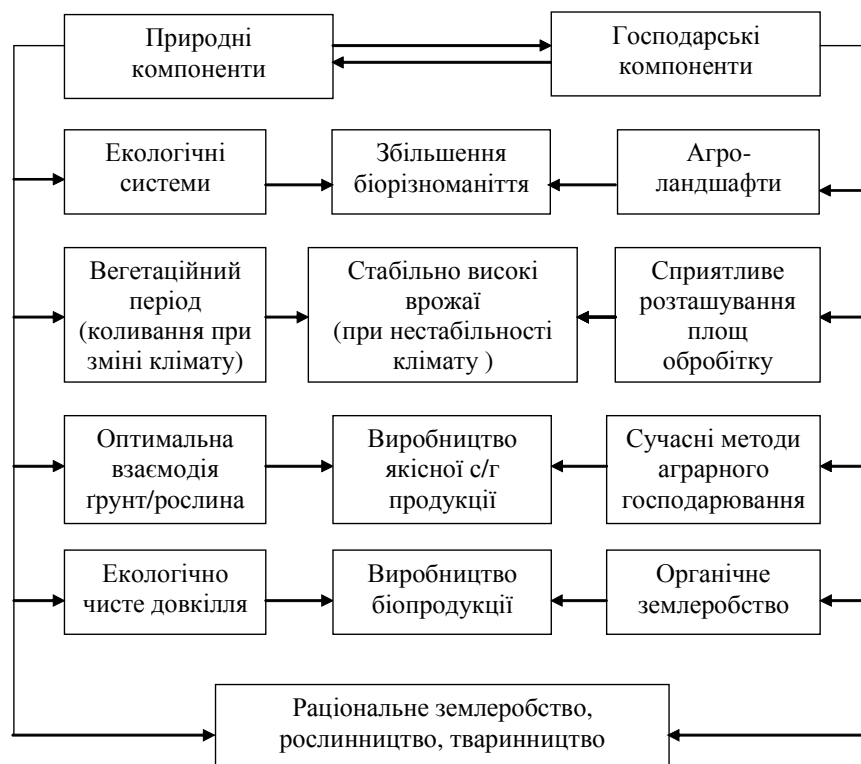
У досліджуваному напрямі йдеться про необхідність розробки в Україні реальних екологічних ініціатив через впровадження сучасної системи екологічного менеджменту на рівні вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Агроекологічні проекти повинні, з одного боку, враховувати прогресуючі тенденції зміни клімату, з іншого боку — відображати реальний стан окремих господарств, обґрунтовувати доцільність їх спеціалізації, одночасно визначаючи екологічні "позитиви" та "негативи" за умов практичної реалізації перспективних напрямів розвитку, оптимізації взаємодії господарських і природних компонент, як результат — одержання стабільних врожаїв основних рослинних культур високої продуктивності, відповідного рівня якості незалежно від природно-кліматичних коливань (рис. 2).

Аграрне середовище за своєю сутністю є достатньо складним з позицій управління якістю та екологічною безпеністю. Впроваджен-

Рис. 1. Складові управління екологічним розвитком в системі ризиків аграрного господарювання

Примітка: побудовано автором.

Рис. 2. Позитивні наслідки реалізації агроекологічних проектів в умовах кліматичних змін

Примітка: побудовано автором.

ня систем управління якістю (СУЯ) і безпечністю харчових продуктів (НАССР) дозволить оптимізувати роботу аграрних підприємств (не залежно від їх розмірів та масштабів діяльності), в тому числі забезпечить випуск якісної, конкурентоспроможної аграрної продукції, підвищить імідж вітчизняних сільгоспвиробників на європейському ринку та створить умови для постійного підвищення ефективності економічної діяльності та екологічної стабільності.

Перспективними спрямуваннями щодо покращання функціонування вітчизняних аграрних підприємств в умовах мінливого природно-екологічного середовища, на нашу думку, є такі. По-перше, процес формування параметрів аграрного виробництва повинен ефективно поєднувати контрольовані та неконтрольовані чинники, що зумовлено необхідністю варіативного поєднання організаційних, соціальних, техногенних та природних елементів. По-друге, удосконалення метрологічного забезпечення та нормування показників якості аграрної сировини (як найбільш "вразливої" ланки) через систематику показників, шкал, принципів і методів вимірювання. По-третє, розробка та впровадження систем управління якістю і безпечністю продукції саме на аграрних підприємствах, які суттєво відрізняються від промислових підприємств, відповідно потребують вра-

хування значної кількості факторів та особливостей аграрного господарювання й агроекологічних навантажень на довкілля.

У відповідності до запропонованих ініціатив, важливо активізувати державне регулювання розвитку сільських територій в Україні на основі стратегічних планів щодо визначеної їх перспективної спеціалізації в системі аграрного господарювання. Йдеться про збалансування інтересів держави, регіонів та окремих господарств щодо виробництва тієї чи іншої продукції рослинництва / тваринництва, а також урахування соціальної важливості агрокультур окремих видів та обов'язковості культивування в Україні зернових, зернобобових культур, плодоовочевої продукції тощо.

Механізми державного регулювання екологічного розвитку сільського господарства є різносторонніми, цілі та засоби якого є тими важелями, які повинні відрегулювати виникаючі невідповідності та дисбаланси, особливо в умовах суттєвих природних та агроекологічних навантажень, у тому числі тих, першопричиною яких є кліматичні зміни. З іншого боку, вітчизняне аграрне ринкове середовище, яке сформовано в Україні, значною мірою недосконале на рівні міжгалузевих відносин щодо забезпечення необхідних показників кількості та якості сільськогосподарської про-

дукції. Це можна пояснити виходячи із декількох позицій:

— погано налагоджені зв'язки між основними ринковими суб'єктами виробництва, переробки й реалізації харчової продукції вимагають активізації їх взаємодії та забезпечення належних якісних параметрів: аграрне середовище → переробні галузі → харчова промисловість;

— у багатьох випадках малоефективно співпрацюють державні екологічні, медичні, санітарно-гігієнічні, ветеринарні та інші контролюючі й експертні установи стосовно формування єдиних стандартизованих підходів щодо безпеки продовольчої сировини та харчових продуктів і дотримання відповідних вимог;

— нагальною є необхідність формування ринкової мотивації для виробництва якісної та безпечної харчової продукції, у тому числі в умовах окремих кліматичних ризиків, що в рівній мірі буде відображати цілі вітчизняних сільськогосподарських підприємств, особистих селянських і фермерських господарств та потреби сучасних споживачів. Ці завдання — стратегічно значущі.

Важливе питання про необхідність розробки в Україні таких програм прогресивного агроекологічного розвитку сільських місцевостей, які б не нав'язували господарствам обов'язковість чогось (як за часів адміністративно-командної економіки), а були рекомендаційними й відповідали сучасним особливостям зміни клімату:

— по-перше, містили розроблені наукові обґрунтування можливості вирощування тих чи інших сільськогосподарських культур із заданим рівнем продуктивності й урахуванням природно-географічних умов регіонів і їхніх кліматичних детермінант;

— по-друге, розглядали можливості фінансових компенсацій або інших державних преференцій у випадку агровиробництва рослинної й тваринної продукції, ціна реалізації якої є невисокою, а затрати на одержання є значними (наприклад, зернові культури, молоко, м'ясо);

— по-третє, визначали перспективи вирощування екологічно чистої, біоорганічної рослинної продукції незалежно від природно-кліматичної градації аграрних господарств. Така продукція сприятиме розвитку в Україні нової культури харчування населення (та підвищення культурного розвитку в цілому), з одного боку, суттєво розширить цільову аудиторію прихильників здорового

харчування; з іншого боку — сприятиме підвищенню доходів і перспектив подальшого розвитку відповідних аграрних господарств;

— по-четверте, сприяли появі нових (або підвищували інноваційність існуючих) організаційно-технологічних форм вітчизняного аграрного господарювання в умовах кліматичних змін, зокрема при підвищенні середньорічної температури повітря. На нашу думку, значні перспективи в Україні має масштабне тепличне господарство, квітникарство, "екзотичне" овочівництво тощо;

— по-п'яте, розвивали економічні та соціально-культурні перспективи окремих сільських регіонів, особливо депресивних (гірські території, слабозвинені території центральної частини України, які віддалені від обласних центрів, а також деякі інші), та тих, які можуть зазнати найбільших втрат урожайності в умовах зміни клімату.

На нашу думку, слід розробити стратегічні програмні заходи цільового агроекологічного призначення, зокрема йдеться про необхідність оновлення селекційної та генетичної роботи в Україні як науково-прикладної бази до підвищення господарської продуктивності сільськогосподарських культур, як результат — врожайності та господарської ефективності в умовах кліматичних змін. Актуальним завданням є створення нових культур сільськогосподарських рослин, стійких до погодних катаклізмів (посухи, затоплення тощо), можливості одержання додаткових врожаїв у зв'язку зі змінами тривалості вегетаційного періоду (в тому числі завдяки тепличним комплексам), створення скоростиглих сортів і гібридів зернових злаків, придатних для вирощування в зонах з коротким вегетаційним періодом або недостатнім зволоженням, тобто обмежуваними чинниками в умовах несприятливого впливу температури, світла, вологості та інших фізичних чинників зовнішнього середовища в умовах зміни клімату в бік потепління.

Разом із цим, вагомими є перспективи суттєвого підвищення якості аграрного господарювання, зокрема на основі науково обґрунтованих підходів у землеробстві, рослинництві: екологічно безпечного агрохімічного й агрохімічного обробітку ґрунту, дозованого внесення мінеральних добрив, обґрунтованого використання засобів підживлення рослин, боротьби зі шкідниками тощо. В даному аспекті йдеться також про необхідність розробки загальнодержавних

цільових заходів щодо суттєвого зменшення існуючого забруднення сільськогосподарських територій — механічного, фізичного, хімічного, біологічного, що відображає перспективи пом'якшення існуючих в Україні екологічних загроз у системі аграрного господарювання. Для цього слід на державному рівні докласти зусиль до зміни якості освіти фахівців-агрономів, агрохіміків, аналітиків, експертів, розробки системи їх залучення у цю діяльність.

На сьогодні в умовах вітчизняного агропродовольчого ринку безумовно необхідним є чітке регулювання взаємодій у сфері культури виробництва, управління якістю та екологічною безпечністю аграрного розвитку на основі нових, науково обґрунтованих методичних позицій з використанням сучасних регуляторних механізмів і мотиваційних пріоритетів. Ми пропонуємо за методологічну основу покращання системи вітчизняного аграрного господарювання з екологічних позицій в умовах зміни клімату прийняти концепцію обмежуючих чинників (у випадку зміни клімату йдеться насамперед про температуру, як один із найбільш суттєвих фізичних обмежуючих чинників середовища), яка дасть змогу активно досліджувати, аналізувати складні природно-кліматичні ситуації та у належний спосіб реагувати на виникаючі загрози. Щодо мотивацій, це можуть бути перспективи масового виходу вітчизняної агропродовольчої продукції (а не лише окремих сільгоспвиробників) на європейський та світовий ринки.

У контексті викладеного, йдеться про стратегічні перспективи формування в Україні єдиного дієвого комплексу ринкових взаємодій, який, на нашу думку, повинен охоплювати дві важливих компоненти:

1) створення економічно ефективного агропродовольчого продукту на екологічно обґрунтованих функціональних засадах;

2) екологічна відповідальність агропродовольчого виробництва на рівні держави та окремих підприємств.

Необхідність регулювання співвідношення економічних важелів із екологічними чинниками для системи сільського господарства визначена вимогами й стандартами Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) та Світової організації торгівлі (СОТ) щодо продовольчої сировини та аграрної продукції, дотримання яких забезпечить органічне включення вітчизняного аграрного сектора у світові глобалізаційні процеси, розширить можливості України у протидії негативним наслідкам

кліматичних змін.

Однією із ринкових вимог сьогодення є необхідність не лише запропонувати високоякісний продукт, але й створити належні передумови для його стабільного виробництва та подальшого екологічного відтворення самого аграрного господарювання. Для цього необхідно сформувавши в Україні механізм регулятивного впливу з метою забезпечення дієвої системи менеджменту якості на окремих агропідприємствах, що охоплює внутрішні регулятори, які дозволять ефективно управляти процесами становлення, розвитку, забезпечення та підтримки необхідного рівня якості та безпечності продукції. Стратегія формування якості харчового продукту, яка відповідає потребам сучасного споживача, повинна включати планування складних технологічних етапів перетворення аграрної сировини в готовий продукт під дією як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Споживча корисність продукту буде залежати від комплексу умов виробництва, що охоплює біологічні, екологічні, природно-кліматичні, агротехнічні, економічні та інші складові, які продукують "якість" як відповідність стандартам та очікуванням споживачів. Йдеться про необхідність подолання в Україні існуючих дисбалансів між встановленими вимогами до якості й безпечності окремих видів продовольчих товарів (існуюча система стандартизації усіх харчових продуктів, які виготовляються в Україні) та відсутністю комплексного оцінювання якості аграрної сировини, з одного боку; з іншого — недостатність інструментарію оцінювання агроекологічних навантажень на довкілля.

Разом із цим, державне стратегічне планування повинно охоплювати шляхи розв'язання існуючих проблем у сфері розвитку екологічно чистого аграрного виробництва, зокрема це стосується недосконалості вітчизняної правової, нормативної, технічної бази для оцінювання продовольчих товарів за критерієм екологічності. Існує світовий досвід проведення екологічної експертизи — оцінки екологічних властивостей товарів з метою встановлення впливу цих властивостей на навколишнє природне середовище. На сьогодні в Україні відсутні стандартизаційні вимоги щодо екологічності товарів та їх сертифікаційного підтвердження. Відповідно, продукція вітчизняних товаровиробників не проходить процедуру оцінювання за показниками екологічної безпеки для споживача та навколишнього при-

родного середовища. Хоча саму перевірку технічно здійснити можна на базі дослідних лабораторій Державного бюро технічної експертизи, які мають належне метрологічне забезпечення для проведення екологічної експертизи та оцінки відповідних показників якості продовольчих товарів.

Важливо визначити та закріпити соціальні та екологічні мотивації у структурі стратегічної аграрної політики держави. Аграрна політика, яка безпосередньо стосується функціонування аграрного сектора, сьогодні ґрунтується на загальних соціально-економічних пріоритетах, у той час як вона повинна враховувати перш за все територіальні, природно-кліматичні та ресурсні особливості окремих господарств, регіонів. Також заходи державної підтримки незначною мірою відображають соціальні та екологічні переваги, а отже, вони повинні бути доповнені важелями екологізації стратегічної аграрної політики, що набуває особливого значення в умовах існуючих й очікуваних кліматичних змін. Недостатність єдиних загальнодержавних агроекологічних позицій визначає необхідність поєднання аграрних інтересів суб'єктів господарювання та екологічної політики держави, практична реалізація конкретних заходів необхідна на рівні кожного аграрного підприємства, а також особистих селянських і фермерських господарств.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, для подальшого прогресивного розвитку українського аграрного сектора в умовах зміни клімату важливо оптимізувати співвідношення економічних, соціальних та екологічних складових як взаємозалежних детермінант в єдиний інтеграційний вектор на основі узгодженості державних та комерційних інтересів учасників агропромислового ринку. Для цього слід в інтерактивному режимі (що залежить від конкретної ситуації щодо природно-кліматичних змін як в поточний вегетаційний період, так із урахуванням певних циклічних залежностей територіального агроекологічного розвитку) розробляти, адаптувати та практично втілити агроекологічні ініціативи як на рівні окремих сільськогосподарських підприємств або їх об'єднань, так і на регіональному та загальнодержавному рівнях управління. Реалізація запропонованих авторських ініціатив — інтегрованих агроекологічних підходів у системі вітчизняного землекористування, рослин-

ництва, тваринництва, зокрема на основі оновлення селекційно-генетичних програм, виробництва якісної та екологічно безпечної аграрної продукції у відповідності до стандартизованих вимог, впровадження програм прогресивного екологічного розвитку сільських територій з одночасними соціальними акцентами тощо — дозволить розвивати аграрний сектор економіки України в нових кліматичних умовах.

Література.

1. Тенденції змін планетарного клімату та їх можливого впливу на основні сектори української економіки / НАН України, Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України; за ред. М.А. Хвесика. — К.: Логос, 2012. — 268 с.
2. Building the Climate Change Regime: Survey and Analysis of Approaches / Remi Moncel [ets.]. — United Nations Environment Programme, 2011. — 88 p.
3. CIAT Annual Report 2011: Pathways to Eco-Efficient Agriculture. — CIAT, 2012. — 38 p.
4. Climate change and agriculture: Agricultural trade, markets and investment / E. Ludi, Ch. Stevens, L. Peskett etc. — Overseas Development Institute, 2007. — 32 p.
5. Understanding and responding to climate change. Highlights of National Academies Reports. — National Academies: 2008. — 28 p.

References:

1. Khvesyuk, M.A. (2012), Tendentsii zmin planetarnoho klimatu ta ikh mozhlyvoho vplyvu na osnovni sektory ukrains'koi ekonomiky [Trends in the change of global climate and its possible impact on key sectors of the Ukrainian economy], Lohos, Kyiv, Ukraine.
2. Moncel, Remi (2011), Building the Climate Change Regime: Survey and Analysis of Approaches, United Nations Environment Programme, Nairobi, Kenya.
3. Russell, N. and Palmer, N. (2012), CIAT Annual Report 2011: Pathways to Eco-Efficient Agriculture, Imagenes Graficas S.A., Cali, Colombia.
4. Ludi, E., Stevens, Ch. and Peskett L. (2007), Climate change and agriculture: Agricultural trade, markets and investment, London, UK.
5. (2008), Understanding and responding to climate change. Highlights of National Academies Reports, National Academies, Washington, D.C., USA.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2014 р.

УДК 338.24:338.43

М. В. Калінчик,

д. е. н., професор кафедри економіки і підприємництва,

Дніпропетровська філія Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна"

СОФІЗМИ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ СЕКТОРОМ ЕКОНОМІКИ

M. Kalinchyk,

Ph.D., Professor of Economics and Business Dnipropetrovsk branch

of the Open International University of Human Development "Ukraine"

SOPHISTRY IN AGRICULTURAL SECTOR MANAGEMENT

Досліджено причини існуючої надмірної варіації цін на ринку продовольчої пшениці як наслідку відсутності системного узгодження інтересів усіх учасників об'єктивно інтегрованого виробництва. Показано можливі шляхи вирішення проблем стабілізації цін, які гарантуватимуть справедливий розподіл прибутків у зернопродуктовому підкомплексі.

Investigated the reasons of the existing excessive variations of wheat market prices as a consequence of the lack of systematic coordination of the interests of all participants of objectively integrated production. Shown the possible solutions to prices stabilization that guarantee a fair distribution of income within the grain product subcomplex.

Ключові слова: ринок зерна, інтервенція, моніторинг, регулювання і стабілізація цін.

Key words: grain market, intervention, monitoring, price regulation and stabilization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За всі роки трансформації аграрного сектору економіки реформатори постійно знаходили і пропонували заходи та механізми, що мали вирішити всі аграрні проблеми і в першу чергу на ринку зерна. Проте з кожним роком економічна ситуація на селі загострювалася і в останній час вилилася в політичний супротив. Важко уявити, як на селі може зберігатися спокій, якщо дрібні, середні і навіть основна частка великих сільськогосподарських підприємств реалізовували пшеницю за ціною, що у 1,5—10 разів була нижча ринкової. Постає запитання: чи можливо в Україні стабілізувати ціну на пшеницю на ринковому рівні для всіх первинних товаровиробників та що треба змінити, щоб цього досягти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Ринок зерна і напрями його регулювання досліджувала велика низка науковців. Проте зернопродуктовий підкомплекс як об'єктивно інтегрований насправді до цього часу є цивілізовано не інтегрованим у виробничу систему і тому, наприклад, вітчизняні зернотрейдери досягають небачених у світі результатів (прибутковість майже у 20 разів вища, ніж у зару-

біжних трейдерів), а первинні виробники мають збитки і банкрутують. Істина прихована в глибинах системного дослідження, яке спробуємо провести.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз причин існуючих проблем на ринку продовольчої пшениці й обґрунтування шляхів їх вирішення. Методологія дослідження лежить в площині розгляду динамічних процесів щодо виробництва, експорту-імпорту, сальдо залишків пшениці, варіації їх обсягів за роками та як вони (процеси) впливають на можливість управління рівнями цін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Із приходом до влади кожний новий Кабінет Міністрів України продовжує безперервне "удосконалення" економічних механізмів, передбачених чинними законами. Наслідком таких "удосконалень", наприклад, на ринку зерна, стає дедалі більша кількість сільськогосподарських товаровиробників — банкрутів, землі яких переходять до кількох десятків агрохолдингів. Так, за останні роки кількість фермерських господарств зменшилася більш як на 4 тис.

і налічує тільки 40,5 тис. За результатами господарської діяльності 2013 р. після запровадження останніх методів регулювання ринку зерна банкрутами можуть стати ще більше фермерських господарств. Що буде робити новий технічний Уряд: далі "удосконалювати" механізми, застосування яких призвело до існуючого стану аграрного сектору економіки, чи спробує провести експертну їх оцінку і розробити нові, які будуть конструктивними й задовольнятимуть усі верстви населення України?

Багато питань постало після того, як вже на початку 2014 р. Міністерство аграрної політики та продовольства для підмоги існуючим ринковим агенціям почало створювати дочірнє підприємство Аграрного фонду — "Агрофонд-зерно". Специфічні функції його конкретизував тодішній профільний міністр — нова агенція буде проводити товарні інтервенції на внутрішньому ринку борошна і круп [1]. Нагадаємо, що на допомогу Аграрному фонду з функціями інтервенції зерна (скупівля зерна в період надлишку його на ринку або, в протилежному випадку, — вихід на ринок, а також фінансова підтримка — через укладання строкових контрактів на поставку майбутнього урожаю), як заходу цінової стабілізації на зерно, ще раніше була створена Державна продовольчо-зернова корпорація України (підтримка вітчизняних товаровиробників, оптова торгівля, формування й управління державними ресурсами зерна тощо). Тобто, дві останні агенції мали узгоджувати попит із пропозицією зерна, а нова ("Агрофонд-зерно") — борошна і круп. Хоча й Аграрний фонд, як стверджує Міністерство аграрної політики та продовольства, також займається інтервенцією борошна (організована переробка зерна пшениці та жита з державного інтервенційного фонду для інтервенції борошна на хлібопекарські підприємства) [2].

Що ж саме не доопрацьовували на ринку зерна щодо стабілізації цін Аграрний фонд з Державною продовольчо-зерною корпорацією України (з дочірнім підприємством компанією "Хліб Інвестбуд")? Або ж якими є результати регулювання цими агенціями цінової стабілізації в Україні? Стабілізували ціну на зерно чи "бізнесували" з дозволу держави в інтересах обмеженого кола чиновників?

Якщо в Україні до 2010 р. застосовували механізм виділення коштів із бюджету на здешевлення кредитів для сільгоспвиробників (до 1,7 млрд грн), то з відмовою від пільгового кредитування на заміну цьому механізму на початку 2013 р. набрав чинності Закон України "Про

аграрні розписки" — як фінансовий інструмент залучення додаткових кредитів саме під заставу майбутнього врожаю, який був розроблений Інститутом розвитку аграрних ринків на основі досвіду фінансування аграрного сектору економіки в Бразилії. Однак такий механізм кредитування первинних товаровиробників може розпорошити кошти Аграрного фонду, а після цього досить складно буде сформулювати товарну партію зерна для зернотрейдерів. Для успішної експортної діяльності "українського бізнесу", включаючи Аграрний фонд із його сателітами, вимоги цього закону не дуже для них доречні. На словах представники зернового бізнесу також підтримують положення Закону України "Про аграрні розписки", адже механізм фінансування первинних виробників під заставу майбутнього врожаю в Бразилії дав можливість досягти відчутних успіхів у економічному розвитку фермерських господарств. Проте зернотрейдерам разом із Аграрним фондом не подобається головна складова бразильського механізму — необхідність мати довідки про виробників зерна та земельні ділянки, на яких його вирощували. Саме ця умова є обов'язковою для контролю за цінами, за якими товаровиробники пропонують зерно для продажу.

Фактичні результати регулювання цін на зерно в Україні засвідчують, що всі "удосконалення" механізмів регулювання цін кожного уряду, що був при владі, зводяться до забезпечення успішного бізнесу чиновників. Аграрний фонд не узгоджував у динаміці за календарними місяцями попит із пропозицією та не дбав про експорту зерна в найбільш сприятливі терміни або імпорт у період найнижчих світових цін, а планово наповнював зерносховища зерном від обмеженої кількості суб'єктів аграрного ринку. Планово! Всі зернові країни світу залежно від змін запасів на власних і світових зерносховищах скуповують в інтервенційні фонди (або не роблять цього, зважаючи на стабілізацію виробництва та руху зерна) необхідну кількість зерна або ж збільшують квоту на його експорт, а в Україні наповнюють сховища Аграрного фонду за планом, складеним за 1—5 років до початку збирання зерна. Невже мають надзвичайно точні й достовірні прогнози валового збору зерна у світі? Як зазначила у 2011 р. Рахункова палата, Аграрний фонд діяв у зворотному напрямку — безпроцентне кредитування отримували багаті посередники, а не сільськогосподарські товаровиробники, а придбане зерно, призначене для стабілізації цін, перепродували окремим зернотрейдерам [3].

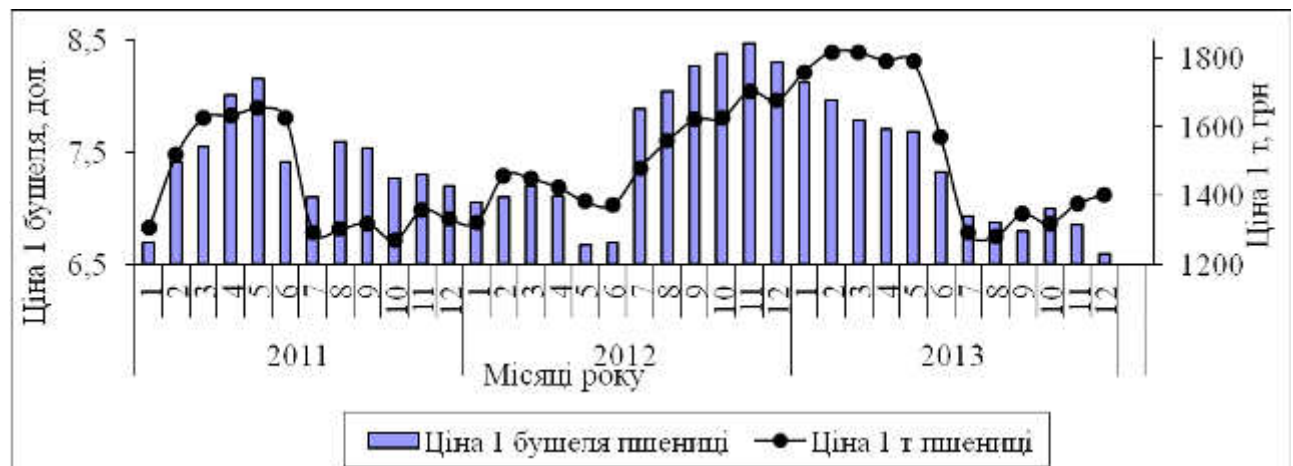

Рис. 1. Динаміка цін реалізації первинними виробниками України і фермерами США одиниці обсягу пшениці в 2011—2013 рр.

Як наслідок, під час проведення весняно-польових робіт первинних сільськогосподарських товаровиробників фінансують як комерційні, вертикально інтегровані структури (включаючи агрохолдинги), так і банки з терміном повернення кредитів — відразу після жнив. Саме вони вимагали якнайшвидше розрахуватися за фінансову допомогу та скуповували за безцінь пшеницю у фермерів, сільськогосподарських товаровиробників, а сформовані товарні партії переуступали зернотрейдервам (рис. 1). Тому перші три місяці 2013/14 маркетингового року (липень — вересень) первинні товаровиробники України реалізовували до 60 % зерна пшениці та до 90 % — до кінця року. Тоді як фермери США продають свою продукцію в період, коли ціна найвища. Іншого з цінами в Україні й не могло бути, адже у серпні на ринок вимушено надходив практично весь урожай зерна. А тому в 2013 р. навіть середня ціна зерна за місяцями коливалася до 15 %, а в липні — серпні порівняно з цим періодом 2012 р. зменшилася на 200—300 грн. і становила 1286 грн. за 1 т пшениці. Порівняно із цінами, що склалися на початку року, падіння досягло 500 грн. за 1 т, або на 30%.

У 2012 р. хоч ціна і була вищою, ніж у наступному 2013 р., проте різниця в цінах між групами господарств досягала 5-кратної величини. Так, у 2012 р. 55 сільськогосподарських підприємств (із 6979, що вирощували пшеницю) реалізували 1 т зерна за ціною 599 грн., а 64 — за ціною 2712 грн. (середня — 1556 грн.). Водночас 12 сільськогосподарських підприємств продавали пшеницю за ціною 244 грн. за 1 т (табл. 1).

Такої розбіжності в цінах не спостерігалося, коли були відсутні всі ці агенції, що нібито регулюють ціни і забезпечують прибутковість

сільськогосподарської діяльності. Крім того, такого розкиду цін не було в будь-якій країні світу, включаючи й Україну, за останні 200 років. Навіть із знищенням Гетьманщини Росією і забороною експорту споживчих товарів (тютюн, горілка), запровадження високого мита та надання окремим можновладцям (наприклад, князю Меншикову) права скуповувати в Україні льон і волів, ціни реалізації хоч і були нижчими ніж ринкові, але не на стільки, як зараз пропонують спеціалісти з регулювання на вітчизняному ринку зерна.

Посилання чиновників різних рангів на аналогічний досвід країн світу в регулюванні цін на зерно є недоречним, адже такого досвіду в інших країнах світу немає. Це, на жаль, досвід України, коли первинний товаровиробник за безцінь здає своє зерно. Світовий досвід передбачає максимальну підтримку фермерів, адже вони виробляють сільськогосподарську продукцію, яка на наступних стадіях інтеграції безмежно наповнює фінансами державний бюджет. Колишній профільний міністр пояснював, що зниження внутрішніх цін на зерно у другій половині 2013 р. пов'язано зі світовим його перевиробництвом. Товаровиробники могли втратити ще більше, якби зібрали не рекордний урожай — 63 млн т. Це була б катастрофа [1]. Можливо міністр забув про створені ним агенції, які повинні були турбуватися не про нарощення експорту, а мали стабілізувати ціни. Цікаво, що навіть за часів Російської імперії експорт стимулювали стягненням податку після збирання врожаю, тарифними преференціями на перевезення до морських портів, що змушувало селян зменшувати використання зерна на продовольчі та фуражні цілі й нарощувати обсяги його продажу. Вітчизняні управлінські "кулібіни" знищили тваринництво

Таблиця 1. Залежність рівня рентабельності виробництва пшениці від рівня цін її реалізації товаровиробниками, 2012 р.

Групи господарств за ціною 1 т пшениці	Кількість господарств	Площа посіву пшениці в господарстві, га	Урожайність пшениці, т/га	Витрати на 1 га пшениці, грн.	Повна собівартість 1 т, грн.	Ціна 1 т, грн.	Прибуток, грн. на		Рівень рентабельності, %
							1 т	1 га	
До 500,0	12	187,50	1,07	2156,13	415,55	243,78	-171,77	-159,24	-41,34
500,1-750,0	33	239,09	2,07	2769,14	1318,58	644,79	-673,79	-1387,35	-51,10
750,1-1000,0	137	248,96	2,10	2420,78	1245,63	916,89	-328,74	-536,91	-26,39
1000,1-1250,0	569	332,24	2,39	3080,34	1232,50	1169,81	-62,69	-137,14	-5,09
1250,1-1500,0	2638	461,17	2,90	3535,93	1290,25	1416,59	126,33	380,09	9,79
1500,1-1750,0	3015	635,91	3,09	4070,70	1420,41	1593,42	173,01	587,75	12,18
1750,1-2000,0	433	628,03	3,18	4619,78	1576,80	1843,98	267,18	847,58	16,94
2000,1-2250,0	78	790,00	3,27	5021,63	1714,83	2131,26	416,43	1761,06	24,28
Понад 2250	64	481,88	2,86	4360,79	1851,47	2711,79	860,33	1934,48	46,47
Всього	6979	534,68	2,99	3885,31	1392,90	1555,92	163,02	517,86	11,70

(відповідно — скоротили потребу зерна на фураж), а системою кредитування з вимогою негайного повернення (з відсотками) без будь-яких труднощів скуповують за безцінь все зерно для своїх експортних потреб.

Нагадаємо колишньому міністру аграрної політики та продовольства, що у світі постійно спостерігаються спади й наростання обсягів виробництва пшениці, тому перехідні її запаси також коливаються. Так, за даними ФАО, із 20 років (1994—2013) перехідні запаси у розрахунку на 1 жителя протягом 12 років (1994—2002 і 2009—2011) були вищі, ніж у 2013 р. і тільки у 8-річному періоді були нижчими. Але в роки

збільшення виробництва пшениці ринкові ціни не знижувалися катастрофічно — за рахунок управління запасами пшениці через 0,5—1 рік її запаси скорочувалися і були сприятливими роки для експорту продукції. Так, в останні роки найнижчі запаси пшениці у світі спостерігалися у 2006 р. — 134,7 і у 2007 р. — 129,6 млн т, а в наступні три (2009—2011) валове виробництво зросло на 40—80 млн т, а обсяги запасів досягли 199—202 млн т, або у 1,5 раза більше (табл. 2).

Проте ціни в ці роки суттєво не знизилися по країнах світу. Так, тільки у 2009 р. (світові запаси — 202 млн т) порівняно із 2006—2007 рр. ціни знизилися в небагатьох домінуючих у зерновому виробництві країнах (в Україні — на 22, Великобританії — 11, США — 9, Іспанії — 4, Росії — 9, Румунії — 17, Німеччині — 17 %). У таких великих зернових країнах як Аргентина, Австралія, Бразилія, Канада, Китай, Пакистан, Казахстан, які виробляють третину світових обсягів пшениці, ціни на неї зросли на 10—50 %, а в наступні два роки — на 50—80 %.

Звернутися до категорії "софізм" автора змусили всі існуючі й нескінченні в часі заходи аграрної реформи, які як калейдоскоп змінюються під кутом зору "покращення" ринкових відносин. Нагадаємо, що софізм — це помилкове висловлювання, яке при поверхневому розгляді здається правильним, але ґрунтується воно на навмисному, свідомому порушенні правил логіки. Щодо України, то власне в завданні стабілізації цін за допомогою інтервенції зерна закладено помилку. За виробництва

Таблиця 2. Світове виробництво і використання пшениці

Рік	Виробництво		Споживання		Перехідні запаси	
	всього, млн т	у т.ч. на 1 жителя, кг	всього, млн т	у т.ч. на 1 жителя, кг	всього, млн т	у т.ч. на 1 жителя, кг
1994	523,0	92,9	440,8	78,3	164,2	29,2
1995	537,5	94,1	450,9	78,9	155,7	27,2
1996	581,3	100,3	473,7	81,7	163,7	28,2
1997	610,2	103,9	472,8	80,5	197,3	33,6
1998	590,4	99,1	471,4	79,1	209,5	35,2
1999	586,8	97,2	482,6	80,0	210,9	34,9
2000	583,2	95,2	477,8	78,0	207,3	33,8
2001	583,8	94,1	476,9	76,9	204,3	32,9
2002	569,6	90,7	490,3	78,1	169,9	27,1
2003	555,4	87,3	489,4	77,0	136,1	21,4
2004	626,7	97,4	497,7	77,3	157,0	24,4
2005	618,8	95,0	506,4	77,7	154,7	23,7
2006	596,5	90,5	506,0	76,7	134,7	20,4
2007	612,6	91,8	515,6	77,3	129,6	19,4
2008	683,5	101,2	522,1	77,3	169,5	25,1
2009	687,0	100,5	533,5	78,1	202,3	29,6
2010	652,4	94,3	539,6	78,0	199,0	28,8
2011	697,3	99,6	550,4	78,7	198,9	28,4
2012	656,4	92,7	543,0	76,7	176,1	24,9
2013	712,7	99,5	567,1	79,2	185,4	25,9

Джерело: [4].

17 млн т пшениці в середньому за 2000—2012 рр. і 33 % його варіації (5,8 млн т) скупівлею 1—3 млн т зерна ціну врегулювати неможливо, тому що цього обсягу замало — всього 6—17 % до валового виробництва (табл. 3).

Тільки згадуючи про інтервенцію, але не розуміючи (або не бажаючи цього робити), що це таке, ринкові ціни стабілізувати не вдасться.

Країни, які виробляють обсяги зерна пшениці в межах внутрішньої потреби (Китай, Індія, Німеччина, Пакистан, Польща, Туреччина, Великобританія та ін.), передусім стабілізували виробництво пшениці (варіація — 7—12 %). Шляхом проведення моніторингу руху пшениці у сховищах держави, балансів і прогнозів світового виробництва зерна та цін на нього встановлювали як обсяги інтервенції, так і квот експорту (або імпорту), внаслідок чого варіація обсягів пшениці на внутрішні потреби (включаючи перехідні запаси) вже не перевищувала 10—12 %. В іншій групі країн (Аргентина, Австрія, Канада та ін.), які експортують 60—70 % валового виробництва зерна пшениці (виробництво+імпорт-експорт) максимальна і досягла відповідно 44—92 %. Але за рахунок вмілого управління запасами зерна (зберігання і експорт в найсприятливіший період) досягається високий рівень ефективності як зовнішньоекономічної діяльності, так і сільськогосподарського виробництва (вихід на ринок у період високих цін експорту). Наголосимо на основному — із зерна інтервенційного фонду за кордоном не виробляють борошна, адже в протилежному випадку втрачається будь-яка логіка такої діяльності. Наявність на ринку зерна або борошна інтервенційного фонду так само негативно впливає на ціну, як і його перевезення із одного сховища в інше (перехідні запаси не змінюються).

До окремої групи країн можна віднести Україну і Росію, де на експорт припадає 20—30 % зерна пшениці, а тому ефективність виробництва пшениці первинними виробниками залежить більшою мірою від внутрішнього ринку. А тому перед ними стоїть проблема стабі-

Таблиця 3. Вибіркові статистичні показники зовнішньоекономічної діяльності на ринку пшениці за 2000—2012 рр.

Країна	Виробництво		Експорт		Імпорт		Сальдо	
	Середнє, тис. т	Коефіцієнт варіації, %	Середнє, тис. т	Коефіцієнт варіації, %	Середнє, тис. т	Коефіцієнт варіації, %	Середнє, тис. т	Коефіцієнт варіації, %
Аргентина	13630	19	8593	25	0	113	5256	56
Австралія	21282	28	14032	26	25	329	6557	92
Білорусь	1451	38	2	132	306	96	1663	22
Бразилія	4514	32	583	121	6189	12	10132	11
Канада	24072	14	16268	15	45	66	7604	44
Китай	104477	11	671	119	2622	74	105086	10
Франція	36879	9	16681	13	374	41	20287	16
Німеччина	22879	8	5978	29	2198	55	19136	10
Індія	76334	10	1211	120	777	226	74355	9
Казахстан	13258	27	4012	31	14	150	9255	44
Пакистан	21556	10	413	146	760	120	21740	12
Польща	8884	9	572	91	568	60	8903	10
Російська Федерація	47271	19	9552	52	727	100	39243	17
Туреччина	19864	7	455	127	1854	77	21243	10
Україна	17040	33	4612	76	379	223	12913	31
Великобританія	14734	10	2533	26	1133	15	13456	10
США	57441	11	27569	13	1946	27	31459	20
Світ	629424	7	126915	10	126272	10	624992	7

лізації виробництва зерна. За 2006—2012 рр. варіація обсягів виробництва пшениці в Україні і Росії становила відповідно 23 і 18 %, експорту — 64 і 18 %, а внутрішні витрати та перехідні запаси — 30 і 18 %. Звідси, як можна переконалися, ціни на внутрішньому ринку залежать від синхронізації всіх агенцій у ланцюгу "виробництва — переробка — реалізація — споживання", а саме: стабілізації виробництва (зменшення варіації виробництва), інтервенції та експортно-імпортні операції — вони з'єднані в єдину економічну систему. Через неузгодженість дій великої кількості українських агенцій, які нібито стабілізують ціни, їх коефіцієнт варіації за роками в країні тільки наростає. Так, у 2003—2005 рр. він дорівнював 16,3 %, у 2006—2008 — 16,7 і у 2009—2011 рр. — 19,8 %.

В останні роки у більшості зернових країн світу ціни на пшеницю стабільніші, ніж в Україні. За 2009—2011 рр., наприклад, в Аргентині варіація ціни пшениці становила 18,1 %, Австралії — 11,7, Білорусі — 18,2, Бразилії — 5,6, Канаді — 12,6, Китаї — 7,6, Казахстані — 11,7, Новій Зеландії — 5,8, Росії — 14,1, Туреччині — 3,2 і США — 16,6 %. Як бачимо, навіть у країнах з нестабільними обсягами виробництва варіація цін може бути низькою як похідний результат регулювання обсягів перехідних запасів зерна й експорту або імпорту в найбільш

сприятливі періоди часу. Можна досягти (і багато країн світу досягають) цінової стабільності шляхом управління запасами зерна пшениці внаслідок чого в країні може бути його значно більше від потреби або в її межах. У сприятливі майбутні періоди року держави імпортують (за тенденції зниження ринкових цін) або експортують пшеницю чи будь-яке інше зерно.

І насамкінець, знову про софізми. За Аристотелем, це підміна основної думки доказу, за якого дбають не про істину, а про практичну вигоду. Серед помилок в українській аграрній економіці найбільш поширені психологічні. Серед них: інтелектуальні (збідненість фактичних знань з проблем управління економікою, лінощі у мисленні), афективні або емоційні (побоювання мислити нестандартно через можливі відхилення власних пропозицій від "встановленого" бачення і пошук лише обмежених фактів, що підтверджують "керівні" погляди) і вольові (наявність в аргументації вольового елементу, що не допускає заперечення тощо).

Чи зможе новий технічний Уряд звільнитися від софізмів й укомплектувати його керівні кадри професіоналами? У нас "призначають розумними" в управлінні аграрним сектором не економістів (але із науковими ступенями і званнями академіків з економіки), міністрів — взагалі без сільськогосподарської освіти тощо. Тому всі свої управлінські зусилля вони змушені з об'єктивних причин спрямовувати лише на своє збагачення. Можливо й не потрібно професіоналам з управління знати всі тонкощі ринкової економіки, але в них повинен бути глузд знайти аналітиків, які зможуть структурувати проблеми, та запропонувати реальні (не імітаційні) шляхи їх вирішення. Таких спеціалістів за кордоном називають джерелістами — людей, що системно бачать проблему й уявляють, як її розкласти на складові та кому доручити розв'язання та зведення в загальну економічну систему. І це потрібно зробити не тільки для удосконалення ринку зерна. Ще більші, наприклад, проблеми на ринку молочної продукції. Продовження вирізаня тварин і споживання, наприклад, 5—20 % сиру твердого від норми або рівня розвинених країн є тому підтвердженням. Сподіватимемося, що претендентами на крісло прем'єрів будуть саме джерелісти, а не партійні функціонери з купою куплених дипломів і наукових ступенів і звань. Тоді дійсно економіка функціонально буде удосконалена, а її структура сприятиме збільшенню зайнятості сільського населення та

відповідатиме існуючому попиту населення й найбільш ефективним експортним потребам.

ВИСНОВКИ

В Україні відсутні механізми регулювання економічних відносин на ринку продовольчої пшениці. Про це красномовно свідчить 1,5—10 — кратна розбіжність у цінах, за якими первинні товаровиробники реалізують вироблену ними пшеницю.

Зарубіжний досвід показує, що залежно від прийнятої стратегії розвитку зернового господарства (виробництво: для власних потреб, експорту, необхідність імпорту тощо) застосовують механізми стабілізації виробництва або перехідних запасів тощо за рахунок проведення експортно-імпортних операцій у сприятливі календарні періоди тощо.

Література:

1. Інтерв'ю Міністра аграрної політики та продовольства Миколи Присяжнюка в газеті "Урядовий кур'єр" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/node/11645>

2. Хліб не дорожчатиме — Мінагропрод [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/hlib_ne_dorogchatime_minagroprod_1787229

3. Рахункова палата вважає, що Аграрний фонд працює на користь окремих компаній [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrainianweek.com/News/18369>

4. USDA Economic Research Service-Wheat Data [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ers.usda.gov/data-products/wheat-data.aspx#25184>.

References:

1. Ischenko, H. (2014), "Interview of the Minister of Agrarian Policy and Food Mykola Prisyazhnyuk", Uriadovyj kur'ier, vol. 12.02.

2. Ukrinform (2014), "Bread will not go up — Minagroprod", available at: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/hlib_ne_dorogchatime_minagroprod_1787229 (Accessed 18 May 2014).

3. Ukrainian Week (2011), "Accounting Chamber finds that Agrarian Fund is working in favor of individual companies", available at: <http://ukrainianweek.com/News/18369> (Accessed 18 May 2014).

4. USDA (2014), "Economic Research Service-Wheat Data", available at: <http://www.ers.usda.gov/data-products/wheat-data.aspx#25184> (Accessed 18 May 2014).

Стаття надійшла до редакції 21.05.2014 р.

УДК 332.155:633.1(477.7)

О. І. Галенко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств,
Білоцерківський національний аграрний університет

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ

O. Galenko,

Candidate of economic sciences, associate professor,

associate professor of department of economy of enterprises, Bilocerkiivskiy national agrarian university

REGIONAL PROBLEMS OF INCREASE OF EFFICIENCY OF PRODUCTION OF GRAIN ARE IN SOUTH REGION

У статті розглянуто питання підвищення економічної ефективності виробництва зерна в ринкових умовах ведення зернового господарства в регіоні.

This makes the article the issue of increasing the efficiency of regional grain economy in view of the growing demand for grain in terms of maintaining adequate grain production in the region.

Ключові слова: ефективність виробництва зерна, південний регіон, зернопродуктовий підкомплекс.

Key words: efficiency of production of grain, South region, grain subcomplex.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Із збільшенням темпів зростання населення людство вимушене нарощувати сільськогосподарське виробництво, перекидати його на індустріальну основу. Зернове виробництво України вимагає пошуку нових способів організації виробництва, які дозволили б наситити ринок вітчизняними, конкурентоздатними сільськогосподарськими товарами, змогли б здолати зростання імпорتنих постачань і забезпечити продовольчу безпеку, особливо зараз, коли наша країна інтегрується в світову торгівельну спільноту. Світовий досвід показує, що деякі країни такі, як США, Канада, Австралія забезпечують власні потреби в зерні шляхом підвищення продуктивності праці, впровадження інноваційних технологій, раціонального використання регіонального людського капіталу і масштабною державною підтримкою галузі. Вирішення різноманітних проблем прискорення соціально-економічного розвитку країни висунуло на перший план забезпечення стійких темпів зростання ефективності виробництва. Сільськогосподарські підприємства, пристосовуючись до умов ринку, зацікавлені виробляти лише ту продукцію, яка забезпечує максимальний прибуток з кожного гектара земельної площі. В зв'язку з цим найважливішим напрямом розвитку аграрної економіки є підвищення ефективності зернового господарства і зростання конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів в зерно-

вому ринку. Специфіка природно-економічних умов розвитку зернового господарства по зонах і регіонах України, нестійкість зернового виробництва вимагають не періодичного повернення до проблеми підвищення ефективності, а постійного вивчення її різних тенденцій у регіонах. Лише в цьому випадку можна вибрати заходи, які найбільшою мірою відповідатимуть економічним, господарським і політичним умовам. У зв'язку з цим зростає значення науково обґрунтованого пошуку і широкого впровадження в практику системи заходів, направлених на підвищення ефективності виробництва в зерновому господарстві. Це визначає актуальність вибраної теми дослідження і її значення для теорії і практики розвитку даної галузі регіонального господарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розробка теоретичних, методичних і практичних питань розміщення і підвищення ефективності сільського господарства, у тому числі зернового сектора, знайшла відображення в наукових працях В.Г. Андрійчука [2], Ю.П. Воскобийника, О.Г. Шпикуляка [3], П.І. Гайдучького, В.І. Гайдучького, В.А. Кадієвського, Калінчика Н.В. [4], М.Ю. Коденської С.В., Кучер [5], М.Г. Лобас, Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблука, М.Й. Маліка [6], В.П. Ситника, О.М. Шпичака та багато інших.

У той же час, у цих роботах недостатньо повно, на наш погляд, досліджуються питання пошуку резервів підвищення врожайності, зростання продуктивності праці і зниження собівартості виробництва зерна як на пряму підвищення його ефективності в умовах конкретного регіону. Мало приділяється уваги теоретико-методологічному обґрунтуванню спеціалізації, концентрації і інтенсифікації виробництва зерна, їх впливу на підвищення ефективності виробництва в галузевому розрізі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є розробка теоретичних і методологічних положень, а також практичних рекомендацій по підвищенню ефективності функціонування регіонального зернового господарства з урахуванням зростаючого попиту на зерно в адекватних умовах ведення зернового господарства в регіоні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

При визначенні економічної ефективності виробництва продовольчого й фуражного зерна є деякі особливості. Економічна ефективність виробництва зерна базується на стимулюванні впровадження нових технологій вирощування, росту її урожайності, а також зниження затрат праці на одиницю продукції.

Суть стійкості зернового виробництва полягає в здатності сільськогосподарського товаровиробника, раціонально використовуючи наявний ресурсний потенціал, виробляти зерно з мінімальними витратами без істотних спадів і коливань за роками.

Ефективність виробництва зерна характеризується системою натуральних і вартісних показників. Серед натуральних показників головними є врожайність зернових культур і виробництво зерна на одиницю площі ріллі.

Підвищення ефективності розвитку зернової галузі пов'язане з мінімізацією витрат на одиницю продукції при ціні реалізації, що слабо змінюється. На економічну ефективність виробництва зерна впливають безліч агротехнічних і біологічних, технічних і організаційно-економічних чинників.

В умовах світової фінансової кризи і загрози рецесії світової економіки, що вже вплинули на економіку України, багаторазово зросла необхідність забезпечення підвищення ефективності виробництва. Таким чином, перед зерновою галузю України стоїть украй актуальне завдання модернізації і переходу на інноваційний шлях розвитку. Ефективність виробництва продукції сільськогосподарства на рівні

регіону найраціональніше визначати за результатами діяльності з розрахунку на одиницю площі. Існує декілька підходів у виділенні чинників ефективності виробництва:

- агротехнічні і біологічні чинники;
- технічні чинники.

Можна також домагатися збільшення обсягу прибутку за рахунок збільшення обсягу виробництва, якщо ринок ще не насичений.

Можна нарощувати виробництво якіснішої, ніж у конкурентів, продукції, навіть за умови деякого підвищення витрат на виробництво одиниці продукції, за рахунок витиснення з ринку менш успішних виробників з придбанням у них квот на обсяг виробництва, що збільшується. Основний показник, що характеризує ефективність виробництва — це відношення додаткової вартості(т) до постійного капіталу(с) — засобів виробництва і змінного капіталу(у) — живої праці або робочої сили.

Прямі показники, що безпосередньо впливають на рівень ефективності: площа посіву зернових, га; врожайність, ц/га; валовий збір зернових, ц; питома вага зерна в структурі товарної продукції сільськогосподарства, виробничі витрати на 1 га посіву, тис. грн.; витрати праці, люд.-год; витрати праці, на 1 га посіву; витрати праці, на 1 ц зернових; кількість реалізованого зерна, ц; повна собівартість реалізованого зерна, тис. т; виручки від реалізації зерна; прибуток (+), збиток (-), тис. т.; собівартість 1 ц реалізованого зерна; фактична реалізаційна ціна 1 ц зерна; фондовіддача основних виробничих фондів (доводиться на 1 ц зерна основних фондів валової продукції, валового і чистого доходу (прибутку); рентабельність (відношення прибутку (чистого доходу) до собівартості продукції); відношення валового прибутку до витрат виробництва, до собівартості; відношення валового прибутку до вартості основних засобів; коефіцієнт ефективності; фондозабезпеченість; продуктивність і інші.

Балансовий прибуток — це доход за вирахуванням усіх податків. Рента — це прибуток, що отримується за рахунок використання земельних ресурсів.

Непрямі показники, що характеризують ефективність виробництва зерна — це показники якості продукції і рівень механізації виробничих процесів.

Стабілізації і підвищенню економічної ефективності зернового господарства сприятиме подальша інтенсифікація виробництва, один з головних чинників якої — вдосконалення технології обробітку зернових культур. Неодмінна умова високорентабельного ведення зерно-

Таблиця 1. Динаміка посівних площ та урожайності в Південному регіоні

	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. в % до	
	посіви зернових, тис. га								1995	2005
Миколаївська	725,3	628	846,9	831,5	894,6	876,8	925,2	784,8	108,2	92,7
Питома вага, %	5,2	5	5,8	5,4	5,8	6	6,0	5,3	102,0	91,5
Одеська	925,8	878,6	1139	1210,2	1181,6	1147,6	1095,2	1096,6	118,4	96,3
Питома вага, %	6,6	7	7,8	7,9	7,6	7,9	7,1	7,4	112,3	95,0
Херсонська	720,6	677,7	695,5	669,2	738,9	685,3	765,1	579,3	80,4	83,3
Питома вага, %	5,2	5,4	4,8	4,4	4,8	4,7	5,0	3,9	75,3	81,6
Південний регіон, тис. га	13962,5	12587	14605	15381	15470	14576	2785,5	2460,7	17,6	16,8
Питома вага, %	17	17,4	18,4	17,7	18,2	18,6	18,2	16,6	97,9	90,4
	Урожайність, ц/га									
Миколаївська	22,9	14,7	20,8	28,7	27,6	25,1	28,4	16,3	71,2	78,4
Одеська	21,1	18	23,4	30,4	24	25,5	29,2	17,1	81,0	73,1
Херсонська	24,6	17,2	22,1	32,9	23,9	22,1	22,1	22,1	89,8	100,0

Складено: розрахунки автора на основі даних Державної служби статистики України.

вого господарства — раціональне використання вирощеної продукції на основі агропромислової інтеграції.

У економічних умовах, що склалися, коли недостатньо розвинена ринкова інфраструктура, є труднощі зі збутом продукції, неплатежі, доцільно продавати не сировину, а продукцію в переробленому виді. Переробка зерна в місцях його виробництва є економічно вигідною, оскільки дозволяє раціонально використати усю вирощену продукцію і шляхом її переробки залучити в товарообіг.

Необхідно відмітити, що система територіального розміщення виробництва зерна, що склалася, в Україні ґрунтується на наступних принципах:

- максимальне використання агрокліматичних ресурсів;
- максимальна економічна ефективність виробництва;
- використання територій з мінімальним ризиком стихійних лих, що викликають загибель посівів і зниження врожайності зернових.

Дослідження показали, що найбільш високий рівень виробництва пшениці на душу населення в Данії, Канаді і США. Україна по цьому показнику поки що займає 8-ме місце і входить в десятку лідерів. Питома вага України по виробництву зернових і зернобобових культур у світовому виробництві в 2010 році становила 1,6 %, що значно нижче від цього показника в 1990 році — 2,5%. Найбільш сприятливим для України з виробництва зернових був 2008 рік. Виробництво зернових у цьому році в Україні становило 2,1% від світового виробництва цієї культури.

Для збільшення виробництва зернових в Україні, в тому числі і в Південному регіоні, на нашу думку, необхідно застосувати досвід Аргентини по реорганізації фермерських господарств у виробничі кооперативи. Це дозволить підвищити урожайність зернових і поліпшити їх фінансову стійкість.

У економічних реформах велика увага, на нашу думку, повинна приділятися заходам по просторовій інтеграції зернопродуктового підкомплексу Південного регіону. До них відносяться створення механізму вертикальних і горизонтальних взаємодій суб'єктів господарювання і органів управління, всемірне сприяння розвитку розподілу праці в підкомплексі і єдиного ринкового простору, заходи з подолання розпаду міжгалузевих господарських зв'язків.

Під резервами зростання ефективності виробництва ми розуміємо невикористані можливості в підвищенні рівня доходів при економії витрат, за рахунок зростання врожайності і економії витрат праці, на основі зростання інвестицій в людський капітал, розробці і впровадження нових технологій виробництва, підвищення рівня механізації, селекції і насінництва, меліорації і зрошуванні зерновиробництва.

Аналізуючи табл. 1 та 2, ми бачимо, що посівна площа пшениці в Південному регіоні за 2005—2012 рр. зменшилась з 1373,7 до 1109,3 тис. га або на 8,2%, урожайність зменшилась з 23,7 до 14,8 ц/га або на 37,6%, валовий збір з 3249,4 до 1636,7 тис. тонн або на 50,4%, урожайність ячменю і кукурудзи знизилася з 18,3 до 16,6 ц/га, відповідно з 33,8 до 23,3 ц/га. Врожайність ячменю, кукурудзи знижується за рахунок несвоєчасного і недостатнього зволоження, низької якості насінневого матеріалу і відсутності районованих сортів. Низький рівень врожайності кукурудзи і рису пов'язаний із засоленням ґрунтів високим рівнем залягання ґрунтових вод, недотриманням науково-обґрунтованих норм внесення мінеральних і органічних добрив, використанням низької якості насінневого матеріалу і відсутності районованих сортів. Це свідчить про наявність величезних резервів у зростанні виробництва зерна в регіоні. Виробництво пшениці за 2005—2012 рр. Південного регіону складає 16,2 % до виробництва цієї культури в Україні. Не дивлячись на те, що питома

Таблиця 2. Динаміка виробництва зернових по областях Південного регіону за 1995–2012 рр., тис. тонн

	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Південний регіон в т. ч.	8172,8	5387,2	3668,9	5971,5	8269,7	7072,7	6644,2	8303,6	4213,9
Миколаївська область	2706,2	1666,0	921,3	1763,4	2385,9	2465,1	2200,7	2628,2	1278,3
Питома вага, %	33,1	81,7	25,1	29,5	28,9	34,9	33,1	31,7	30,3
Одеська область	2674,2	1955,4	1581,3	2668,8	3681,5	2838,7	2928,7	3194,3	1880,4
Питома вага, %	32,7	9,6	43,1	44,7	44,5	40,1	44,1	38,5	44,6
Херсонська область	2792,4	1771,8	1166,3	1539,3	2202,3	1768,9	1514,8	2481,1	1055,2
Питома вага, %	34,2	8,7	31,8	25,8	26,6	25,0	22,8	29,9	25,0

Складено: розрахунки автора на основі даних Державної служби статистики України.

вага посівних площ ячменю збільшилася з 21,1 до 23,2%, питома вага виробництва ячменю знизилася за аналізований період на 0,5%. Вклад у виробництво ячменю Південного регіону до України високий. У той же час питома вага посівних площ кукурудзи знизилася з 13,8 до 9,0% відповідно, знизився валовий збір з 10,8 до 4,7%. Вклад у виробництво кукурудзи Південного регіону в цілому по Україні невисокий. До показників економічної ефективності продовольчого зерна відносяться врожайність, собівартість 1 ц зерна, витрати праці на 1 ц, прибуток на 1 га посівів, рівень рентабельності.

Економічну ефективність виробництва зернофуражних культур характеризують такі показники, як урожайність, вихід кормових одиниць і перетравного протеїну з 1 га, собівартість 1 ц зерна, 1 ц корм. од. й 1 ц перетравного протеїну, витрати праці на 1 ц зерна, на 1 ц корм. од. і на 1 ц перетравного протеїну.

В умовах формування ринкових відносин підвищення ефективності виробництва зерна неможливе без об'єктивної економічної оцінки його сучасного стану, аналізу різних факторів й умов, що впливають на неї. Ефективність зернового виробництва в сформованих економічних умовах визначається впливом складного комплексу природно-кліматичних, науково-технічних, технологічних й організаційно-економічних факторів (табл. 3).

В останні роки виробництво зерна в сільськогосподарських підприємствах зменшилося в результаті зменшення урожайності зернових культур. За аналізований період воно зменшилось на 17,1 ц із 1 га.

Рентабельність виробництва зерна коливається за роками і має тенденцію до зменшення. Це пояснюється зменшенням урожайності зерна й збільшенням собівартості одиниці продукції. Досягнутий рівень рентабельності не дозволяє вести розширене відтворення в галузі.

До одних з основних факторів з нестабільності фінансових результатів зернового виробництва відносяться:

1. Інфляція й посилення диспаритету цін у товарному обміні між сільським господарством й іншими галузями народного господарства.

Для підприємств АПК диспаритет цін виражається в несприятливій зміні цінових пропорцій двох видів: між цінами на матеріально-технічні ресурси й реалізовану продукцію (міжгалузевий диспаритет) і між закупівельними цінами на сільськогосподарську сировину й кінцевими цінами на продукти харчування (внутрішньогалузевий диспаритет).

Одним із завдань перехідного періоду до ринкової економіки є встановлення на хлібопродукти обґрунтованих і стабільних цін, доступних для всіх категорій населення. Однак це питання не було вирішено. Більше того, порушення паритету цін на окремі види товарів, у тому числі сільськогосподарського й промислового виробництва, стало основними факторами аграрної кризи, зниження конкурентоспроможності вітчизняного продовольства, різкого збільшення обсягів закупівель за рубежом.

Зернопродуктовий підкомплекс має потребу в упорядкуванні, стабілізації й динамічному розвитку. Необхідно підвищити ефективність функціонування всіх зв'язаних єдиним технологічним ланцюжком підприємств агропромислового комплексу.

2. Труднощі з реалізацією продукції, відсутність гарантованих ринків збуту зерна. Розвиток ринку змінило сформовану раніше систему збуту зерна в країні. Воно зачепило кількісні й якісні показники реалізації, структурні зрушення в каналах збуту й асортиментів зерна, організаційні форми й економічні відносини між всіма учасниками руху зерна від його виробників до споживачів.

Таблиця 3. Економічна ефективність виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах

	Роки					Відхилення 2012 від 2008	
	2008	2009	2010	2011	2012	Абсолютне	відносне
Площа с. г. угідь, тис. га	2839,7	2920,8	2980,4	2953,4	2928,2	88,50	3,1
Площа ріллі, тис. га	2687,9	2775,6	2854,5		2808,3	120,40	4,5
Зібрана площа зернових, тис. га	1442,3	1512,8	1458,3	1428,2	2460,7	1018,40	70,6
Питома вага зернових у площі ріллі, %	53,7	54,5	51,1	50,8	87,6	33,92	63,2
Валовий збір, тис. тонн	4616,5	4052,4	3905,9	4511,9	4213,9	-402,60	-8,7
Урожайність, ц/га	32	26,8	26,8	31,6	17,1	-14,90	-46,6
Реалізовано зернових, тис. тонн	3341,9	3616,1	3319,6	3441,8	2527,3	-814,60	-24,4
Затрати на основну продукцію, тис. грн.	2450911	2724268	3233876	4190531	3908471	1457559,90	59,5
на 1 га, грн.	1699,3	1800,8	2217,6	2934,1	1588,4	-110,94	-6,5
на 1 ц, грн.	53,1	67,2	82,8	92,9	1546,5	1493,40	2812,4
Повна собівартість 1 ц зерна, грн.	65,3	74,5	94,8	109,6	154,7	89,35	136,8
Ціна реалізації 1 ц зернових, грн.	77,9	79,6	107,6	136,2	164,3	86,40	110,9
Рівень рентабельності зернових, %	19,3	6,8	13,6	24,2	6,3	-13,04	-67,5
Прибуток всього, тис. грн.	986513	948897	1872010	2246069	1561031	574517,70	58,2
в т. ч. від зернових, тис. грн.	420775	182619	426633	914604	244806	-175969,00	-41,8
питома вага прибутку від зернових, %	42,7	19,2	22,8	40,7	15,7	-27,02	-63,3

Складено: розрахунки автора на основі даних Державної служби статистики України.

Найбільш важливим моментом корінних змін у системі збуту зерна варто вважати лібералізацію його збуту і цін на нього, коли в країні почалася організаційно-правова перебудова державно-монопольної системи й хлібопродуктів, були ухвалені рішення щодо роздільного формування державного й регіональних фондів зерна, скасовані обов'язкові поставки державі. Ліквідація обов'язкових поставок, щорічне зниження обсягів закупівель зерна у державний фонд, перенесення відповідальності за хлібофуражне забезпечення українських регіонів на місцеві органи влади за відсутності в багатьох з них необхідних фінансових і інших ресурсів у значній мірі позбавили сільських товаровиробників гарантії збуту зерна. Це збільшувалося несвоєчасними розрахунками за закуповуване державою зерно, різкими змінами в обсягах і структурі попиту на зерно.

В останні роки політика держави з питання надання товаровиробникам права вільного господарювання й підприємницької діяльності здійснювалась через його відхід від монополії на товарне зерно, відказ від державного централізованого хлібофуражного постачання й перехід на роздільне формування державного й регіональних фондів за рахунок обов'язкових закупівель зерна й закупівель на вільному ринку. Лише в 2002 р. після прийняття Закону України "Про зерно та ринок зерна в Україні" [1] сільськогосподарські товаровиробники одержали право розпоряджатись всім товарним зерном на власний розсуд, хоча й до останнього часу через ряд причин повністю реалізувати це право з вигодою для себе вони так і не змогли.

Крім продажу зерна державі, сільські товаровиробники могли реалізувати його через біржу, на колгоспних ринках, комерційним структурам, зернопереробним підприємствам

за прямими зв'язками, споживчій кооперації й навіть на зовнішньому ринку й до скасування обов'язкових поставок. Біржова торгівля зерном, що служить інструментом виявлення попиту та пропозиції на окремі види зерна й формування рівня ринкової ціни, хоча й визнавалася державою як найважливіший елемент ефективного функціонування загальноукраїнського, регіональних і місцевих ринків, практично не одержала свого розвитку в країні.

До 1991 року більше 90% товарного зерна закуповувалося державою, зі скасуванням обов'язкових поставок з'явилася можливість вибору каналів його реалізації. При цьому найбільш перспективним каналом збуту став продаж зерна на вільному ринку за цінами, що складаються на основі попиту та пропозиції. Більше різноманітними стали й форми збуту: на контрактній основі, за договорами, через збутові кооперативи й товарні біржі. Все це викликало істотні зміни структури каналів реалізації в Південному регіоні. Різко знизилися як обсяги, так і питома вага поставок заготівельним організаціям. Якщо в 2000 р. державі було продано 3,0% товарного зерна, то з 2002 р. реалізація зерна по цьому каналу припинилася. Сформована ситуація підрозумівається, по-перше, скороченням потреби в держресурсах, оскільки частина функцій по забезпеченню хлібопродуктами великих міст і спецпотреб взяли на себе комерційні організації.

По-друге, незважаючи на введення в 2005 р. гарантованих мінімальних закупівельних цін на зерно згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2005 р. № 399, державу фактично обанкрутили позиції надійного партнера сільгоспвиробників, оскільки не виконали своїх зобов'язань з авансування (кредитування) закупівель і по розрахунках за продане йому

зерно. Приватні посередницькі структури, переслідуючи в першу чергу свій комерційний інтерес, не змогли повною мірою замінити державу. Питома вага продажів на ринку приватним посередникам досягла в 2006 р. 65% загальної кількості реалізованого зерна. На первинному вільному ринку в Південному регіоні збувається близько 70% усього товарного зерна. І це не випадково, оскільки оператори ринку пропонують більш вигідні умови реалізації, у першу чергу, оплату наявними в момент одержання продукції. Збільшилася частка продажу зерна населенню, насамперед, працівникам сільськогосподарських підприємств у рахунок оплати праці, і через систему громадського харчування. Це свідчить про те, що більша частина населення не в змозі оплачувати працю своїх працівників у грошовій формі і перебуває в складному фінансовому становищі. Високі темпи росту обсягу бартерних операцій із зерном з'явилися внаслідок диспаритету цін на реалізовану сільськогосподарську продукцію й закуповувану сільськими товаровиробниками промисловою продукцію.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Зерно — одне з найбільш надійних джерел доходу. Тому спостерігається вирощування зернових у більшості сільськогосподарських підприємств і майже в усіх ґрунтово-кліматичних зонах Південного регіону.

2. Дослідженнями встановлено, що за 2005—2012 р. в усіх категоріях господарств і по усіх районах Південного регіону виробництво зерна зменшилося на 29,4%, за рахунок підвищення врожайності і зниження витрат праці. Обсяг виробництва зерна на душу населення є узагальнювальним показником національної продовольчої безпеки. Для задоволення потреб України в хлібопродуктах, кормах, створення резервного і насінного фондів необхідно виробити приблизно 600—700 кг зерна, на душу населення.

3. Для забезпечення зростання ефективності виробництва в зерновій галузі Південного регіону необхідно вирішити наступні завдання:

— внаслідок того, що аграрна економіка Південного регіону нині вимушена функціонувати при обмеженості інвестиційних засобів, доцільно забезпечити пріоритетність інноваційної діяльності;

— у цілях ефективного використання заощаджень населення широке поширення може отримати система пайових інвестиційних фондів;

— для подолання кризового стану в науково-технічній і інноваційній діяльності в зерновій галузі необхідно сконцентрувати ресурси на пріоритетних напрямках розвитку науки і

техніки, на створенні національного інформаційного фонду інноваційних проектів, розвитку малого інноваційного підприємництва, сформувати конкурсну систему відбору інноваційних обласних проектів і програм;

— реальними джерелами фінансування інноваційної діяльності можуть бути капіталовкладення венчурних компаній.

4. Спостерігається стійка тенденція до зниження врожайності і обсягів виробництва зернових як по продовольчих культурах, так і по фуражних.

5. Аналіз показав, що найвища питома вага в виробництві зернових культур у 2012 році по Південному регіону займає Одеська область, на її частку доводиться 44,6 % виробленого зерна, але найбільший прибуток від реалізації зернових отримала Миколаївська область—224248,4 тис. грн., що складає 91,6% прибутку по регіону. Рівень рентабельності виробництва зерна в Миколаївській області вище в порівнянні з Одеською і Херсонською і вище за рівень рентабельності по Південному регіону і Україні відповідно на 10,1 і 1,2 пункту.

6. Резерви підвищення ефективності виробництва в зерновій галузі за рахунок підвищення технічного переозброєння, укомплектування новою технікою, дотримання норм внесення мінеральних і органічних добрив і проведення заходів по вдосконаленню селекції і насінництва.

7. За нашими розрахунками, за рахунок дії інтенсивних чинників і підвищення врожайності зернових додатково можна отримати ще 100 тис. тонн зернових. Це збільшить продуктивність праці на 20%.

8. Використання гумінових добрив є одним із способів підвищення врожайності зернових культур — застосування яких вписується в систему агротехнічних прийомів по відходу за посівами і не вимагає додаткових матеріальних витрат, у зв'язку з цим їх застосування сприяє не лише збільшенню врожайності, але і зниженню собівартості, що нині особливо актуально.

9. Рекомендуємо уряду України в особі Аграрного Фонду України, Держкомрезерву, Укоопспілки укладати довгострокові договори з сільськогосподарськими підприємствами по закупівлю зернових культур, за ринковими цінами. Міністерству фінансів і міністерству агропромислового розвитку України необхідно розробити і реалізувати довгострокову програму розвитку зернової галузі, на цій основі організувати "Фонд розвитку зернової галузі України", метою якого є надання (фермерським) господарствам фінансової допомоги на пільгових умовах.

10. За даними Державної служби статистики України найбільший рівень виробництва зернових досягнув у 2008 р. в Одеської області 3681,5 тис. тонн. Цей регіон, на нашу думку, є зерновим кластером.

11. Державну підтримку пропонуємо здійснювати за допомогою надання субсидій за рахунок засобів центрального бюджету місцевим бюджетам для відшкодування 40 відсотків витрат сільськогосподарських товаровиробників на сплату страхових внесків за договорами страхування, пов'язаними ними із страховими організаціями, що мають ліцензію на проведення такого виду страхування.

12. Нині чисельність населення в Україні досягла 45,553 млн осіб в Одеській області 2,4 млн чол. При щорічному зменшенні чисельності населення в 2020 р., за нашими розрахунками, чисельність населення може досягти 41,584 млн осіб в Одеській області 2,2 млн осіб. Для забезпечення населення власною зерновою продукцією і розвитку тваринництва в кормах необхідно довести виробництво зерна на душу населення до 300 кг або до 13,67 млн тонн (45553000 чол. х 0,3 т) і в т. ч. по Одеській області до 0,66 млн тонн (3000000 осіб х 0,3 т). Надлишки зерна можна буде експортувати в сусідні країни. Зерно — це самий ліквідний товар у світі. Застосування інтенсивних технологій вирощування пшениці в Україні дозволяє досягти рівня врожайності в передових господарствах Одеської області 65 ц/га і вище на поливних землях. Потенційна врожайність має бути для озимої пшениці не нижче 60—90, а ярової — 45—60 ц з гектара. Розвиток зернового господарства Південного регіону, як і усю Україну, можливо тільки шляхом його інтенсифікації і оновлення виробничо-технічного потенціалу галузі на якісній новій основі. В Україні в 2012 році зібрані 46,2 млн тонн зернових, у тому числі пшениці — 15762,6 тис. тонн. Згідно з перспективним планом галузі, до 2015 року виробництво пшениці повинні збільшитися 32121 тис. тонн на рік.

13. Оптиміальне поєднання організаційно-економічних, агротехнічних, біологічних і технічних чинників дозволяє забезпечити максимальне використання біологічного потенціалу зернових культур при мінімальних витратах засобів на одиницю продукції.

Література:

1. Закон України "Про зерно та ринок зерна в Україні" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — № 35. — Ст. 258.

2. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методологія,

аналіз / В.Г. Андрійчук. — К.; КНЕУ, 2005. — 292 с.

3. Витрати на ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [О.М. Шпичак, Ю.П. Воскобійник, О.Г. Шпикуляк та ін. // за ред. Ю.П. Воскобійника. — ННЦ ІАЕ, 2013. — 440 с.

4. Калинчик Н.В., Алексеенко И.Н. Направлення стабільного розвитку зернового господарства України. — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2012. — С. 68—95.

5. Кучер С.В. Фактори впливу на стан ефективності зернового господарства в Україні / С.В. Кучер // Економіка АПК. — 2004. — С. 114—118.

6. Малік М.Й. Інституціоналізація аграрного підприємства: трансформація та ефективність / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2010. — №7. — С. 132—139.

7. Мочерний С.В. Економічна теорія: підручник / С.В. Мочерний, М.В. Довбенко. — К.: Видавничий центр "Академія", 2004. — 856 с.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "Law of Ukraine "On Grain and Grain Market in Ukraine", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 35, p. 258.

2. Andriychuk, V.H. (2005), Efektyvnist' diial'nosti ahrarykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, analiz [Effectiveness of agricultural enterprise: theory, methodology, analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.

3. Shpychak, O. M. Voskobijnyk, Yu.P. and Shpykuliak, O.H. (2013), Vytraty na efektyvniť vyrobnytstva produktsii v sil's'kohospodars'kykh pidpriemstvakh [The cost of production efficiency in the agricultural enterprises], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

4. Kalynchuk, N. V. and Alekseenko, Y. N. (2012), Napravleniia stably'noho razvytyia zernovoho khazaijstva Ukrayny [Destinations of stable development of grain farming in Ukraine], NNTs Ynstitut ahrarynoï ekonomyky, Kyiv, Ukraine.

5. Kucher, S.V. (2004), "Factors of influence on the efficiency of grain production in Ukraine", Ekonomika APK, pp. 114—118.

6. Malik, M. J. and Shpykuliak, O. H. (2010), "Institutionalization of the agricultural enterprise: Transformation and Efficiency", Ekonomika APK, vol. 7, pp. 132—139.

7. Mchornyj, S. V. and Dovbenko, M.V. (2004), Ekonomichna teoriia [Economic Theory], Akademiia, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2014 р.

УДК 005.591.6-027.1:664.8/.9

О. В. Митяй,

к. е. н., доцент, зав. кафедрою економічної теорії та права,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

O. Mytyay,

Ph.D. (Economics), associate professor, Head of the Department of economic theory and right

FEATURES OF INNOVATIVE ACTIVITY ARE IN FOOD INDUSTRY

Ефективне функціонування харчової промисловості у будь-якій країні, а тим більше в Україні, яка має надзвичайно сприятливі умови для її розвитку, є однією з провідних структуроформуючих ланок розвитку всієї економіки. Проте стан та розвиток харчової промисловості в Україні як країні з перехідною економікою, потребують теоретичного, методологічного і методичного узагальнення з метою забезпечення ефективного функціонування цієї провідної галузі народного господарства. Всебічне дослідження та узагальнення економічних проблем розвитку харчової промисловості України та її регіонів в ринкових умовах господарювання показало, що ефективне функціонування цієї структуроформуючої галузі економіки може бути досягнуте на основі вивчення потреб внутрішнього і зовнішнього ринку в її продукції, платоспроможності її споживачів, забезпечення її виробництва за кількісними та якісними параметрами, що відповідають сучасним вимогам науково-технологічного прогресу з мінімальними питомими витратами живої та уречевленої праці. У статті досліджено види інновацій. Запропоновано основні напрями інноваційного розвитку для підприємств консервної промисловості.

Effective functioning of food industry in any country, and the anymore in Ukraine that has extraordinarily favourable terms for her development, is one of driving структуроформуючих members of development of all economy. However the state and development of food industry are in Ukraine as country with a transitional economy, need theoretical, methodological and methodical generalization with the aim of providing of the effective functioning of this leading industry of national economy. All-round research and generalization of economic problems of development of food industry of Ukraine and her regions showed in the market conditions of menage, that effective functioning it can be attained структуроформуючої industry of economy on the basis of study of necessities of internal and external market in her products, to solvency of her consumers, providing of her production on quantitative and quality parameters that answer the modern requirements of scientifically-technological progress with a minimum specific charge living and уречевленої labour. The types of innovations are investigational in the article. Basic directions of innovative development offer for the enterprises of canning industry.

Ключові слова: інновації, класифікація інновацій, інноваційна стратегія, інтелектуальний потенціал, інфраструктурні інновації.

Key words: innovations, classification of innovations, innovative strategy, intellectual potential, infrastructural innovations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах неможливо забезпечити фінансове процвітання підприємств харчової та переробної галузі без розробки нових брендів, реорганізації менеджменту, розвитку інтелектуального потенціалу. Необхідно відзначити, що інновації в сучасній економіці можуть бути як продуктом діяльності спеціальних науково-дослідних інститутів, так і результатом інтелектуальної діяльності працівників підприємств та організацій різних форм власності, які проводять господарську діяльність з метою отримання прибутку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основні теоретичні засади інноваційного розвитку досліджуються різними науковцями такими як В. Александров, Б. Данилишин, І. Гришова, О. Даций, М. Йохна, М. Стадник, Т. Тарасенко та іншими. В останні часи з'явилось багато робіт, присвячених особливостям інноваційної діяльності в харчовій промисловості. Однак потреба розробки стратегії

інноваційної політики вимагає більш докладно вивчити проблеми інноваційного розвитку для її окремих галузей, зокрема для консервної галузі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження напрямів інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості. Основні завдання статті: визначити основні види інновацій, притаманних для підприємств консервної галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для того, щоб гідно конкурувати із світовими виробниками харчової продукції вітчизняним виробникам доводиться робити значні інвестиції в модернізацію виробництва та розробку нових технологій.

Інновація — це нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду та є кінцевим результатом інноваційної діяльності.

Істотним чинником інновації є розвиток винахідництва, раціоналізації, поява великих відкриттів [1].

Цікаво, що актуальність інвестиційного розвитку виявляється як в умовах стабільності та процвітання країни, так і за умов фінансової кризи.

Щодо необхідності первинних інновацій у світовій науковій літературі існує два підходи. Так, Г. Менш вважає, що саме погіршення стану підприємства стимулює інновації [2]. Такий підхід ґрунтується на тому, що занедбаність господарської діяльності спонукає власників компаній розробляти нові види продукції та шукати нові технології для того, щоб вижити на світовому ринку.

Прибічники іншого підходу (Х. Фрімен, Дж. Кларк, А. Суте) [2] вважають, що основна маса інновацій реалізується у період довгострокового стабільного розвитку підприємства. Тоді як у період фінансової нестабільності компанія в першу чергу вирішує питання поточного існування та включає режим жорсткої економії.

Виходячи із класифікації Й. Шумпетера [3], сучасні науковці виділяють в теорії інноваційного розвитку п'ять основних видів інновації [4]:

- товарна інновація (створення нового чи нової якості існуючого продукту);
- технологічна інновація (розробка нового методу виробництва);
- ринкова інновація (освоєння нового ринку збуту продукту);
- маркетингова інновація (запровадження нового джерела постачання сировини);
- управлінська інновація (здійснення реорганізації в системі управління).

Окремі науковці [5; 6] виділяють ще один вид інновації — соціальну інновацію, яка передбачає нові підходи до мотивування та стимулювання персоналу підприємства, та зміни, що призводять до підвищення життєвого рівня населення. А.А. Пересада [7] в окрему групу виділяє також екологічні інновації, як заходи, що сприяють захисту довкілля. На наш погляд, ці напрями не потрібно виділяти в окремі групи інновацій, бо вони є специфічним продуктом соціальної та екологічної діяльності відповідних структур.

Відзначимо, що класифікація видів інновації, яка закріплена на державному рівні [8; 9] дещо відрізняється від загальнотеоретичного підходу та визначає чотири види інновацій: продуктові, процесові, маркетингові та організаційні. При цьому маркетингові інновації включають нові методи просування продукції на ринок, а до складу організаційних інновацій входить не тільки реорганізація управління, але й методи організації праці.

Такі невідповідності потребують внесення певних змін у діюче законодавство.

Для забезпечення стабільного фінансового стану підприємство повинно випускати продукцію, яка спроможна конкурувати з подібними продуктами на сучасному світовому ринку. Особливо це актуально для підприємств, які випускають продукти харчування. Запорукою їх конкурентоспроможності та гарного просування на ринку є висока якість

продуктів, які традиційно споживаються населенням, наявність нових цікавих та розкритих брендів, сприятлива цінова політика.

Все це спонукає підприємства харчової галузі вкладати інвестиції у розвиток технології та модернізацію виробничих потужностей. В результаті реалізації інноваційної політики народжуються нові види продукції, зростає якість продукту за рахунок удосконалення технології виробництва, оптимізується система ціноутворення за рахунок покращення процесів постачання та збуту, зростає рівень рентабельності діяльності за рахунок вдосконалення системи управління.

Кожна із галузей харчової промисловості має свої особливості інноваційного розвитку [10].

Так, інновації в лікєро-горілчаній промисловості в основному спрямовані на ринкові, маркетингові та управлінські аспекти. За останні роки безпосередньо технологія виробництва готового продукту суттєво не змінювалась. Основним об'єктом інноваційного розвитку є система забезпечення якості готової продукції та систем захисту від підробки.

Навпаки, у пивоварній промисловості основними напрямами інноваційної діяльності є саме технологія та управління виробничими та логістичними процесами.

Конкурентоспроможність кондитерської промисловості за останні роки забезпечується розробкою нових продуктів, тому для цієї галузі основними напрямами інноваційного розвитку стали товарні, технологічні та маркетингові інновації.

Консервна галузь у порівнянні із вищевказаними має свої особливості, які впливають на формування інноваційної стратегії. До таких особливостей слід віднести:

- високу ступінь зносу обладнання та поганий технічний стан виробничих потужностей;
- низький рівень рентабельності готової продукції;
- високий рівень імпорту консервної продукції, що провокує жорстку конкуренцію;
- короткий термін використання та високі вимоги зберігання сировини;
- відсутність вільних фінансових ресурсів для інвестування коштів в інноваційні проекти.

Для того, щоб втриматись на світовому ринку, підприємство консервної галузі в першу чергу повинно пропонувати покупцям зовсім нові види продукції та технології, тобто розвивати продуктові (товарні) та процесові інновації.

В останні часи консервна продукція впровадила деякі нововведення, які стосуються форм тари, кольору етикетки, виду пакування та інші. Ці нововведення, які істотно не змінюють якість продукції та технологічний процес, а тільки задовольняють окремі потреби потенційних покупців, отримали назву псевдоінновації [11]. Такий підхід має достатньо низький рівень витрат та швидко окупується, але не може забезпечити прорив у фінансово-економічному положенні підприємства. Майбутнє інноваційного розвитку консервної галузі в Україні з її значущим

ресурсом вирощування сільгосппродукції є в розробці нових продуктів та у використанні новітніх технологій.

Створити новий якісний продукт, необхідний для споживання, — це півсправа. Дуже важливо створити ефективну систему просування цього продукту на ринку. Досягнення високого рівня рентабельності в цьому випадку стає можливим лише за наявності комплексу продуктових та маркетингових інновацій.

Інновація — це результат інтелектуальної діяльності. Підприємство може піти двома шляхами: — скористатися послугами науково-дослідної організації;

— розробити інновацію на підприємстві.

Як перший, так і другий шляхи мають потребу у кваліфікованих спеціалістах, що дає змогу говорити про необхідність розвитку інтелектуальних інновацій. Для підтримки розвитку продуктових та процесових інновацій будь-якому підприємству потрібна відповідна інфраструктура, яка обов'язково має включати інноваційні компанії, бізнес-інкубатори, технологічні парки, консалтингові, страхові, інформаційні та інші центри. На наш погляд, доцільно говорити про інфраструктурні інновації, виділяючи їх в окрему групу. Такі інновації, по-перше, виступають самостійним новим продуктом, а по-друге, є обов'язковою умовою розвитку ефективної інноваційної діяльності виробничого підприємства.

Таким чином, для консервної галузі притаманні наступні види інновацій: продуктові, процесові, маркетингові, інтелектуальні, інфраструктурні.

ВИСНОВКИ

Нові технології виробництва готової продукції забезпечують конкурентні переваги в харчовій промисловості. Це, на наш погляд, робить товарний (продуктовий) та процесовий (технологічний) види інноваційного розвитку найперспективнішими для підприємств цієї галузі. Обидва види інновацій забезпечують зростання прибутку підприємства. При цьому продуктові інновації впливають на зростання обсягу продажу, технологічні інновації значно заощаджують витрати виробництва. Однак інноваційний розвиток компанії необхідно розглядати в комплексі із маркетинговими інноваціями та інноваціями в галузі інтелектуального та інфраструктурного розвитку.

Література:

1. Тимочко Н.О. Економічна історія України: навч. посіб. / Н.О. Тимочко. — К.: КНЕУ, 2005. — 204 с.
2. Морозов І.О. Инновационный менеджмент: учеб. пособ. / І. О. Морозов. — М.: ЮНИТИ, 2003. — 471 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1992. — 231 с.
4. Цигилик І.І. Економіка і організація інноваційної діяльності / І.І. Цигилик, С.О. Кропельницька, О.І. Мозіль, І.Г. Ткачук. — К.: "Центр навчальної літератури", 2004. — 128 с.

5. Харів П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів: монографія / П.С. Харів. — Тернопіль, "Економічна думка", 2003. — 326 с.

6. Покропивний С.Ф. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: навч. посібник / С.Ф. Покропивний, В.М. Колот. — К.: КНЕУ, 1998. — 352 с.

7. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. — К.: Лібра, 2002. — 472 с.

8. Соловйов В.П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: монографія / В.П. Соловйов, Г.І. Кореняко, В.М. Головатюк. — К.: Фенікс, 2008. — 224 с.

9. Петухова О.М. Типи інновацій та їх реалізація в харчовій промисловості України / О.М. Петухова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/268/4/1558.pdf>

10. Mensh G. Stalemate in Tehnology: Innovation overcome the depression / G. Mensh. — Cambridge, Mass., 1979.

References:

1. Tymochko, N.O. (2005), *Ekonomichna istoriia Ukrainy* [Economic history of Ukraine], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Morozov, I.O. (2003), *Ynnovatsyonnyj menedzhment* [Innovative management], YuNYTY, Moskow, Russia.
3. Shumpeter, J. (1992), *Teoriya ekonomycheskoho razvytiya. Yssledovanye predprynymatel'skoj prybyly, kapytala, kredyta, protsenta y tsykla kon'uktury* [Theory of economic development. Research of enterprise profit, capital, credit, percent and cycle of the state of affairs], Prohress, Moskow, Russia.
4. Tsyhylyk, I. I. (2004), *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsijnoi diial'nosti* [Economy and organization of innovative activity], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
5. Khariv, P.S. (2003), *Innovatsijna diial'nist' pidpryemstva ta ekonomichna otsinka innovatsijnykh protsesiv* [Innovative activity of enterprise and economic evaluation of innovative processes], *Ekonomichna dumka*, Kyiv, Ukraine.
6. Pokropyvnyj, S.F. (1998), *Pidpryemnytstvo: stratehiia, orhanizatsiia, efektyvnist'* [Enterprise: strategy, organization, efficiency], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Peresada, A.A. (2002), *Upravlinnia investytsijnym protsesom* [Investment process control], Libra, Kyiv, Ukraine.
8. Solovjov, V.P. (2008), *Innovatsijnyj rozvytok rehioniv: pytannia teorii ta praktyky* [Inovacion development of regions: question of theory and practice], Feniks, Kyiv, Ukraine.
9. Pietukhova, O.M. (2009), *Typy innovatsij ta ikh realizatsiia v kharchovij promyslovosti Ukrainy, Efektyvna ekonomika*, [Online], available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/268/4/1558.pdf> (Accessed 22 May 2014).
10. Mensh, G. (1979), *Stalemate in Tehnology: Innovation overcome the depression*, Cambridge, Mass. *Стаття надійшла до редакції 11.05.2014 р.*

УДК 331.5(477)

А. М. Волківська,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій,
Житомирський національний агроекологічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ

A. Volkivska,
Candidate of economic sciences; the assistant professor of the organizations management department;
Zhytomyr National Agrarian and Ecological University

THE ORGANIZATION AND EKONOMIK PROBLEM OF NORMATIVE AND EMPLOYMENT REGULATION

Стаття присвячена дослідженню законодавчих нововведень у сфері нормативно-правового регулювання зайнятості населення, оскільки удосконалення нормативно-правового середовища є основою будь-яких процесів регулювання у суспільстві. Підкреслюється, що нормативно-правове регулювання зайнятості населення у контексті розвитку соціально-економічних відносин на ринку праці усіх рівнів регулювання дозволить уникнути зайвої соціальної напруженості у суспільстві країни лише шляхом постійного перегляду і уточнення.

The article considers the investigation of the legislative innovations in the field of normative and low population employment regulation, as the improvement of the normative and low environment is the basis of any regulation processes in the society. The article emphasizes that normative and low regulation of the population employment in the context of the social and economic relations development at the labour market of all regulation levels will allow to avoid the excess social tension in the nations society only by the way of permanent review and making information more precise.

Ключові слова: державне нормативно-правове регулювання, політика зайнятості населення, ефективність боротьби з безробіттям.

Key words: the state normative and low regulation, the policy of population employment, the effectiveness of the against unemploymnt.

ВСТУП

Проблема нормативно-правового регулювання зайнятості населення завжди стояла в ряду тих, які в будь-якій країні належать до вузлових та вагомих. Можна стверджувати, що для сучасної України процес нормативно-правового регулювання зайнятості населення є однією з суттєвих складових соціально-економічного розвитку, особливо в контексті того негативного процесу, що відбувається на ринку праці, принаймні, в останнє десятиліття.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Об'єктивною передумовою процесу регулювання зайнятості населення є вдосконалення методів регулювання зайнятості та ринку праці: законодавчих, економічних, організаційних, адміністративних, ідеологічних. Удоскона-

лення нормативно-правового середовища є основою будь-яких процесів регулювання у суспільстві. Свій внесок у дослідження цього питання зробили такі відомі вітчизняні вчені, як Ачкасов А.Н., Богиня Д.П., Бандур С.І., Бондар І.К., Васильченко В.С., Гармідер Л.Д., Герасимчук В.І., Гнибіденко І.Ф., Грищенко А.М., Грیشнова О.А., Долішній М.І., Доронгунцов С.І., Заглинський А.О., Згат-Лозинська Л.О., Злупко С.М., Зоїде В.Г., Кравченко І.С., Краснов Ю.М., Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Маршавін Ю.М., Мелехов А.А., Мельник С.В., Момотюк Л.Є., Мортіков В.В. Онищенко В.Ф., Онікієнко В.В., Петрова І.Л., Петюх В.М., Савченко В.А., Слівінська Н.М., Соколенко Н.А., Трубич С.Ю., Хромов М.І.

У наукових працях цих авторів не завжди ефективність рішень ґрунтується на комплекс-

сному врахуванні особливостей ринку праці та не повною мірою враховано специфіку змін на ринку праці, недостатньо уваги приділено проблемі обґрунтованості прогнозних даних та оцінювання ефективності заходів у сфері регулювання зайнятості населення. Зокрема глибшого дослідження потребують проблеми розвитку ринку праці на державному нормативно-правовому рівні регулювання, визначення ефективності цього процесу на основі удосконалення заходів політики зайнятості населення. Тому, удосконалення нормативно-правової бази з питань регулювання зайнятості населення у контексті розвитку соціально-економічних відносин на ринку праці, дозволить уникнути зайвої соціальної напруженості у суспільстві шляхом постійного перегляду і уточнення. Це і обумовило вибір теми дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є поглиблення нормативно-правового забезпечення процесу регулювання зайнятості населення. Об'єктом дослідження є соціально-економічні процеси забезпечення продуктивної зайнятості населення в умовах ринкової економіки. Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти нормативно-правового забезпечення процесу регулювання зайнятості населення. У роботі використано системний підхід для виявлення особливостей нормативно-правового забезпечення регулювання зайнятості населення.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сутність регулювання у сфері зайнятості базується на системі пропозицій, які дозволяють забезпечити баланс на ринку праці [6, с. 7]. На думку Лібанової Е.М., "... поширення неформальної зайнятості спричинило неієздатність законодавства щодо забезпечення ефективного соціального захисту працівників [2, с. 4]". Гриненко А.М. наголошує на тому, що "... необхідно також створити нові механізми активізації соціальної політики в галузі заробітної плати й доходів населення, спрямовані на створення економіки ефективного попиту, підвищення ролі людського фактору [1, с. 175]". Момотюк Л.Є. вважає що, "... має бути законодавчо зафіксована сукупність соціальних благ, які держава зобов'язується зробити доступними для своїх громадян (у тому числі соціальні послуги; пільги; доходи громадян, отримані з бюджету в грошовій або натуральній формі, природа яких відмінна від зарплати, ренти, ди-

відендів і підприємницького доходу — субсидії тощо) [4, с. 85].

Ми розділяємо думки М. Маршавіна [3, с. 19] та І.Л. Петрової [5, с. 20] про те, що особливе значення у механізмі регулювання зайнятості населення належить саме законодавчим методам регулювання. Це спонукало нас дослідити нормативно-правове забезпечення сфери зайнятості.

У липні 2012 року Верховна Рада України проголосувала за нову редакцію Закону України "Про зайнятість населення", який набрав законної чинності з 1 січня 2013 року. Даний документ, на думку законотворців, має змінити ситуацію на ринку праці України на краще, а також стимулюватиме деякі найвагоміші процеси у сфері зайнятості населення:

- пільги для працедавців та неконкурентних категорій працівників;

- безоплатне навчання та перекваліфікація безробітних;

- поліпшення інвестиційного клімату у регіонах (особливо на сільських територіях) та підвищення підприємницької активності тощо.

Нас зацікавили питання: чи спрацюють законодавчі зміни в умовах сьогоденних українських реалій та чи буде ефективною "боротьба з безробіттям"? Розглянемо позитивні та негативні законодавчі "ноу-хау":

1. Попередній закон передбачав отримання статусу безробітного на 8 день після реєстрації у центрі зайнятості, а новий — з моменту звернення. Щодо максимального розміру виплат по безробіттю, то сьогодні він обмежується величиною 4-ох прожиткових мінімумів (з 1.12.13 р. — 4872 грн.), а попередня редакція передбачала встановлення величини допомоги за шкалою трудового стажу, але не більше ніж середня заробітна плата спеціаліста у галузі.

Ми переконані, що зазначені зміни несуть зайве податкове навантаження для платників податку та не гарантують 100% підвищення виплати (певні частка безробітних отримуватимуть меншу величину виплат і це стосується безробітних тих галузей, де середня заробітна плата є достатньо високою, тобто вищою за чотири прожиткові мінімуми).

2. Попереднім законом кадровим агенціям не заборонялося отримувати свої комісії та винагороду за надання послуг з працевлаштування саме з претендентів на робоче місце. Сьогодні ж увесь фінансовий тягар лягає на роботодавців, які дають замовлення на кадри. Вартість послуг кадрових агенцій з працевлаштування становить одноразово 30—50% або 10% протягом трьох місяців від очікуваного заробітку.

бітку претендента. Крім того, посередники з працевлаштування за кордоном мають мати обов'язково відповідну ліцензію.

Дане нововведення має суто декларативний характер, оскільки більшість кадрових агенцій зможуть отримувати свою винагороду та комісійні не за конкретне працевлаштування, а за надання інформаційних послуг щодо вакантних місць, які не забороняються новою редакцією, з пошукача роботи та додатково — і з роботодавця. Крім того, якість наданих інформаційних послуг кадрових агенцій буде малоефективною для пошукача роботи та до того ж оскаржити їх неякісність він не буде мати змоги (не залежно від якості отриманої інформації — оплату маєш здійснити). Подібні зміни, у першу чергу, будуть мати негативні наслідки для претендентів на робочі професії та не сприятимуть удосконаленню механізму захисту пошукачів роботи від неякісної роботи кадрових агенцій, для яких працевлаштування є "простим комерцією".

Але варто зазначити і позитивний момент даного нововведення: по-перше — кожен роботодавець зацікавлений у мінімізації витрат на підбір персоналу, а збільшення цих витрат на величину оплати послуг кадрових агенцій змусить його ретельніше підійти до визначення необхідності у новому працівникові та деталізувати список вимог до потенційного претендента; по-друге — ті кадрові агентства, робота яких спрямована на надання непрофесійних послуг низької якості (наприклад: масові послуги суто інформаційного характеру), змушені будуть переглянути свої принципи роботи або припинити свою діяльність взагалі.

3. Для привабливості працевлаштування молодих кадрів на підприємства, що розташовані у сільській місцевості, новим законом передбачено ряд нововведень: по-перше — якщо молода людина погоджується на роботу за контрактом терміном не менше 3 років, то держава гарантує надання пільгового житла на період роботи, а якщо період роботи становитиме понад 10 років, то надане житло буде передане у його власність; по-друге — гарантується разова виплата за рахунок бюджетних коштів у сумі 10 мінімальних заробітних плат (з 1.12.13 р. — 12180 грн.).

Зазначене вище має стимулювати молодих кадрів до роботи у сільській місцевості. Але у законі не конкретизується, що слід вважати "пільговим житлом" — це може бути як приватний будок, так і кімната у комунальній квартирі. До того ж навряд чи надане житло та кошти зацікавлять молоду людину, яка проживає у

місті. Скоріше за усе, цим нововведенням скористаються випускники навчальних закладів, які до навчання проживали у селі.

Крім того, у законі не конкретизується хто з "молодих кадрів" мають право на вищезазначені пільги — усі чи "молоді кадри" затвердженого списку професій. Особливої уваги заслуговує ще й таке — звідки візьметься це "пільгове житло", кому воно буде належати та як буде вирішуватися його утворення з фінансової точки зору. Для отримання відповідей на ці запитання необхідно, щоб на рівні держави була розроблена та реалізована спеціальна програма підтримки вищезазначеного нововведення закону з детально прописаним механізмом її реалізації та відповідним гарантованим фінансуванням.

4. Новим законом передбачено, що випускники професійно-технічних та вищих навчальних закладів, які здобули професію за освітньо-кваліфікаційними рівнями від "кваліфікований робочий" до "спеціаліста" та продовжують навчатися на наступному освітньому рівні, мають право проходити стажування у відповідності до своєї спеціальності на підприємствах у вільний від навчання час. Термін стажування може становити не менше 6 місяців, а також може бути записаним у трудову книжку.

Дана норма має багато неоднозначностей: по-перше — вона дозволяє роботодавцям легально використовувати майже безоплатну працю молодого спеціаліста під прикриттям стажування; по-друге — запис у трудовій книжці не гарантує врахування зазначеного терміну до страхового стажу; по-третє — зазначений запис у трудовій книжці не засвідчує про здобуття практичного досвіду роботи (більшість майбутніх роботодавців будуть вимагати додаткового підтвердження практичного досвіду через наявність рекомендаційних листів з місця здійснення стажування); по-четверте — законодавчо є неурегульованим питання щодо законності трудових відносин, пов'язаних зі стажуванням (відкриття трудової книжки передбачає відповідне нарахування заробітної плати (якою може бути і мінімальна заробітна плата) з відповідними відрахуваннями у фонди, оплату лікарняних листків, дотримання процедури звільнення (попередження за 2 місяці про звільнення)). Отже, зазначена норма потребує серйозного доопрацювання оскільки передбачає створення додаткових проблем для підприємств, що погоджуються брати молодих спеціалістів на стажування.

5. Ще одним серйозним нововведенням закону є надання можливості особам, вік яких

становить понад 45 років (але вони не є пенсіонерами) та мають не менше 15 років страхового стажу, до виходу на пенсію здобути грошовий ваучер для перепідготовки або підготовки на наступному освітньому рівні, здобуття нової професії або кваліфікації. Вибирати бажану нову професію слід зі списку, який затверджений Кабінетом Міністрів, а от форму та місце навчання — за власним бажанням. Вартість ваучера для оплати за навчання не може перевищувати 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Крім того, особам, що стали на облік у центрі зайнятості після попереднього навчання, написання та захисту бізнес-плану буде надаватися початковий капітал для здійснення цього бізнесу (сума та умови надання поки не визначені Кабінетом Міністрів).

Дане нововведення має надавати впевненості та захищеності особам, яка втратила роботу, але чи підкріплена ця гарантія належним фінансуванням? У Законі прописано, що оплата ваучера здійснюється з Фонду соціального страхування на випадок безробіття за умов його фінансових можливостей. Тобто законом вже встановлюються певні обмеження в отриманні коштів та причини відмови у їх виплаті, а також визначає винуватого у невиконанні — центр зайнятості. В цілому зазначена зміна має гарний намір, але хронічна нестача коштів у бюджеті зводить цей намір до паперової декларації та "особистої прихильності" чиновника до безробітного.

6. Уперше у законі приділили увагу гендерним питанням та спробували запобігти дискримінації під час пошуку роботи: з нового року заборонено вказувати бажаний вік претендента на робоче місце, його стать (виключенням є специфічні професії) та вимагати надання інформації щодо особистого життя.

Дана стаття Закону має дещо формальний характер, оскільки під час організації співбесіди з претендентом кадровий менеджер на підставі даних резюме та анкети (або опитувальника) має можливість "відсіяти" небажаних претендентів, що не відповідають вимогам роботодавця за віком, статтю, освітою, особистісними характеристиками. Крім того, не секрет, що є професії, які умовно можна віднести суто для жінок або чоловіків. До того ж довести, що відмовили тобі у наданні роботи через упереджене ставлення роботодавця, дуже складно.

7. Про пільги працедавцям: нова редакція Закону передбачає, що, якщо протягом 12 місяців роботодавець активно працевлаштовує людей на нові робочі місця та здійснює оплату праці у розмірі 3-х мінімальних заробітних

плат (з 1.12.13 р. — 3648 грн.), може розраховувати на компенсаційні виплати щодо витрат на сплату єдиного внеску до Фонду соціального страхування (протягом наступного року за кожного такого найнятого співробітника повернуть 50% від нарахованого внеску але за умов, що штатна чисельність та фонд оплати праці не зазнає скорочення у майбутньому). Крім того, повністю разові внески будуть повернуті тим, хто брав на роботу неконкурентоздатних безробітних терміном понад 2 роки. На аналогічні пільги можуть розраховувати і представники малого бізнесу (штат працівників до 50 осіб та річний оборот до 10 млн євро), які створюють робочі місця у пріоритетних видах економічної діяльності (виробнича діяльність будь-якого напрямку) за умов найму не менше 2 років.

Дане нововведення має суттєвий стимулюючий вплив на роботодавців щодо офіційного працевлаштування людей, але "працевлаштування на 2 роки і більше" є додатковим засобом для шантажу з боку недобросовісних співробітників (знання про те, що дострокове звільнення є не вигідним для працедавця, працівник може не належним чином виконувати свої професійні обов'язки). Разом з тим, механізм повернення сплачених внесків у законі не прописаний, що може стати додатковою перешкодою у дієвості цього нововведення (а от гіркий досвід щодо труднощів у поверненні ПДВ більшість роботодавців мають). Крім того, варто зазначити, що сума компенсації не спроможна завжди покрити витрати на створення робочого місця, а це дозволяє припустити, що більшість роботодавців дані пільги (в певній мірі) не будуть цікавити.

8. Список категорій громадян, яким держава надає додаткові гарантії у працевлаштуванні, розширили. Нова редакція Закону передбачає, що на сприяння у працевлаштуванні можуть розраховувати такі категорії: чоловіки, що мають дітей до 6 років; одинокі чоловіки, що мають на утриманні дітей до 14 років або дітей-інвалідів (попередня редакція надавала ці права тільки жінкам); один з батьків, який утримує другого інваліда дитинства (не залежно від віку) або інваліда I-ої групи; громадяни, яким до виходу на пенсію за віком залишилось 10 років або менше; молоді люди, які після закінчення навчання або після звільнення зі строкової військової (або альтернативної) служби вперше шукають роботу; підлітки з 15 років (за умов погодження з опікунами); особи, що були звільнені з місць позбавлення волі після відбування покарань або примусового лікування.

Аби працевлаштувати вищезазначені категорії громадян, держава зобов'язує підприємства з чисельністю понад 20 осіб брати "квотників" у розмірі 5% чисельності штату (раніше величина квоти визначалася органами місцевого самоврядування). Крім того, кожне підприємство щороку буде звітувати перед органами місцевого самоврядування щодо дотримання цього положення Закону, а у разі його невиконання — за кожну необгрунтовану відмову претенденту сплачувати штрафні санкції у розмірі 2-ох мінімальних заробітних плат (з 1.1.2.13 р. — 2436 грн.).

Варто зазначити, що, у порівнянні з попередньою редакцією, список "квотних" категорій значно доповнили, а відповідальність за недотримання цієї норми — навпаки зменшили (штраф було зменшено з 4-ох до 2-ох мінімальних заробітних плат). Разом з тим, слід відмітити, що до деяких "квотних" категорій є упереджене ставлення з боку роботодавців (наприклад: особливого бажання приймати на роботу колишніх засуджених або інвалідів роботодавець не має, оскільки реальної ефективної роботи, у більшості випадків, від них отримати не можна. Таким чином, замість їх соціальної адаптації ми отримуємо додаткові незручності як для роботодавця (де знайти потрібну кількість "квотників-інвалідів" для штату), так і для самих "квотників-інвалідів" (краще отримувати від держави ті незначні кошти як допомогу ніж як заробітну плату за умов примусової виплати).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, сутність регулювання у сфері зайнятості має ґрунтуватися на системі пропозицій, які дозволять збалансувати ситуацію на ринку праці. Додаткові можливості досягнення позитивних зрушень у сфері управління зайнятості й регулювання ринку праці можуть з'явитись у зв'язку з ухваленням нових законодавчих актів та приведенням законодавчих і нормативно-правових актів, які регламентують сучасну політику зайнятості, у відповідність до конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці. Крім того, удосконалення нормативно-правової бази з питань регулювання зайнятості населення у контексті розвитку соціально-економічних відносин на ринку праці, дозволить уникнути зайвої соціальної напруженості у суспільстві, а ефективне регулювання зайнятості населення може стати передумовою розвитку економіки країни у цілому.

Література:

1. Гриненко А.М. Соціальна політика України: оцінка сучасного стану, потреба та напрямки її реформування // Спец. вип. зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф.: "Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики". — квітень 2007 р., Київ. — Т. 2. — Ч. 1. — К.: КНЕУ, 2007. — С. 165—176.
2. Лібанова Е.О. Легалізація зайнятості та подолання бідності / Е.О. Лібанова // Праця і зарплата. — 2006. — № 4. — С. 4—5.
3. Маршавін Ю. Удосконалення нормативно-правового регулювання зайнятості населення / Ю. Маршавін // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 7. — С. 17—22.
4. Момотюк Л.Є. Особливості формування соціальних гарантій у ринковій економіці / Л.Є. Момотюк // Фінанси України. — 2003. — № 7. — С. 84—89.
5. Петрова І.Л. Економіко-правові засади забезпечення зайнятості населення України / І.Л. Петрова // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 6. — С. 8—11.
6. Хромов М.І. Механізм державного регулювання зайнятості в промисловому регіоні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.09.01 / М.І. Хромов. — Донець, нац. ун-т. — Донецьк, 2004. — 20 с.: рис., табл. — укр.

References:

1. Hrynenko, A.M. (2007), "Social Policy of Ukraine: assessment of the current state the need and direction of reform", Spets. vyp. zb. nauk. prats' za materialamy nauk.-prakt. konf.: "Upravlinnia liud's'ky my resursamy: problemy teorii ta praktyky" [Special. issue. Collected. sciences. works with materials from scientific-practical. conf. "Human resource management: problems of theory and practice"], KNEU, Kyiv, Ukraine, vol. 2, no. 1, pp. 165—176.
2. Libanova, E.O. (2006), "Legalization of employment and poverty reduction", Pratsia i zarplata, vol. 4, pp. 4—5.
3. Marshavin, Yu. (2002), "Improvement of the legal regulation of employment", Ukraina: aspekty pratsi, vol. 7, pp. 17—22.
4. Momotiuk, L.Ye. (2003), "Features of formation of social security in a market economy", Finansy Ukrainy, vol. 7, pp. 84—89.
5. Petrova, I.L. (2002), "Economic and legal principles provide employment Ukraine", Ukraina: aspekty pratsi, vol. 6, pp. 8—11.
6. Khromov, M.I. (2004), "The mechanism of state regulation of employment in the industrial region", Ph.D. Thesis, Economy, DNU, Donets'k, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2014 р.

УДК 351.71

А. Б. Ярова,

к. е. н., доцент кафедри обліку, аналізу, аудиту та адміністрування підприємств ГМК,
ДВНЗ "Криворізький національний університет"

Т. В. Семеняка,

аспірант кафедри обліку, аналізу, аудиту та адміністрування підприємств ГМК,
ДВНЗ "Криворізький національний університет"

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

A. Iarova,

Candidate of Sciences (Economics), Assistant Professor of Department of the Account, Analysis, Audit and Administration of Enterprises of Mining-metallurgical Complex, State Higher Educational Institution "Kryviy Rih National University"

T. Semenyaka,

Postgraduate Student of Department of the Account, Analysis, Audit and Administration of Enterprises of Mining-metallurgical Complex, State Higher Educational Institution "Kryviy Rih National University"

LEGAL REGULATION OF ADMINISTRATIVE ACTIVITY

Розглянуто наукові підходи щодо сутності та змісту понять "управлінська" та "адміністративна" діяльність. Визначено основні напрямки нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності підприємства. Розглянуто основні нормативно-правові документи, які регламентують порядок здійснення адміністративної діяльності в Україні. Запропоновані напрямки підвищення ефективності адміністративної діяльності, які базуються на твердженні, що будь-яке управлінське рішення повинно бути чітко задокументовано, тобто представлено в належній правовій формі. Визначено основні шляхи підвищення рівня діючого законодавства у сфері адміністративної діяльності.

In the given article scientific approaches to the essence and content of the concepts of "management" and "administrative" activities are reviewed. The main directions of normative-legal regulation of administrative activity of the enterprise are defined. The main legal documents regulating the procedure of execution of administrative activities in Ukraine are described. The directions of increase of efficiency of administrative activities, which are based on the assertion that any management decisions must be clearly documented are proposed, i.e. provided due to the legal form. The main ways to improve the current legislation in the sphere of administrative activity are identified.

Ключові слова: адміністративна діяльність, управлінська діяльність, нормативно-правове регулювання.

Key words: administrative activities, management activities, normative-legal regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах господарювання, коли в управлінні підприємством зайнята значна кількість осіб, і це не лише менеджери, а й трудові колективи, сфера організації адміністративної діяльності повинна удосконалюватись і пристосовуватись до світових стандартів. Важливе значення при цьому має нормативно-правове регулювання адміністративної діяльності. Щоб адміністративна діяльність була ефективною, вона повинна здійснюватись згідно із чин-

ним законодавством, яке, на жаль, у сучасних умовах господарювання є досить суперечливим, і навіть, застарілим та потребує значного удосконалення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Висвітлення теоретичних та практичних аспектів управлінської та адміністративної діяльності знайшло своє відображення в роботах А.Ф. Мельника, А.І. Скібіцької, М.Д. Прищака, О.Й. Лесько, Г.В. Осовської, О.А. Осовського, В.Т. Шатуна, А.С. Гордієнко та інших. Аналіз наукових джерел свідчить, що сутність, зміст

та правове регулювання адміністративної діяльності недостатньо розкриті в сучасній науці, тому потребують подальших досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ СТАТТІ ТА ЗАВДАНЬ

Метою роботи є дослідження сутності, змісту та нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності підприємства. Для досягнення мети були поставлені та вирішені наступні завдання:

- розглянути сутність та зміст управлінської та адміністративної діяльності;
- дослідити залежність між ефективністю адміністративної діяльності та її нормативно-правовим забезпеченням;
- розглянути можливі напрями підвищення рівня діючого законодавства у сфері адміністративної діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах господарювання великого значення набуває чітке дотримання правових норм у будь-якій сфері діяльності підприємства, у тому числі і адміністративній. Загалом, адміністративна діяльність підприємства залишається малодослідженою категорією, яка ототожнюється, в основному, з поняттям управлінської діяльності. Тому перш ніж перейти до сутності адміністративної діяльності підприємства, розглянемо, що ж розуміють у сучасній науковій літературі під управлінською діяльністю.

Мельник А.Ф. під управлінською діяльністю розуміє сукупність вироблених історичним досвідом, науковим пізнанням і талантом людей навичок, умінь, способів, засобів доцільних вчинків і дій людини у сфері управління [1, с. 99].

Скібіцька Л.І. вважає, що управлінська діяльність — це вид свідомо здійснюваної людської діяльності, спрямованої на ефективне функціонування здійснюваних робіт (індивідуально чи колективно) з досягнення тих чи інших цілей, вирішення відповідних завдань, виконання функцій [2, с. 9].

Прищак М. Д., Лесько О. Й. надають наступне визначення управлінській діяльності — це сукупність скоординованих дій та заходів, спрямованих на досягнення певної мети в межах організації. Також автори зазначають, що сутність управлінської діяльності полягає у грамотній організації взаємодії людей при колективній роботі з метою досягнення основних завдань виробництва. Головною її особливістю вважається той факт, що впливати припадає на

суб'єкт, тобто, на людей, а психологія людини досить тонка наука, що вимагає наявності певних навичок і знань [3, с. 112].

Осовська Г.В., Осовський О.А. зазначають, що управлінська діяльність являє собою сполучення різних функцій (видів діяльності), кожна з яких спрямована на вирішення специфічних, різноманітних і складних проблем взаємодії між окремими підрозділами організації, що вимагають здійснення великого комплексу конкретних заходів [4, с. 21].

Цікавим є погляд Шатуна В.Т., який розглядає управлінську діяльність як різновид розумової праці, яка безпосередньо не бере участі у виробництві матеріальних благ чи послуг, не має форми речових результатів, але є невід'ємною частиною сукупної праці персоналу, а значить, і продуктивною працею [5, с. 143]. З цим визначенням важко погодитись, оскільки визначати управлінську діяльність, як розумову працю не є коректним, бо остання є набагато вужчим поняттям.

Якщо розглядати безпосередньо поняття адміністративної діяльності підприємства, то необхідно звернутися до походження термінів "адміністративний", "адміністрація", які згідно з Етимологічним словником української мови походять від латинського "administratio", що означає прислужування, допомога, керування, адміністрація і є похідними від дієслова "administro" — прислужую, допомагаю, керую, завідаю, утвореного від префікса "ad-" ("при-, до-") і дієслова "ministro" (служу, керую), що походить від "minister" — слуга, помічник [6, с. 49].

У більш широкому розумінні термін "адміністративний" означає приналежність до адміністрації або у структурному, або у функціональному відношенні. Це організаційна діяльність адміністрації або суб'єктів, що приймають участь в управлінні трудовим колективом, громадських організацій, коли вони діють у сфері управління.

У свою чергу, термін "адміністрація" означає управління, керівництво. У наш час під цим поняттям також розуміють і органи управління, зокрема органи державного регулювання, і процес управління, тобто діяльність по реалізації компетенції органів, посадових осіб, колективів в управлінні. З цього слідує, що усі органи держави, що здійснюють управління відносяться до державної адміністрації. Відповідно на окремому підприємстві об'єднані в орган управління на чолі з директором є адміністрацією підприємства, об'єднання.

У сучасній науковій літературі визначення адміністративної діяльності підприємства зустрічається досить рідко, частіше можна зустріти такі поняття, як адміністративна діяльність правоохоронних органів, митних органів, податкової служби тощо. Так, Гордієнко Л.С., одна із небагатьох вчених, яка дослідила дане поняття. Науковець зазначає, що адміністративна діяльність, будучи різновидом управлінської діяльності, спрямована на організацію і управління різними процесами та надає наступне її визначення: "адміністративна діяльність — це діяльність працівників апарату управління, яка здійснюється в рамках визначеної посади" [7, с. 13]. Ми не згодні з таким визначенням, адже в ньому не розглянуті мета, спрямованість та сама суть адміністративної діяльності. Не все, що здійснюється управлінцями в рамках визначеної посади можна віднести до адміністративної діяльності.

Також, у літературі можна зустріти таке поняття, як адміністративна праця, яка в основному є прерогативою керівників і передбачає поточну координацію та оцінку діяльності підлеглих. Ця праця, в свою чергу, здійснюється у декількох формах. По-перше, розпорядження, пов'язані з доведенням в усному чи письмовому вигляді прийнятих рішень до виконавців та їх інструктуванням. По-друге, контроль за роботою підлеглих, їх заохочення або покарання. По-третє, організація обміну інформацією, що відбувається в процесі проведення зборів та нарад, прийому відвідувачів, проведення ділових зустрічей, відповідей на листи та телефонні дзвінки, обходу робочих місць. Як уже зазначалось адміністративна праця є набагато вужчим поняттям, ніж адміністративна діяльність [2, с. 12].

У межах підприємства діє велика кількість суб'єктів управління, зокрема це генеральний директор, менеджери вищої та середньої ланки, трудовий колектив, профспілкові організації, вищестоящі органи управління тощо. Кожна із названих груп суб'єктів у різному ступені може впливати і брати участь в управлінні підприємством, його господарській діяльності. Забезпечити у цьому процесі належний порядок і дисципліну можна лише завдяки дотриманню нормативно-правових норм, які регулюють адміністративну діяльність підприємства.

Правові рамки адміністративної діяльності створюються нормами різноманітних галузей права, зокрема адміністративного, цивільного, трудового, фінансового, природоохоронного.

Правове регулювання адміністративної діяльності підприємства повинно здійснюватись за такими напрямками:

- правове регулювання підприємницької діяльності, яке включає правове регулювання відносин власності; правове регулювання патентування та ліцензування підприємницької діяльності; антимонопольне регулювання підприємницької діяльності; правове регулювання захисту прав споживачів; правове регулювання сертифікації та стандартизації; державне регулювання ринку цінних паперів; правове регулювання інвестиційної діяльності; правове регулювання приватизації державного майна; правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємства;

- правове регулювання трудових правовідносин, суб'єктів трудового права, внутрішнього трудового розпорядку, яке включає правове регулювання укладання колективного договору, дотримання трудової дисципліни та дисциплінарної відповідальності; правове регулювання матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин за заподіяну шкоду;

- правове регулювання охорони праці на підприємстві.

Дотримання правових норм необхідне також під час виконання управлінських рішень. У більшості випадків управлінські рішення є правовим актом, співвіднесеним з компетенцією органу, а також чинними матеріальними і процесуальними правовими нормами.

Правові форми адміністративної діяльності підприємства фіксують управлінські рішення і дії, які мають юридичний зміст (встановлення і застосування правових норм). Вони використовуються, головним чином, при підготовці, прийнятті й виконанні управлінських рішень. Для забезпечення ефективності адміністративної діяльності важливо, щоб основні дії, операції, прогнозні оцінки, експертизи, статистичні узагальнення, інформаційні відомості, соціологічні дані, на яких базується те чи інше управлінське рішення, були чітко задокументовані, тобто представлені в належній правовій формі. Для цього адміністрації підприємства необхідно:

- підвищувати рівень документів організаційного та розпорядчого характеру;

- посилювати відповідальність керівників різних структурних підрозділів за зміст і цілюв спрямованість прийнятих управлінських рішень;

- покращувати виконавчу дисципліну, дотримання законодавства в роботі апарату управління на всіх його рівнях шляхом правово-

го виховання працівників, підвищення рівня кваліфікації керівників і їх правової підготовки, покращення роботи юридичних служб підприємства тощо.

Щоб підвищити ефективність діючого законодавства у сфері адміністративної діяльності необхідно:

— підвищити рівень актів організаційного характеру, вони набувають форму закону;

— упорядкувати діюче законодавство, його ущільнення у процесі створення законів (відміна суперечливих застарілих законів), робота кодексів;

— забезпечити зростання культури нових актів із врахуванням їх системної узгодженості із суміжними за змістом нормами, забезпечити їх комплексність, скоротити їх число.

Як уже зазначалось, адміністративна діяльність підприємства регулюється як на рівні держави, так і на рівні самого підприємства. На рівні держави адміністративна діяльність підприємства регулюється законодавчими актами, до яких належать нормативні акти Верховної Ради і Кабінету Міністрів України та підзаконними нормативними актами, які включають укази та розпорядження Президента, постанови та розпорядження Кабінету міністрів України, господарські нормативні акти міністерств, державних комітетів, відомств з господарської діяльності у вигляді наказів, інструкцій, положень; нормативні акти місцевих рад народних депутатів і місцевих адміністрацій [8, с. 17]. На рівні підприємства адміністративна діяльність регулюється розпорядженнями та наказами керівника підприємства.

Розглянемо детальніше основні нормативно-правові акти, які регулюють адміністративну діяльність підприємства.

Основним нормативним документом, який має найвищу юридичну силу та на якому ґрунтуються усі Закони та інші нормативно-правові акти є Конституція України. Як і б дії не здійснювало керівництво підприємства, вони не повинні суперечити нормам цього документу.

Важливими нормативно-правовими документами, якими повинно керуватися підприємство при здійсненні адміністративної діяльності є також Господарський, Цивільний та Податковий кодекси України.

Так, Господарський кодекс [9] визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійсненні господарської діяльності між суб'єктами господарюван-

ня, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Цивільний кодекс України [10] являє собою єдиний законодавчий акт, у якому систематизовано цивільно-правові норми, зокрема норми про договірні господарсько-правові інститути: купівлю-продаж, поставку та інші форми обміну; загальний і будівельний підряди; перевезення вантажів тощо.

Податковий кодекс України [11] регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків і зборів, що справляються в Україні та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Питання ліцензування і патентування підприємницької діяльності регулюються Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" та Законом України "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності".

Правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності регламентує Закон України "Про захист економічної конкуренції", а правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції — Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції", який спрямований на становлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин [16].

Правові засади здійснення державного регулювання ринку цінних паперів і державного контролю за їх випуском і обігом в Україні, а також відносини, що виникають під час розміщення, обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на фондовому ринку визначають Закон України "Про державне регу-

лювання ринку цінних паперів в Україні" та Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок".

Ефективна адміністративна діяльність підприємства забезпечується шляхом здійснення ефективної інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності. Загальні правові, економічні та соціальні умови проведення інвестиційної діяльності на території України регламентує Закон України "Про інвестиційну діяльність", а зовнішньоекономічна діяльність підприємства регламентується Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність".

Особлива роль при здійсненні адміністративної діяльності відведена трудовим взаємовідносинам між роботодавцем і працівником. На жаль, інтереси власника та найманого працівника не завжди збігаються. Здебільшого як перші, так і другі учасники ринку праці хочуть при якомога менших власних витратах одержати якомога більше прибутків один від одного. Тому саме нормативно-правові документи покликанні урегулювати всі проблемні питання, які виникають у цій сфері діяльності підприємства.

Одним із головних документів, який забезпечує чітке виконання службових обов'язків працівниками, є Кодекс законів про працю України (КЗпП). Даний Кодекс трактує вимоги до трудової діяльності громадян в Україні і регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці і поліпшенню її якості. Кодекс законів спрямований на охорону трудових прав працюючих [12].

Крім того, важливу роль у регулюванні трудових відносин відіграють такі закони:

— Закон України "Про оплату праці", який визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірною регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функції заробітної плати [13];

— Закон України "Про колективні договори й угоди", який визначає правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців. Правовий акт, що регулює трудові, соціально-еко-

номічні і професійні відносини між роботодавцями і працівниками на підприємстві, в організації, установі, називається колективним договором [14];

— Закон України "Про охорону праці", який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [15].

Усередині підприємства трудові відносини регулюються самостійно розробленими нормативними документами, зміст яких не суперечить чинному законодавству. До них належать і правила внутрішнього трудового розпорядку, і положення про преміювання, про винагороду за підсумками роботи за рік, угоди про графіки відпусток і т. д.

Щоб адміністративна діяльність підприємства у цій сфері була ефективною необхідно, щоб розроблені нормативні документи захищали, в першу чергу, інтереси працівників підприємства та стимулювали створення таких соціально-трудова відносин, які б забезпечили постійний розвиток як суб'єкта підприємницької діяльності, так і найманих працівників та суспільства в цілому.

Таким чином, коло нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності підприємства достатньо різноманітне за джерелами та велике за своїм складом. Настільки велике, що користуватися ним буває важко. Тому постає питання про шляхи підвищення ефективності правового забезпечення окремих адміністративно-правових процесів (прийняття управлінських рішень, звітності, планування роботи керівництва, контролю за виконанням і т.д.), про підвищення ефективності застосування права на усіх стадіях управління підприємством.

Література:

1. Мельник А.Ф. Державне управління: підручник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна. — К.: Знання, 2009. — 583 с.
2. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера: навч. посіб. / Л.І. Скібіцька. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 360 с.
3. Прищак М.Д. Психологія управління в організації: навч. посіб. / М.Д. Прищак, О.Й. Лесько. — Вінниця: ВНТУ, 2013. — 141 с.

4. Осовська Г.В. Основи менеджменту: підручник / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. — 3-тє вид. — К.: "Кондор", 2006. — 664 с

5. Шатун В.Т. Основи менеджменту: навч. посіб. / В.Т. Шатун. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. — 376 с.

6. Етимологічний словник української мови. У 7 т. Т. 1. — К.: Наук. думка, 1982. — 630 с.

7. Гордієнко, А.Ю. Менеджмент державної установи: навч. посіб. / А.Ю. Гордієнко. — Х.: Вид-во ХДЕУ, 2001. — 152 с.

8. Саниахметова Н.О. Господарське право України: навчальний посібник / [за заг. ред. проф. Н.О. Саниахметової]. — Х.: "Одіссей", 2005. — 608 с.

9. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

10. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

11. Податковий кодекс України № 2755-VI від 2.12.2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

12. Кодекс законів про працю № 322-VIII від 10.12.1971 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

13. Закон України "Про оплату праці" № 108-95-ВР від 24.03.1995 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

14. Закон України "Про колективні договори й угоди" № 3356-XII від 01.07.1993 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

15. Закон України "Про охорону праці" № 2694-XII від 14.10.1992 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

16. Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції" № 236/96-ВР від 07.06.1996 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

References:

1. Mel'nyk, A. F. Obolens'kyj, O. Yu. and Vasina, A. Yu. (2009), Derzhavne upravlinnia [State Government], Znannia, Kyiv, Ukraine.

2. Skibits'ka, L.I. (2010), Orhanizatsiia pratsi menedzhera [The organization works manager], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Pryschak, M.D. and Les'ko, O. J. (2013), Psykholohiia upravlinnia v orhanizatsii [Psychology of management in the organization], VNTU, Vinnytsia, Ukraine.

4. Osovs'ka, H.V. and Osovs'kyj, O.A. (2006), Osnovy menedzhmentu [Principles of Management], Kondor, Kyiv, Ukraine.

5. Shatun, V.T. (2006), Osnovy menedzhmentu [Principles of Management], MDHU im. Petra Mohyly, Mykolaiv, Ukraine.

6. Etymolohichnyj slovnyk ukrains'koi movy. U 7 t. T. 1. (1982), Naukova dumka, Kyiv, Ukraine

7. Hordiienko, L. Yu. (2001), Menedzhment derzhavnoi ustanovy [Management of public institutions], Vyd-vo KhDEU, Kharkiv, Ukraine.

8. Saniakhmetova, N. O. (2005), Hospodars'ke pravo Ukrainy [Business Law of Ukraine], Odissej, Kharkiv, Ukraine.

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Commercial Code of Ukraine" available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 20 April 2014).

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Civil Code of Ukraine" available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Accessed 19 April 2014).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine" available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 01 May 2014).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (1971), "The Labour Code" available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (Accessed 01 April 2014).

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On remuneration", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr> (Accessed 11 August 2013).

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "On Collective Contracts and Agreements", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3356-12> (Accessed 24 July 2013).

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On Occupational Safety", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (Accessed 26 April 2014).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "Unfair Competition", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236/96-vr> (Accessed 13 January 2009).

Стаття надійшла до редакції 12.05.2014 р.

УДК 658:330.341.1:338.439

Г. В. Осовська,
к. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту організацій,
Житомирський національний агроекологічний університет
А. О. Фещенко,
асистент кафедри менеджменту організацій,
Житомирський національний агроекологічний університет

ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ

G. Osovska,
Ph.D., professor, manager of department of management organization, Zhytomyr National Agroecological University
A. Feshhenko,
lecturer assistant of management organization, Zhytomyr National Agroecological University

TECHNOLOGICAL INNOVATION AS A FACTOR IN THE EFFECTIVE DEVELOPMENT ENTERPRISE OF THE FOOD INDUSTRY

У статті обґрунтовано визначення сутності технологічних інновацій. Запропоновано систему індикаторів необхідності впровадження підприємством технологічних інновацій. Зазначений перелік індикаторів не може вважатися вичерпним. У різних галузях і в конкретних соціально-економічних умовах він може доповнюватися чи деталізуватися. Однак в якості загально-методичного підходу вказана система індикаторів може бути застосована до будь-якого суб'єкта господарювання, у т.ч. й підприємств харчової галузі.

Запропоновано класифікацію технологічних інновацій, яка передусім пов'язана з їх сутнісним наповненням, причинами і спрямованістю здійснення.

The definitions of the essence of technological innovations are concentrating in the article. Indicator's systems of needed implement technological innovations are introduced here. This list of indicators cannot be considered exhaustive. In different directions and specific socio-economic conditions it can be added or detailed. However, this system of indicators in quality of general-methodic approach can be used for any entity and food direction to be exact.

Proposed classification of technological, what is connected with their essential contents, reasons and orientation and implementation.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, технологічні інновації, державне регулювання, харчова промисловість.

Key words: innovation, innovation activity, technological activities, state regulation, food production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для більшості економічно розвинених країн світу, у т.ч. й для України, нині характерне зростання вимог споживачів до якості та асортименту товарів і послуг, посилення конкуренції між виробниками, постійна поява на ринку нових видів продукції вітчизняного чи іноземного виробництва тощо. За таких умов перевагу у конкурентній боротьбі передусім отримують підприємства, схильні до системного впровадження інновацій. Саме інноваційну активність

підприємства можна вважати одним з головних індикаторів потенціалу розвитку суб'єкта господарювання як у поточному періоді, так і в стратегічному плані.

Звичайно, для кожного суб'єкта господарювання інноваціями можуть бути різні види змін у технічному або технологічному забезпеченні, асортименті продуктованих товарів чи послуг, способах реалізації продукції тощо. Однак існує ряд спільних ознак, за якими ті чи інші зміни відносять до категорії інновацій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Узагальнені підходи до визначення поняття "інновація" знайшли відображення і в ряді діючих нормативних актів. Так, Закон України "Про інноваційну діяльність" трактує інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [2]. Відповідно до міжнародних стандартів, що були розроблені для координації робіт зі збору, обробки й аналізу інформації про науку й інновації, та отримали назву "Порадник Фраскати" (документ, прийнятий Організацією економічного співробітництва і розвитку в 1993 р.), інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового чи удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового чи удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, чи в новому підході до соціальних послуг [1, с. 90—91].

На думку окремих дослідників, технологічні нововведення являють собою, передусім, зміни у засобах і методах організації виробництва. Вони передбачають нові технології виробництва традиційних, удосконалених чи принципово нових продуктів, упровадження інформаційних систем, нових джерел енергії. Більше того, наголошують О. Шевлюга і О. Олефіренко, технологічні інновації мають значний вплив на інші види інновацій, вони є елементом, який пов'язує між собою інші види інновацій [5, с. 39].

В економічній літературі наголошується, що до технологічних інновацій не належать продукти, модифіковані незначною мірою (наприклад, з використанням нових смакових добавок до продукції старого асортименту), освоєння підприємством продукції, нової для нього, але вже давно відомої на ринку збуту, а до процесових інновацій — придбання машин і устаткування традиційних моделей. При цьому зазначається, що інноваційною вважається тільки продукція, що була заново впроваджена, зазнала істотних технологічних змін або вдосконалювалася протягом останніх трьох років [3]. У зазначених підходах простежується певне протиріччя: спочатку наголошується на неправомочності віднесення до технологічних інновацій підприємства освоєння ним виробництва видів продукції, які вже існують на ринку, а

потім заново впроваджену у виробництво продукцію автор називає інноваційною.

Подібні протиріччя зустрічаються у багатьох публікаціях. Їх подолання, на нашу думку, полягає у чіткому визначенні об'єкта дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета даного дослідження в полягає в дослідженні поняття технологічних інновацій та їх впливу на ефективність розвитку підприємств харчової галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення поняття "інновація", в рамках даного дослідження під інновацією у подальшому розумітимемо здійснювані на підприємстві нововведення технічного, технологічного, управлінського, продуктового, збутового або іншого характеру, які створюють позитивний ефект для суб'єкта господарювання в економічній, соціальній чи екологічній сфері. Позитивні наслідки впровадження інновацій можуть відчуватися як у поточному періоді, так і мати довгостроковий характер, що передбачає тривалий термін окупності. Незалежно від тривалості впливу інновацій, основними ефектами від їх впровадження переважно є підвищення конкурентоспроможності підприємства, покращення його здатності протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища, підвищення продуктивності праці, розширення асортименту і якості продукції тощо.

Водночас, впровадження інновацій не повинне розглядатися як певна самоціль, як своєрідна данина моді. Менеджмент підприємства має обирати ті види інновацій, які даватимуть реальний економічний, екологічний, соціальний чи інший ефект для конкретного суб'єкта господарювання. До того ж, впровадження переважної більшості видів інновацій потребує від підприємства певних (іноді досить значних) фінансових чи матеріальних витрат, які протягом визначеного періоду мають окупитися.

На сьогоднішній день відсутнє єдине трактування категорії "технологічні інновації". Державний комітет статистики України при заповненні підприємствами статистичної звітності пропонує відносити до технологічних інновацій діяльність підприємства, пов'язану із розробкою та впровадженням як технологічно нових, так і значно технологічно удосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (про-

цесові інновації) [5]. При цьому вважається, що технологічні зміни мають місце в тому разі, якщо проектно-конструкторська характеристика продукції змінюється таким чином, що споживач у результаті отримує можливість задоволення як нових, так і традиційних потреб, але вже в значно кращій якості. Інновація вважається упровадженою, якщо вона (її результати) потрапила на ринок чи використовується у виробничому процесі [4].

Зазначений вплив технологічних нововведень на інші види інновацій учені пояснюють тим, що нова прогресивна технологія виробництва дозволяє створити новий продукт або вдосконалити існуючий при застосуванні достатньої науково-технічної бази, нових матеріальних ресурсів, що є неможливим при використанні старої (традиційної) технології. Технологічні інновації впливають і на організаційно-управлінські: організаційна структура стає більш гнучкою, стиль керівництва — демократичним, використовуються нові методи управління підприємством, можливий новий підбір кадрів, готових до інновацій, і взагалі враховуються інтереси всіх учасників інноваційного процесу з можливістю коригування запланованих рішень.

Вплив технологічних інновацій на ресурсні пояснюють тим, що у будь-якому разі нова технологія виробництва ґрунтується на використанні нових ресурсів чи значно удосконалених аналогів, або ж спрямована на більш ефективний видобуток старих ресурсів чи на видобуток принципово нових, тих, що не підлягали видобутку за відсутності технічної можливості. Підприємство, яке впроваджує технологічні інновації, орієнтується на нові ринки збуту, часто виходить за межі національного рівня [2, с. 40].

Якщо мова йде про економіку окремого суб'єкта господарювання, то цілком виправдано вважати інновацією освоєння ним нової технології виробництва вже існуючої на ринку продукції або технології виробництва нового виду продукції. Звичайно, якщо об'єктом дослідження обрано галузь чи національну економіку, то для їх рівня продукт чи технологія вважатимуться інноваційними лише на момент їх першої появи. Для конкретного підприємства більшого значення набуває пошук відповіді на питання не про те, чи існують аналогічні технології у його конкурентів, а чи будуть економічно виправданими його інвестиції у придбання і освоєння таких технологій.

Враховуючи вищенаведене, є підстави сформулювати авторський підхід до того, що ми бу-

демо розуміти під терміном "технологічні інновації". Технологічні інновації — це вкладання підприємством фінансових чи інших ресурсів в удосконалення існуючих на підприємстві технологій або впровадження нових для даного суб'єкта господарювання технологій. При цьому не має особливого значення джерело походження інновацій: підприємство може купувати технологію у своїй країні чи за кордоном або може самостійно фінансувати заходи з розробки чи модернізації технологій. В останньому випадку суб'єкт господарювання може виступати на ринку інновацій не лише покупцем, але й продавцем.

На нашу думку, технологічні інновації можна розглядати у вузькому і широкому значеннях. У вузькому — це модернізація конкретного технологічного процесу чи його етапу. Необхідність впровадження таких інновацій може бути зумовлене фізичним чи моральним зносом конкретних видів обладнання, неспроможністю певних технологічних етапів підтримувати загальну інтенсивність процесу виробництва, потребами змінити рівень якості, вид упаковки, спосіб зберігання продукції або необхідністю внесення інших подібних технологічних удосконалень. Іншими словами, технологічні інновації у вузькому розумінні стосуються виключно технології виробництва, зберігання чи транспортування продукції і не потребують обов'язкових інноваційних змін в інших сферах діяльності суб'єкта господарювання.

У широкому розумінні технологічні інновації можуть являти собою сукупність різних видів інновацій, які необхідно здійснити, щоб запровадити на підприємстві нову технологію. В такому випадку поява на підприємстві нової технології може призвести до створення нових для даного виробника видів продукції (асортиментна або товарна інновація), продаж нових видів продукції може потребувати не застосовуваних раніше цим підприємством способів реалізації товарів чи послуг (маркетингова інновація), для виробництва такої продукції потрібно освоїти нові джерела постачання сировини (логістична інновація), може виникнути потреба у реорганізації чи удосконалення процесів управління технологічними процесами (управлінська інновація), освоєння нового виробництва може бути пов'язане з впровадження заходів у сфері охорони довкілля (екологічна інновація) тощо. Таким чином, технологічні інновації стають своєрідним "локомотивом" інтенсифікації інноваційної діяльності підприємства в цілому, можуть ставати чинником пришвидшення переходу суб'єкта господа-

рювання на новий якісний рівень розвитку.

Разом з тим, очікувати позитивного ефекту від певного виду інновацій чи їх сукупності підприємство може лише після їх впровадження. Щоб конкретна інноваційна діяльність суб'єкта господарювання виявилася ефективною, мають бути, як мінімум, дотримані наступні умови:

а) підприємство має обрати саме ті види інновацій, які найбільше підходять для вирішення конкретних завдань (проблем); б) інновація має впроваджуватися у потрібний час і в оптимальний спосіб; в) обсяги витрачених зусиль, часу і коштів на впровадження інновацій повинні бути адекватними очікуваному економічному, соціальному чи екологічному ефекту. Порушення вказаних принципів, на нашу думку, ставить під сумнів доцільність самого факту здійснення тих чи інших інновацій.

Саме тому вважаємо за доцільне запропонувати систему індикаторів необхідності впровадження підприємством технологічних інновацій (рис. 1).

Звичайно, зазначений перелік індикаторів не може вважатися вичерпним. У різних галузях і в конкретних соціально-економічних умовах він може доповнюватися чи деталізуватися. Однак в якості загально-методичного підходу вказана система індикаторів може бути застосована до будь-якого суб'єкта господарювання, у т.ч. й підприємств харчової галузі.

Впровадження технологічних інновацій як засобу оптимізації поточної діяльності та підтримання рівня досягнутої ефективності є елементом операційного менеджменту, особливо актуальним для виробничих підприємств. Для суб'єктів господарювання галузей харчової промисловості такі інновації передусім є актуальними у сфері управління якістю (перехід на міжнародні стандарти якості, впровадження прогресивних систем управління якістю на підприємстві тощо), передпродажної підготовки продукції (нові види упаковки, захист продукції від підробки, збільшення термінів зберігання продукції і т.п.), зберігання і транспортування продукції тощо. За таких умов тех-

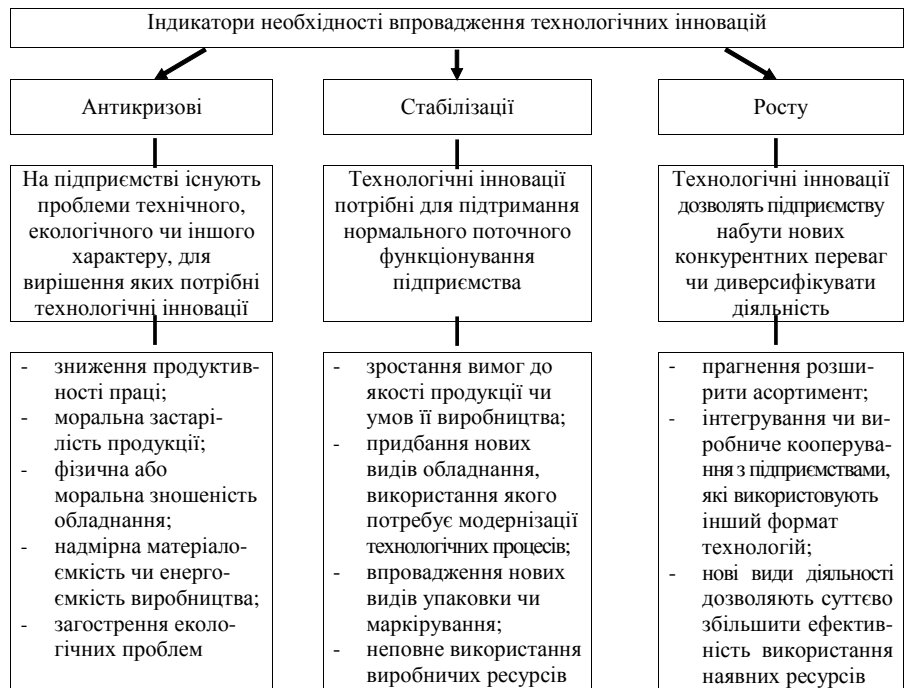

Рис. 1. Система індикаторів потреб у впровадженні технологічних інновацій

Джерело: власні дослідження.

нологічні інновації часто мають поєднуватися з іншими видами інновацій для отримання синергетичного ефекту або, як мінімум, для запобігання значним відмінностям у рівні організації, технічного чи технологічного забезпечення на різних стадіях виробничого процесу чи між різними структурними підрозділами підприємства. При поєднанні різних інновацій мають узгоджуватися час їх впровадження і очікуваний ефект.

Потреби у впровадженні технологічних інновацій для реалізації стратегії розвитку підприємства мають, як правило, передбачатися при формуванні самої стратегії. В даному випадку інновації передусім спрямовані на освоєння виробництва нових видів продукції, розширення існуючого асортименту товарів чи послуг підприємства, впровадження нових видів господарської діяльності, полегшення процесів інтеграції чи кооперації з іншими суб'єктами господарювання тощо. Такі технологічні інновації можна вважати стратегічними, відповідно довгостроковим очікується і ефект від їх впровадження.

Таким чином, підприємство може впроваджувати технологічні інновації планово і вимушено, очікувати від їх реалізації швидкого чи довгострокового ефекту, ці інновації можуть стосуватися конкретної технологічної операції чи діяльності підприємства в цілому тощо. Однак у будь-якому випадку ініціатори і суб'єкти

впровадження технологічних інновацій повинні враховувати їх специфічні риси. Такими рисами, на нашу думку, можна вважати наступні:

1. Те, що для одних підприємств є технологічними інноваціями, для інших може бути давно минулим етапом. Особливо це повинні враховувати підприємства, які шляхом впровадження технологічних інновацій прагнуть досягти певних конкурентних переваг. Якщо існуючі чи потенційні конкуренти впровадили такі ж інновації раніше, то підприємство може зазнати прямих втрат часу та інвестованих коштів.

2. Більшість технологічних інновацій вимагає наявності відповідного обладнання і персоналу визначеної кваліфікації. У випадку відсутності вказаних ресурсів на підприємстві, вартість технологічної інновації для суб'єкта господарювання може суттєво зростати. Це навіть може стати причиною того, що від впровадження інновації доведеться відмовитися взагалі або, принаймні, на деякий час.

3. Деякі технологічні інновації пов'язані з конкретним видом продукції, інші пов'язані з багатьма видами чи виробництвом у цілому. В першому випадку перед впровадженням інновації доцільно максимально точно оцінити стадію життєвого циклу тієї продукції, для якої призначена технологічна новація, оскільки вкладення у нововведення повинні як мінімум встигнути окупитися. Якщо ж технологічна інновація стосується виробництва у цілому, то необхідно перевірити готовність до її впровадження на усіх технологічних етапах.

4. Інформація про технологічні інновації часто є комерційною таємницею, оскільки піонери у їх впровадженні часто отримують певні (іноді достатньо суттєві) конкурентні переваги. Недостатність чи закритість інформації про сутність та переваги інноваційних технологій може призводити до штучного завищення ціни на них для покупців або, навпаки, призводити до недостатнього ринкового попиту на ці технології. В першому випадку підприємство, придбавши технологію, не отримає очікуваного економічного ефекту від її впровадження; в другому випадку розробник (власник) інноваційної технології матиме труднощі у відшкодуванні вкладених на її створення коштів.

5. Технологічні інновації можуть стосуватися не лише виробництва, але й технології зберігання ресурсів чи готової продукції, їх переміщення в межах підприємства і транспортування до ринків збуту. Причому інновації саме в цих сферах можуть стати ключовим чинником здатності підприємства реалізовувати свою продукцію на певних ринках збуту. Передусім

це стосується продукції, яка потребує спеціальних температурних чи інших режимів для збереження своїх споживчих якостей, має дуже короткий термін реалізації тощо.

6. Впровадження технологічних інновацій може вимагати паралельного чи попереднього впровадження інших інновацій, причому як технологічних, так й інших їх видів. У такому випадку важливо забезпечити належну узгодженість дій між структурними підрозділами підприємства, досягти неконфліктності їх інтересів у сфері інноваційної діяльності, забезпечити своєчасне і достатнє за обсягом фінансування усіх інноваційних заходів. До того ж, при впровадженні взаємодоповнюючих інновацій завжди є ризик втрати ефективності одних інновацій при неефективному здійсненні інших.

Зазначені специфічні риси технологічних інновацій стосуються більшості галузей, підприємства яких використовують технологічні процеси. Однак, у кожній галузі може існувати своя специфіка впровадження таких інновацій та прояву ефектів від їх застосування. Існують такі специфічні ознаки і в галузях харчової промисловості, діяльність якої є предметом дослідження в дисертаційній роботі.

Перш за все необхідно наголосити на тому, що харчова промисловість об'єднує підприємства з достатньо широким спектром виробничих процесів: переробка молока, м'яса, виробництво консервів, цукру. Продукція таких підприємств характеризується широким, а в окремих випадках і дуже широким асортиментом. При цьому створення більшості асортиментних позицій вимагає застосування окремих технологій, кожна з яких може ставати потенційним об'єктом впровадження інновацій.

Також необхідно відмітити, що продукція підприємств харчової галузі призначена для безпосереднього споживання населенням, тому до такої продукції завжди посилені увага і підвищені вимоги з точки зору якості, умов виробництва, зберігання, транспортування, реалізації тощо. Відповідно, специфічні вимоги висуваються і до технологій, пов'язаних із створенням та реалізацією такої продукції. Посилення вимог до якості продукції харчової промисловості з боку національних чи міжнародних стандартів можуть ставати специфічним чинником необхідності впровадження підприємствами галузі технологічних інновацій.

Галузева специфіка безпосередньо впливає не лише на чинники чи умови впровадження технологічних інновацій, але й на їх види. Виділення видів технологічних інновацій, на нашу

думку, є важливим методичним моментом, оскільки дозволяє чіткіше відокремити інновації від інших форм удосконалення існуючих на підприємстві технологій. В економічній літературі до видів технологічних інновацій на підприємствах харчової промисловості відносять, зокрема, наступні:

— розробку та впровадження технологій зберігання сільськогосподарської продукції, що служить сировиною для виробництва продуктів харчування, які дозволяють збільшити термін зберігання сировини без втрати якості;

— застосування ресурсозберігаючих технологій, що характеризуються максимально корисним виходом продукції і мінімумом відходів, на основі сучасних методів обробки;

— удосконалення технологічних процесів з метою скорочення часу виробничого циклу, як мінімум, без втрати якості продукції;

— розробку та впровадження власних пакувальних ліній, що відповідає специфіці вироблених продуктів;

— вдосконалення тари, упаковки та способів перевезень [5].

Вважаємо, що вищезазначений перелік потребує доповнення. Зокрема технологічною інновацією можна вважати впровадження на підприємстві технології виробництва нового виду продукції. Така технологія може бути розроблена самим підприємством або придбана чи отримана на умовах франчайзингу у своїй країні чи за кордоном.

Освоєння технології виробництва нового сорту чи марки існуючого виду продукції також, на нашу думку, може вважатися технологічною інновацією у випадку, якщо воно пов'язане із суттєвими змінами термінів чи умов виробництва, змінює кількість чи послідовність технологічних процесів, потребує використання додаткового обладнання тощо. Як технологічну інновацію також можна розглядати введення в рецептуру існуючої продукції нового

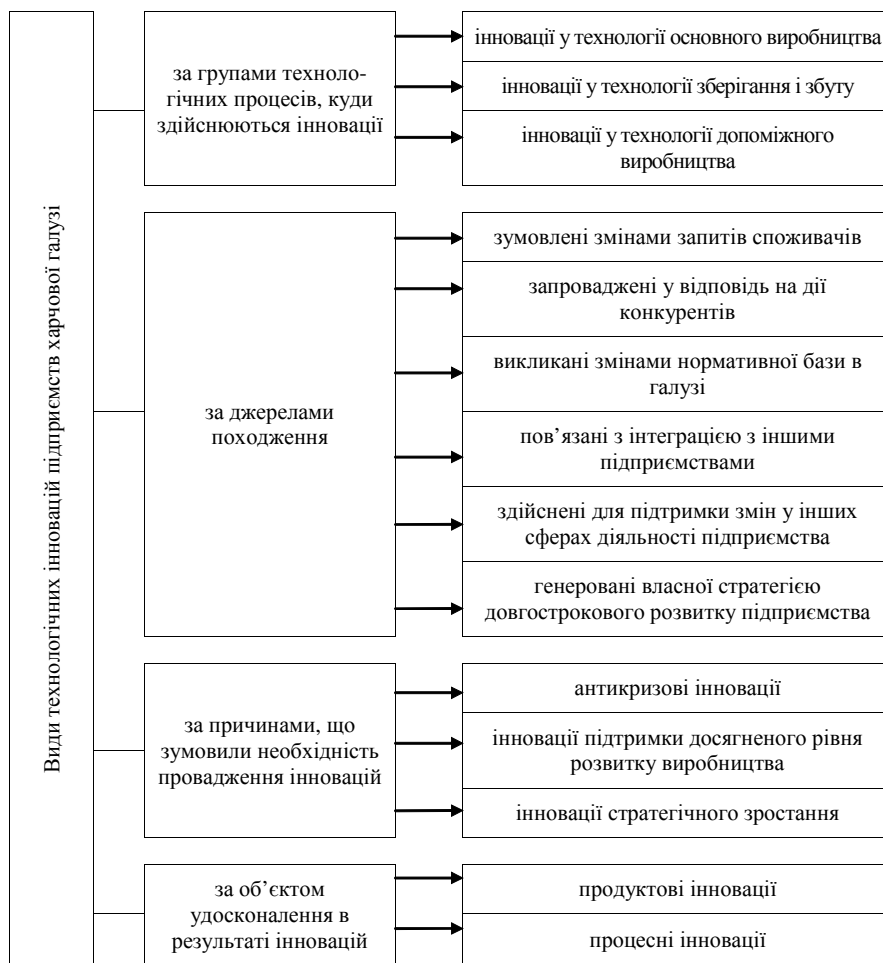

Рис. 2. Класифікація технологічних інновацій підприємств харчової промисловості

Джерело: власні дослідження.

інгредієнта, який змінює терміни чи інші умови існуючого технологічного процесу, подовжує терміни зберігання готової продукції, полегшує умови її зберігання чи транспортування. Інновацією також можна вважати перехід від ручної праці при виконанні певних технологічних процесів до механізованої або ж перехід від механізації виробництва чи його етапів до автоматизації.

Визначення сутності технологічних інновацій, індикаторів необхідності та специфічних рис їх впровадження на підприємствах харчової промисловості дозволяє перейти до узагальненої класифікації видів технологічних інновацій (рис. 2). Запропонована класифікація технологічних інновацій передусім пов'язана з їх сутністним наповненням, причинами і спрямованістю здійснення.

Незалежно від класифікаційної ознаки технологічних інновацій, можна виділити їх спільну ключову рису: усі технологічні інновації в першу чергу спрямовані на удосконалення певної

технології чи їх сукупності з метою отримання економічного, екологічного або соціального ефекту. Особливо актуальними питання доцільності, спрямованості та результативності технологічних інновацій є для високотехнологічних галузей, перелік яких з кожним роком зростає.

Технологічні інновації можна вважати одним з ключових чинників ефективності підприємств харчової промисловості на сучасному етапі. Вибір конкретних видів впроваджуваних інновацій у кожному випадку має визначатися менеджментом або власниками підприємств на основі обґрунтованих рекомендацій технологів і наявності компетентного бізнес-плану, що підтверджує можливість і визначає терміни окупності капіталовкладень в обрані новачії. Щоб реалізувати затверджений план інновацій, на підприємстві має бути сформований відповідний рівень інноваційного менеджменту, про що йтиметься у наступному пункті роботи.

При визначенні інновацій як впроваджень у практичну діяльність господарюючих суб'єктів новачійних розробок завжди виникає певна складність, пов'язана з рівнем їх інноваційності. Виникає природне питання про те, чи можна вважати інновацією для конкретного суб'єкта господарювання запровадження заходів, вже реалізованих раніше іншими суб'єктами. Вирішення цієї дилеми для всіх сфер господарської діяльності потребуватиме дуже високого рівня абстракції, що може зробити висновок практично не придатним. Розв'язуючи завдання даного дослідження, зосередимося лише на окремій галузі (харчовій промисловості) та окремому типі інновацій (технологічних).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, проведені дослідження показали, що інновація має дві характеристики — новизну та комерційний ефект. Для будь-якого підприємства харчової промисловості зміни технологічного процесу чи продукту, який виробляється і поставляється на галузевий ринок, можна вважати технологічною інновацією якщо виконується хоча б одна з двох наведених вимог. По-перше, новий (оновлений) процес або продукт є результатом науково-технічних розробок, і підприємство може виділити у вартості інноваційного проекту складову, зумовлену саме цими розробками. Таким чином, жодне інше підприємство галузі такого процесу чи продукту у своєму "арсеналі" засобів конкурентної боротьби не має.

По-друге, зміни в технологічному процесі підприємства чи в асортименті продукції, яку

воно виробляє, є повторенням вже існуючих заходів, здійснених у межах галузі іншими підприємствами. Але завдяки кращому комбінуванню цих змін з існуючим на підприємстві потенціалом, воно отримує комерційний ефект та забезпечує конкурентні переваги на ринку. Таким чином, запровадження в діяльність підприємства змін технологічного характеру, що відповідають хоча б одній з наведених вимог, будемо вважати технологічними інноваціями.

Література:

1. Миронюк Т.І. Необхідність інноваційної діяльності у харчовій промисловості / Т.І. Миронюк, Т.М. Яровенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp/2011_2/st11.pdf

2. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент: уч. пособие / Ю.П. Морозов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 446 с.

3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/40-15>

4. Товста Т. Л. Інноваційна активність діяльності підприємств харчової промисловості / Т.Л. Товста // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/Ekonomika/2008_628/51.pdf

5. Шевлюга О.Г. Дослідження впливу технологічних інновацій на ринок технологій і розвиток підприємства / О.Г. Шевлюга, О.М. Олефіренко // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 4. — Т. I. — С. 38—44.

References:

1. Mironyuk, T.I. (2011), "The need for innovation in the food industry", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp.pdf (Accessed 22 May 2014).

2. Morozov, Yu.P. (2001), *Innovatsionnyiy menedzhment* [Innovation management], YUNITI-DANA, Moscow.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), Law of Ukraine "On the innovation activity", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/40-15> (Accessed 29 April 2014).

4. Tovsta, T. L. (2008), "The innovative activity of enterprises of food industry" available at: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/Ekonomika/.pdf> (Accessed 22 May 2014).

5. Shevlyuga, O.G. (2011), "Study the impact of technological innovation on the technology market and enterprise development", *Marketing I menedzhment Innovatsiy*, vol. 4, pp. 38—44.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2014 р.

УДК 338.43

Ю. В. Тінтулов,
к. е. н., доцент кафедри інформаційних систем і технологій,
Одеський Державний Аграрний Університет

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Yu. Tintulov,
PhD, Associate Professor of Accounting and Auditing Odessa State Agrarian University

ECONOMIC PROBLEMS OF POTENTIAL COMPETITIVENESS FOOD CORPORATE STRUCTURE

Стаття присвячена дослідженню рівня потенціалу конкурентоздатності у розрізі галузевої структури промисловості. Дослідженню проблеми конкурентоздатності товарів у взаємозв'язку з конкурентоздатністю галузі в цілому, розробці комплексної проблеми конкурентоздатності галузевої структури промисловості.

The article investigates the nature of the investment attractiveness of the food industry, the main factors influencing it, both external and internal. In order to improve the situation have been proposed system formation and implementation of investment policy at the regional level.

Ключові слова: потенціал конкурентоздатності, багаторівнева ієрархія, достатній потенціал конкурентоздатності, потенціал конкурентоздатності.

Key words: potential competitiveness, multilevel hierarchy, sufficient capacity competitiveness, potential competitiveness.

ВСТУП

В умовах трансформації вітчизняної економіки намітилися ринкові орієнтири, що динамічно розвиваються, при яких здійснюється поступальна реалізація потенціалу конкурентоздатності виробничої сфери. Рух відповідно до ринкових орієнтирів пов'язаний з множиною послідовних кризових проявів, що різняться за глибиною та масштабністю відхилень. Трансформація самої господарської системи України виявилася настільки швидкою і радикальною, що відбулася деформація потенціалу конкурентоздатності структури народного господарства. Істотними перешкодами до осмислен-

ня тенденцій подальшого економічного розвитку господарської системи тієї або іншої держави за інших рівних умов і є масштаби і наслідки таких деформацій. Зважаючи на це, безумовним є перегляд категорії конкурентоздатності взагалі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати аналізу наукової літератури щодо проблем розвитку потенціалу конкурентоздатності корпоративних структур досліджуються в працях таких відомих закордонних і вітчизняних учених економістів,

як Д. Ходгман, В. Нордхауз, Н. Георг, А. Уїлліс, И.С. Ульянова, Д. Маадрилс, У. Краузе, І. Деймнорда, В. Кривошторшина, І.Фаминский, А. Герсчеррон, М. Чердок, Д. Грилберн, М. Портером, В.М. Гейєця, Г. Бесслогов й ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

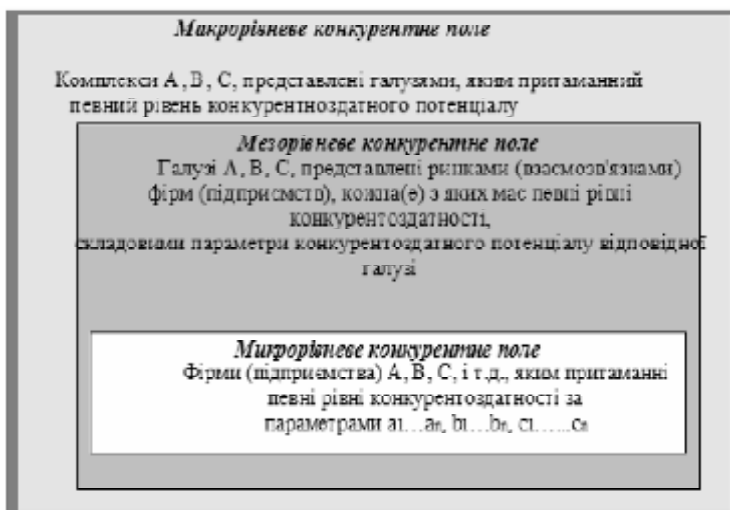
Основною метою статті є дослідження проблеми розвитку потенціалу конкурентоздатності корпоративних структур харчової промисловості. Дослідженню сіл які визначають рівень конкуренції на мікрорівні і на макрорівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Безумовно, властивості, що відбивають рівень потенціалу конкурентоздатності фірми, галузі, промислового комплексу можуть відноситись до різних за природою об'єктів, видами продукції, підприємств та організацій, їх груп, що формують галузеві чи об'єднання та комплекси конгломератного типу, нарешті, до окремих країн або їх об'єднань (регіонального, політичного, етнокультурного типу), що являють собою суб'єктів конкурентного змагання. Більш докладно даний аспект буде нами розглянутий на наступних етапах, що враховують фактор макроглобалізації.

Досліджуючи рівень потенціалу конкурентоздатності у розрізі галузевої структури промисловості, фахівцями зосереджується увага на ідентифікації конкурентних полів, проектуючи при цьому, безумовно, результати досліджень конкурентоздатності. Вчені наголошують, що різні конкурентні поля мають між собою певні зв'язки, на основі яких формується загальне "конкурентне тіло", що відбиває конкретний соціально-економічний контекст. Останній, на думку фахівців, може чинити серйозний вплив на кінцеві висновки при аналізі структури потенційно-значущих галузей того або іншого суб'єкта змагання (у цьому випадку держави). Це у свою чергу може послужити підставою для вибудовування стратегії підвищення міжнародної конкурентоздатності всієї господарської системи й окремих її складових [3].

На макрорівні ефективність функціонування розмаїтості фірм визначається конкурентоздатністю кожної з них і, відповідно, рівня впливу в загальному структурному просторі. Зважаючи на це мова саме і йде про конкурентоздатність по товарах (послугам, якості, якості менеджменту й т.д.). У цьому випадку,

Рис. 1. Монорівнева класифікація конкурентних полів

умовно структура "економічного простору", на нашу думку, може бути представлена в такий спосіб (рис. 1.)

Як видно з вищенаведеного рисунка 1, потенціал конкурентоздатності галузі можна представити у вигляді диверсифікованої сукупності. Насамперед, потенціал конкурентоздатності, на думку авторів, формується конкурентоздатністю товарів (послуг) і конкурентоздатність господарюючого суб'єкта як такого (враховуються конкурентоздатність що апробується моделей менеджменту, моніторингу якості випускає продукції, що, рівня технологій, інновацій і т.д.) у проекції його ролі в розвитку галузі. Не можна, забувати про те, що існують комплексні дослідження, що аналізують проблеми конкурентоздатності окремої галузі [2].

Дослідження такого роду розглядають взаємодії галузі з іншими галузями промислового комплексу, як одне з необхідних умов високої конкурентоздатності підприємств (рівня ще більш низького порядку) якості оцінки здатності товару конкурувати шляхом зіставлення параметрів досліджуваної продукції з параметрами бази порівняння. Це, на думку дослідників, провадиться з технічної причини (конкурентоздатність товару або іншого об'єкта — поняття відносне, тобто про нього можна говорити тільки при порівнянні з іншим об'єктом). Відповідно і потенціал конкурентоздатності як величина у край відносна й піддана перекручуванням, насамперед, якості використовуваних даних.

Зрозуміло, що науково необхідно представити й візуалізувати категорію "потенціал кон-

курентоздатності". Існує ціла розмаїтість формул і рівнянь, що характеризують дану категорію.

В емпіричних розробках "конкурентоздатних товарів", класично за базу порівняння приймається або потреба покупця, або зразок. На думку вчених, якщо базою порівняння є суспільна потреба у даному виді товару, то розрахунок одиничного показника конкурентоздатності, може здійснюватися за формулою [6]:

$$g_i = \frac{P_i}{P_{in}} \times 100\% \quad (1),$$

де g_i — одиничний параметричний показник конкурентозданості за і-м параметрі;

P_i — величина і-го параметра для досліджуваної продукції;

P_{in} — величина і-го параметра, при якому потреба задовольняється в цілому;

n — кількість аналізованих параметрів.

Якщо за базу порівняння складає зразок, то знаменник дробу рівняння (1), на думку дослідників, має відповідати величині і-го параметра виробу-зразка. У певних випадках параметри продукції не можливо фізично виміряти. У такому випадку, на думку експертів, оцінка таких характеристик здійснюється застосуванням балів [7].

Синтезуючи розмаїтість досліджень проблем конкурентоздатності товарів, ми виявляємо той факт, що описаний метод (диференціальний) дозволяє лише констатувати необхідність підвищення або зниження параметрів продукції для забезпечення конкурентоздатності. Він, на нашу думку, відбиває вплив кожного параметра при виборі товару споживачем. У цьому плані не можна погодитися з вченими, що активно закликають до застосування комплексних показників [3].

Комплексний метод має за онову застосування узагальнених, групових, інтегральних показників у дослідженні особливостей галузевого розвитку. Так, наприклад, Д. Маадрилс й У. Краузе пропонують розрахунок "групового показника" здійснювати на основі використання "визначеного різноманіття параметрів" і на основі формули:

$$I_{mn} = \sum_{i=1}^n g_i L_i \quad (2),$$

де I_{mn} — груповий показник конкурентоздатності за технічними параметрами;

g_i — одиничний показник конкурентоздатності за і-м технічним параметром;

L_i — вагомість і-го параметра в загальній множині технічних параметрів, які характеризують потребу;

n — число параметрів, що беруть участь в оцінці.

Сукупний метод, дозволяє виразити здатність товару конкурувати в певних умовах ринку через комплексний кількісний показник — коефіцієнт конкурентоздатності [4]:

$$K_j = \sum_{i=1}^n L_i \times \left(\frac{P_{ij}}{P_{in}} \right)^{\beta_i} \quad (3),$$

де $i = 1, \dots, n$ — число параметрів продукції, що беруть участь в оцінці;

$j = 1, \dots, n$ — види продукції;

L_i — коефіцієнт важливості у порівнянні з іншими істотними параметрами продукції;

P_{ij} — конкурентоздатне значення і-го параметра для j-ої продукції;

P_{in} — бажане значення і-го параметра, що дозволяє повністю задовольнити потреба показника;

$\beta_i = +1$, якщо збільшення значення параметра P_{ij} сприяє зростанню конкурентоздатності продукції;

$\beta_i = -1$, якщо збільшення значення параметра P_{ij} приводить до зниження конкурентоздатності продукції (наприклад, вага, габарит, ціна й ін.).

Досліджуючи проблеми конкурентоздатності товарів у взаємозв'язку з конкурентоздатністю галузі в цілому, а значить і формуванні потенціалу даної галузі на тлі інших у загальній структурі промисловості, необхідно відмітити наступне. Зазвичай під конкурентоздатністю розуміють певну відносну комплексну ознаку, що відбиває відмінності даного господарюючого суб'єкта проти конкурента і, відповідно, визначає рівень його привабливості для споживача.

Традиційна більшість досліджень зосереджує в основному на базових параметрах та індикаторах, що характеризують розвиток підприємства галузі, і потім для оцінки рівня конкурентоздатності порівнює певні інтегральні характеристики такої оцінки для різних конкуруючих груп підприємств галузі.

Дослідники, що досліджують результати такого роду робіт, зазначають, що відбувається просто охоплення показників якості продукції і тоді оцінка конкурентоздатності "підмінюється" порівняльною оцінкою рівня

якості конкуруючих аналогів [4]. Але практика світового ринку наочно доводить невірність такого підходу. Крім цього, результати дослідження багатьох товарних ринків однозначно свідчать, що кінцеве рішення щодо купівлі лише на третину зумовлюється показниками рівня якості товарів певного підприємства. Вони пов'язані зі значними та досить важливим и для споживача умовами купівлі і використання товару у майбутньому, а також враховують певну послідовність умов:

— мікрорівнева конкурентоздатність (конкурентоспроможність підприємства галузі) включає три основні складові. Одна з них сильно пов'язана з вироблюваною продукцією і у значній мірі зводиться до якості. Інша є пов'язаною як з економікою організації збуту та сервісу товару, так і з економічними можливостями фірми та обмеженнями споживача;

— всі складові системи конкурентоздатності фірми мають бути настільки очевидними потенційному покупцю, щоб виникало найменшого сумніву або іншого тлумачення щодо кожного з них;

— кожному галузевому ринку притаманні власні уніфіковані покупці. Тому невірною є ідея про абсолютну, не пов'язану з конкретним ринком конкурентоздатність конкретного галузевого підприємства;

— на основі рівнянь (2) і (3), зважаючи на умови 1—3, на нашу думку, потенціал конкурентоздатності дійсно є елементом конкурентоздатності за певних умов. Так, у рівнянні (2) потенціал конкурентоздатності, можна подати змінною V_i , а у рівнянні (3) — I_i . Вагомість певного параметра (наприклад, обсягу випуску готової продукції) у загальній сукупності технічних параметрів (наприклад, якості випускає продукції), що у довгостроковому періоді, за інших рівних умов, може бути незначна, тоді як у короткостроковому періоді може превалювати обернена пропорційність залежності показників обсягу і якості.

Розробка комплексної проблеми конкурентоздатності галузевої структури промисловості в рамках зазначеної вище послідовності (умови 1—3) дозволяє, на нашу думку, виявити сукупність проблем деформації розвитку окремо взятих суб'єктів господарської взаємодії — підприємств, які збільшуються необхідністю та умовами їх взаємодії в межах певного сектора. Це особливо гостро ідентифікується в умовах транзитивно-

го типу економіки. Так, наприклад, проблема поліпшення конкурентоздатності окремих промислових підприємств країн з перехідним типом економіки бачиться в рамках процесів деформації розвитку секторів, а також процесів формування ефективного інструментарію формованої економічної політики.

Розглядаючи конкурентоздатність галузі в масштабах окремо взятого промислового підприємства даної галузі, використовуючи "багаторівневу ієрархію", представлену вище, можна відмітити, що існують певні економічні показники, які показують прибутковість, продуктивність, оборотність, ділову активність, ліквідність. У сукупності даних показників, також можна виділити "потенційно значимі" змінні. Дослідження природи економічної кризи промислових підприємств на основі апробації показників, що характеризують потенціал конкурентоздатності підприємств, поряд з показниками, що характеризують конкурентоздатність товарів, дозволяє також відмітити технологічні проблеми або відсутність джерел фінансового забезпечення, особливо низьку ефективність менеджменту промислових підприємств [7].

Для посилення конкурентних переваг підприємств використовуються різноманітні моделі управління, сутність яких полягає в оцінці й підвищенні конкурентоздатності підприємств, спрямованої на встановлення потреб і потреб цільових ринків і забезпечення бажаної задоволеності більше ефективними й більше продуктивними, чим у конкурентів способами з одночасним збереженням і зміцненням благополуччя споживача й суспільства в цілому. Ефективність управління промисловими підприємствами на основі оцінки їхньої конкурентоздатності визначається, по суті, якістю організації й реалізації керуючих впливів економічного характеру. Серед величезного переліку такого роду впливів, фахівці виділяють "фактори якості потенціалу конкурентоздатності" даних підприємств.

У цей час поняття "потенціал конкурентоздатності" галузі (галузевої структури промисловості), підприємства активно використовується в процесі дослідження теоретичної і практичної проблематики. Представники багатьох економічних шкіл трактують дане поняття також у зіставленні з техніко-економічною категорією — якістю. При цьому виділяються такі ознаки

поняття потенціалу конкурентоздатності підприємства як відповідність характеристик продукції потребам споживача, наявність трьох елементів конкурентоздатності — споживача, продукту й продукту-конкурента.

Щоб сформувати потенціал конкурентоздатності усередині галузі, треба не просто модернізувати виробництво й управління, і, відповідно бути здатним сформулювати мету, що повинна бути досягнута. При цьому, головним має бути вміння оцінити, швидко і ефективно використати в конкурентному змаганні власні порівняльні переваги. Провідні компанії світу своїм успіхом зобов'язані саме цьому. Так, всесвітньо відомий "Роллс-ройс" відрізняється високою якістю й надійною роботою двигуна, зібраного вручну. "Феррари" знаменита високими швидкісними якостями й технічним рівнем своїх автомобілів. У цих компаніях очевидна чітка орієнтація на власні порівняльні переваги, що визначає набір функцій, виконуваних апаратом управління.

Апробація категоріальних ознак конкурентоздатності й потенціалу конкурентоздатності, що формується, підприємств галузей в аспектах управління дозволяє виділити чотири основних рівні конкурентоздатності [1]. На першому рівні розглядається організація управління як щось внутрішньо нейтральне. Тут спостерігається наступне. У випадку, якщо підприємство виходить за межі ринкової ніші, на яку було зорієнтоване спочатку, і вступає у конкурентне змагання на іншому ринковому сегменті або первинна ніша трансформується у зростаючий ринок і матиме привабливість для інших ринкових суб'єктів.

У галузевому розрізі, на думку вчених, рівень конкурентоздатності підприємства може здобувати граничні значення, при яких розвиток всієї галузевої структури вкрай важко [3]. У цій ситуації, на галузевому рівні цілком закономірно оперувати категорією "потенціал конкурентоздатності", що враховує в собі певні рівні конкурентоздатності окремих галузей комплексу (наприклад, що добувають) і рівнів потенціалів розвитку інших галузей (обробних), значення яких у короткостроковому періоді не настільки чітко проявляється.

Підприємства другого рівня конкурентоздатності намагаються надати власним виробничим системами "зовні нейтрального" характеру. Це передбачає, що фірми мають

у цілому відповідати вимогам стандартів, встановлених основними конкурентами. Вони намагаються на максимальному рівні запозичити техніко-технологічні прийоми, методи організації виробничих процесів у галузевих провідних підприємств та використати в себе, отримувати сировину і матеріали, напівфабрикати та комплектуючі з тих же джерел, що і їх основні конкуренти. Вони запроваджують ті же принципи і підходи в процесах управління якістю продукції і в процесі контролю внутрішньовиробничих процесів, формують аналогічні відносини з працівниками в умовах власного виробництва [5].

Виробнича система підприємств третього рівня характеризується як "підтримувана ззовні". Рівень ефективності їх розвитку зумовлюється впливом у більшій мірі зовнішніх а ніж внутрішніми факторами. Під впливом факторів зовнішнього середовища, максимально акумулюючи власний потенціал конкурентоздатності, компанії третього рівня трансформуються в компанії четвертого рівня конкурентоздатності. Тут якість розвитку фірми досягає власного "апогею". Саме їх і називають підприємствами з виробництвом світового рівня. Повертаючись до рівнянь (2) і (3), можна уявити I_i як коефіцієнт важливості організаційної структури компанії, що у міру трансформації буде видозмінюватися. У зв'язку із цим оргструктура компанії (підприємства, галузі й т.д.) може розглядатися як елемент потенціалу, що забезпечує високий рівень конкурентоздатності.

Значне коло досліджень свідчать, що найближчим часом, стійкі позиції на мінливому ринку, зможуть посісти лише ті компанії, виробничий, управлінський, стратегічний потенціал конкурентоздатності яких сприятиме їх узгодженому вирішенню низки завдань, які були практично взаємовиключними [4]. Варто відзначити, що стратегічний аналіз положення фірми треба почати, насамперед, з дослідження структури галузі, в якій працює підприємство. Тут варто зауважити, що основною одиницею є галузь, що являє собою групу конкурентів, які виробляють товари і послуги та між якими існує безпосереднє суперництво між собою.

На фірму (підприємство) у галузі чинять впливи "знамениті" п'ять сил, уперше виділені американським економістом М. Портером, які визначають рівень конкуренції на мікро-

рівні і рівень конкурентоздатності галузі відповідно на макrorівні. "Працездатність" даних "сил" у галузевому аспекті й дозволяють простежити розвиток потенціалу конкурентоздатності галузевої структури, представленою моделлю фірма (підприємство) — галузь.

Перша з них — суперництво між конкурентами в галузі, між фірмами виробляючу аналогічну продукцію й які продають її на тому самому ринку. Таке суперництво, проте, контрастує з тісністю взаємозв'язків усередині галузевої структури, що дозволяє фірмам уникнути різкого падіння рівня прибутку в результаті надмірного заниження цін, а також величезних витрат на рекламу й просування товару на ринку, що, в остаточному підсумку, позначається на потенціалі галузі.

Вищевказані "контрасти" закономірні, якщо врахувати вже відзначений нами факт, що підприємства (фірми) можуть конкурувати за будь-яким одним параметром (наприклад, цінова конкуренція). Усередині галузі сукупність такого роду взаємозв'язків може відбуватися за декількома параметрами (наприклад, обслуговування, якість продукції, умови торгівлі, реклама, нововведення). Конкурентна боротьба при цьому стає більш твердою при збільшенні числа фірм-конкурентів при поступовому вирівнюванні їхніх розмірів і потенціалу галузі, а також при повільному зростанні зовнішніх параметрів (наприклад, знову ж попиту на даний товар).

У випадку якщо доступ до галузі не ускладнений, а рівень прибутку досить є високим, кількість підприємств у ній буде зростати. Це зумовлює прояв другої сили, що чинить вплив на фірму — загроза появи нових конкурентів. Якщо при збільшенні кількості фірм, зростання споживчого попиту не буде збільшуватись пропорційно зростанню пропозиції в цілому по галузі й, відповідно, прихід у галузь нових фірм обумовлює "верхню межу прибутковості даної галузі".

Третьою силою, яка впливає на галузь, як відомо, є загроза появи товарів-замінників. Рівень конкуренції з товаром-замінником зумовлюється готовністю, з якої покупці прагнуть отримати даний товар. Тут вирішальним є такий показник, як "вартість перемикання покупця (тобто витрати на перехід від конкретного товару до його заміника)". Цей показник і визначає, в результаті, здатність по-

купців "диктувати свої умови" [1]. Великі клієнти спроможні чинити вплив на рівень прибутковості фірм-продавців (четверта сила).

Носії попиту можуть висувати власні вимоги до фірм, і ті, змушені знизити свої ціни з метою укладення угод з певним клієнтом. Носії попиту можуть також скористатися своїм привілейованим положенням і висувати до фірм-продавців наступні умови: підвищення рівня якості товарів, надання кредиту. Постачальники, аналогічно носіям попиту, що товарів які користуються високим попитом, можуть встановлювати високий рівень ціни, впливаючи, у такий спосіб, на обсяг своєї прибутковості (п'ята сила).

Вчені вважають, що якщо дія всіх п'яти сил на ринку є досить відчутним, то можна припускати, що незалежно від виду виробленої продукції й послуг рівень прибутку в даній галузі буде відносно низьким. І навпроти, слабка дія даних сил дозволяє підвищити рівень цін і досягти рівня прибутку вище за середнє по галузі [4]. Фірми здатні впливати на кожен з п'яти сил за допомогою власної стратегії, проте, деякі нововведення окремих фірм можуть привести лише до недовгої переваги, і коли вони почнуть використовуватися всіма іншими фірмами, це приведе лише до погіршення положення в галузі в цілому.

З огляду на вищевикладене, експерти зазначають, що ефективність розвитку фірми, її стабільність, прямо залежить від ступеня привабливості галузі, у якій ця фірма працює [2]. У ситуації, коли попит значно перевищує пропозиція й доступ на ринок обмежений, навіть при досить середньому рівні менеджменту фірма здатна досягти високого рівня прибутку. І якщо ринкова кон'юнктура в цілому сприятлива, то, імовірно, багато галузей стануть привабливими.

Під привабливістю галузі, на думку А. Герсчеркрон, М. Чердок, Д. Грилберн й ін., саме і є "достатній потенціал конкурентоздатності". При цьому відбувається, на нашу думку, саме головне: ми вже "не в силах" визначати конкурентоздатність фірми, тому що має місце конкурентоздатність товарів, що випускаються нею (вироблених послуг). Таким чином, і на мікрорівні (за певних умов) необхідно враховувати скоріше потенціал конкурентоздатності підприємства фірми.

Характер конкурентного змагання між підприємствами ринків галузі визначає важливий індикатор — життєвий цикл галузі. Так, за словами І.С. Ульянова, І. Деймнорда, В. Кривосторшина й ін., що аналізують результати досліджень М. Портера, особливостю нової галузі є значна кількість підприємств, які намагаються проникнути до неї [50]. Вони заходять до галузі, де попит є значно вищим проти пропозиції, і, відповідно, де відсутня потреба у боротьбі з конкурентами за кожного носія попиту. У міру переходу галузі у стадію зрілості підприємства (фірми) ринків галузі починають розуміти та встановлювати певні правила, враховувати бажання клієнтів, щодо якості, виконання товару, у галузі відбувається формування системи стандартів.

У період переходу до стадії зрілості галузі конкуренція між складовими її ланками стає більше жорсткою, у зв'язку з тим, що швидке зростання на даному етапі може бути досягнуто лише шляхом відволікання клієнтів від конкурентів. Специфічна особливість цієї стадії полягає у переході до цінового конкурентного змагання, бо має місце пропозиція стандартизованої продукції, а спроби новацій швидко копіюються. У галузях, що зазнають спад, лише найбільш досвідчені фірми спроможні досягти певного рівня прибутковості; неефективні фірми залишають галузь.

ВИСНОВОК

В умовах, коли бар'єри виходу з галузі високі, що змушує збиткові фірми залишитися на ринку, рівень конкурентного змагання зростає, що приводить до хронічного надлишку виробничих потужностей. Зміна однієї з п'яти вищерозглянутих сил може вплинути на інші сили. Але звичайно прибутковість кожної галузі визначається всього однією або двома силами, описаними вище. В окремих галузях — сила впливу покупців (наприклад, продаж через мережу супермаркетів, торгівля в сфері оборонної промисловості); в інших галузях прибуток можуть визначати постачальники. Таким чином, при виборі стратегії корпораціям необхідно брати до уваги саме основні важливі сили й намагатися посісти найбільш вигідні позиції проти конкурентів.

Література:

1. Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика: навч. посібник / Борщ Л.М. — К.: Знання, 2005. — 470 с.

2. Губський Б. Проблеми міжнародного інвестування в Україні / Губський Б. // Економіка України. — 1998. — № 1. — С. 51—57.

3. Данілов О. Інвестування: навчальний посібник / Олександр Данілов, Ганна Івашина, Ольга Чумаченко // Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України. — К.: Видавничий дім Комп'ютерпрес, 2001. — 362 с.

4. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії / Дорошенко Т.В. // Фінанси України. — 2000. — № 11. — С. 114—117.

5. Загорняк Н. Інвестиційна діяльність у харчовій промисловості в Україні / Загорняк Н. // Економіка України. — 2003. — № 2. — С. 47—51.

6. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання / За ред. академіка НАН України В.М. Гейця. — Х.: Форт, 2000. — 432 с.

7. Класифікація інвестицій як система супідрядних понять довгострокового вкладення капіталу / [Сич Є.М., Ільчук В.П., Сич О.Є., Шадура Н.Т.] // Фінанси України. — 1999. — № 7. — С. 22—28.

References:

1. Borsch, L.M. (2005), *Investuvannia: teoriia i praktyka*, [Investing: Theory and Practice], Naukova dumka, Kyev, Ukraine.

2. Hubs'kyj, B. (1998), "The problems of international investment in Ukraine" *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1, pp. 51—57.

3. Danilov, O. Ivashyna, O and Chumachenko H. (2001), "Investuvannia: navchal'nyj posibnyk", [Investing: Tutorial], Naukova dumka, Kyev, Ukraine.

4. Doroshenko, T.V. (2000), "The essence of investments as an economic category", *Finansy Ukrainy*, vol. 11, pp. 114—117.

5. Zahorniak, N. (2003), "Investment activity in the food industry in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 47—51.

6. Hejietsia, V.M. (2000), *Ekonomika Ukrainy: pidsumky peretvoren' ta perspektyvy zrostannia* [Economy of Ukraine: results of the transformation and growth prospects], Naukova dumka, Kyev, Ukraine.

7. Sych, Ye.M. Il'chuk, V.P. Sych, O.Ye. and Shadura, N.T. (1999), "Classification of investments as a system of subordinate concepts for long-term investing", *Finansy Ukrainy*, vol. 7, pp. 22—28.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2014 р.

УДК 657.1

О. Ю. Смольська,
Державний вищий навчальний заклад
"Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА САДІВНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

O. Smolska,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

THE MAIN DIRECTIONS OF THE ACCOUNTING POLICY IMPLEMENTATION IN THE HORTICULTURAL ENTERPRISES

У статті розглянуто визначення, сутність та зміст поняття "облікова політика". Встановлено основні нормативно-правові документи, які регулюють порядок здійснення облікової політики на підприємствах. Досліджено та охарактеризовано головні організаційно-технологічні особливості виробництва продукції садівництва, їх вплив на вибір і обґрунтування елементів облікової політики.

In the article has been researched the definition, meaning and sense of the term "accounting policy". The main legal documents that regulate the procedure of accounting policy implementation in the enterprises have been identified. The main organizational and technological features of horticulture production and their impact on selection and justification of accounting policy elements have been researched and characterized.

Ключові слова: біологічні активи, галузеві особливості, зрілі та незрілі довгострокові біологічні активи, облікова політика, плоди, садівництво, ягоди.

Key words: biological assets, industry features, mature and immature long-term biological assets, accounting policy, fruit, horticulture, berries.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У умовах глобалізації світової економіки, розвитку інтеграційних процесів та адаптації вітчизняного бухгалтерського обліку до вимог міжнародних стандартів постає необхідність у розробленні нових підходів щодо організації його ведення. Сільськогосподарські підприємства здійснюють обліковий процес враховуючи специфіку галузі й особливості своєї діяльності, що відображаються в обліковій політиці, одночасно не порушуючи чинні нормативно-правові документи. Так, облікова політика є дієвим інструментом і передбачає змішаний спосіб здійснення бухгалтерського обліку.

Садівництво має ряд притаманних лише йому організаційно-технологічних аспектів: сезонний характер робіт, одержання продукції один раз на рік та широкий її асортимент, швидке псування, погана транспортабельність, нетривале зберігання плодів і ягід тощо. Враху-

вання й використання даних факторів у виробництві продукції садівництва забезпечить досягнення високого зростання економічного ефекту галузі.

Завдяки комплексному поєднанню особливостей процесу виробництва продукції садівництва з основними принципами, правилами, прийомами організації і ведення бухгалтерського обліку, які визначаються обліковою політикою, сприятимуть раціональній роботі бухгалтерського, економічного відділів та, як наслідок, досягненню високих результативних показників діяльності господарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Дослідження теоретичних та практичних підходів до вирішення проблем, пов'язаних із впровадженням облікової політики на підприємствах висвітлені у працях таких вчених-економістів, як Т. Барановської [6], О. Бірюк

[7], М. Коцупатрого [7], В. Пушкаря та інших. Проте в їх наукових роботах недостатньо приділено уваги щодо формування й ефективного функціонування облікової політики у господарствах, які займаються вирощуванням плодів та ягід. Дані питання є досить актуальними і потребують подальшого вивчення й удосконалення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою роботи є встановлення сутності, змісту, призначення облікової політики, визначення місця в системі бухгалтерського обліку, а також розгляд основних її елементів на садівничих підприємствах

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Створення цілісної системи обліку потребує застосування специфічного елемента його регулювання — облікової політики підприємства. Економічна категорія "облікова політика" в нашій державі визначена Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні", згідно з яким вона є "сукупністю принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання фінансової звітності" [1]. Варто зазначити, що облікова політика підприємства базується на основних принципах бухгалтерського обліку. Головним її призначенням є задоволення потреб власника, управлінського персоналу та зовнішніх користувачів в інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності з метою прийняття обґрунтованих рішень.

Нормативно-правовими документами, які здійснюють регулювання облікової політики в Україні є Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства № 635 та Лист про облікову політику № 31-34000-10-5/27793, що затверджені Міністерством фінансів України. Проте враховуючи закордонний досвід, вважаємо, що існує необхідність у розробленні та впровадженні нового положення (стандарту), який би визначав порядок формування та розкриття облікової політики, яка б, в свою чергу, ґрунтувалася на вимогах чинного законодавства (Конституції України, кодексах, законах, підзаконних актах тощо). Загалом необхідність облікової політики у господарствах зумовлена двома факторами:

— законодавчим — коли нормативно-правовими документами визначено декілька ва-

ріантів ведення обліку, тому суб'єкту господарювання потрібно обрати один із них;

— внутрішньогосподарським — коли підприємство самостійно розробляє способи ведення обліку, оскільки його регламентація відсутня на законодавчому рівні.

Дослідження організації ведення обліку в садівничих підприємствах показало, що в практичній діяльності вибір елементів облікової політики здійснюється не обґрунтовано, без глибокого вивчення наслідків їх застосування. Так, питанням побудови робочого плану рахунків, методики переведення незрілих плодово-ягідних насаджень у зрілі, оцінки біологічних активів та одержаної продукції, визначення складу витрат, які формують собівартість, обрання методу калькулювання собівартості продукції, складання переліку форм первинних документів бухгалтерами приділяється незначна увага, що призводить до формальності існування облікової політики.

При побудові робочого плану рахунків варто правильно виділяти субрахунки, на яких буде здійснюватися облік виробництва садівничої продукції. Витрати на закладку та вирощування багаторічних насаджень зазвичай відображаються на субрахунку 155 "Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів", завдяки чому формується вартість незрілих довгострокових біологічних активів на субрахунку 165 "Незрілі довгострокові біологічні активи, які оцінюються за справедливою вартістю" або 166 "Незрілі довгострокові біологічні активи, які оцінюються за первинною вартістю". Облік продуктивних садів здійснюється на субрахунку 161 "Довгострокові біологічні активи рослинництва, оцінені за справедливою вартістю" та на субрахунку 162 "Довгострокові біологічні активи рослинництва, оцінені за первісною вартістю" в залежності від обраного способу оцінки. Облік витрат на вирощування продукції садівництва ведеться на субрахунку 231 "Рослинництво", а облік плодів і ягід — на рахунку 27 "Продукція сільськогосподарського виробництва". Пропонуємо до наведених субрахунків спеціалізованим садівничим господарствам відкривати аналітичні субрахунки першого порядку в розрізі видів насаджень (кісточкові, насіннячкові) та другого порядку з деталізацією на породи (яблуня, груша, вишня). Робочий план рахунків та аналітичні субрахунки рекомендуємо вносити у додатки до наказу про облікову політику підприємства.

Згідно з ПСБО 30 "Біологічні активи" садівничі насадження відносять до довгострокових

Таблиця 1. Нормативи питомих капітальних вкладень на створення плодових та ягідних насаджень

Плодова, ягідна культура, тип насаджень	Схема розміщення дерев, кущів, м	Строк переводу молодих насаджень до складу плодоносних (рік від посадки)
Зерняткові культури		
Яблуня, груша		
підщепана сильноросла крона округла	8x6	7-8
підщепана середньоросла крона округла	6-7x4	6
підщепана середньоросла крона плоска	6x5	6
підщепана слабросла крона плоска	4x2,5	5
Кісточкові культури		
Вишня		
	6x3-4	5
Слива		
	6x3-4	6
Черешня		
	6-7x4	6
Персик		
	5x3	5
Абрикос		
	6x4	6
Ягідні культури		
Суниця		
	0,8x0,2	2
Смородина		
	3x0,5	4
Агрис		
	3x0,7	4
Малина		
	3x0,5	3

Згруповано автором згідно з Листом з питань садівництва, виноградарства та виноробної промисловості.

біологічних активів рослинництва, які поділяються на зрілі — насаджень у плодоносному віці та незрілі — молоді насаджень до початку плодоношення [3]. Загальну методика їх переведення визначено Листом Державного комітету України з питань садівництва, виноградарства та виноробної промисловості (табл.1) [5].

До виключень з даної методики відносять випадки, коли вартість отриманої продукції від молодих насаджень перевищує витрати на їх утримання. У такому разі молоді насаджень слід вводити в експлуатацію раніше.

У процесі проведених досліджень було визначено, що на підприємствах, які займаються виробництвом плодів та ягід, молоді карликові насаджень у групу плодоносних переводять на четвертий рік, а напівкарликові на п'ятий. Це зумовлено багатьма природними, організаційно-економічними та технологічними факторами. Враховуючи, що господарства закладають та вирощують насаджень переважно за рахунок власних коштів, без державної підтримки, то строки їх переведення затримувати нецільно. Керуючись діючою методикою переведення незрілих насаджень у зрілі, специфічними особливостями їх вирощування, а також новітніми прогресивними технологіями пропонуємо зафіксувати строки їх переведення в наказі про облікову політику садівничого підприємства.

Незрілі та зрілі плодово-ягідні насаджень оцінюють за двома вартостями: за первинною або за справедливою вартістю.

Щодо питання оцінки продукції, одержаної від незрілих довгострокових біологічних активів, то воно залишається невирішеним, адже серед вчених-економістів не існує єдиного підходу до оцінки такої продукції. Варіантом вирішення даної проблеми може бути оприбуткування продукції за справедливими цінами, а витрати понесені на збирання даного урожаю слід відносити до поточних витрат.

У садівництві в результаті біологічних перетворень одержують продукцію — плоди, ягоди, живці, відсадки, вуса тощо. Одержані плоди та ягоди згідно з чинним законодавством можна оцінювати або за первинною, або за справедливою вартістю. Дослідження показали, що значна частина спеціалізованих та неспеціалізованих підприємств оцінює основну продукцію за виробничою собівартістю. Підтримуємо даний підхід і вважаємо, що виробнича собівартість повинна бути пріоритетною, адже вона включає усі витрати технологічних процесів — від закладання саду до одержання готової продукції. Оцінка сільськогосподарської продукції за методом справедливої вартості не обґрунтовано збільшує величину суми прибутку підприємства.

Згідно з Методичними рекомендаціями з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств № 132 побічну продукцію — живці, вуса, відсадки оцінюють за цінами можливої реалізації. Падалицю — за реалізаційними цінами, проте, коли її використовують на корм худобі, то за собівартістю кормових буряків з урахуванням кормових якостей [4]. Отже, господарствам, які займаються виробництвом плодів та ягід, доцільно зазначити методи оцінки насаджень й різних видів продукції в наказі про облікову політику.

Важливим аспектом на садівничих підприємствах є факт використання при закладанні та вирощуванні насаджень — шпалери (дерев'яні або металеві ґрати, або натягнутий в кілька рядів дрот прикріплений до стовпів, що служать опорою для рослин). На практиці не склалося єдиної методики здійснення обліку шпалери. Одним із варіантів є списання її вартості на збільшення вартості молодих насаджень, іншим — віднесенням шпалери до окремого об'єкта основних засобів.

У процесі виробництва плодів та ягід мають місце осінні та зимові роботи, тобто існує не-

Таблиця 2. Рекомендований типовий перелік форм первинних документів для садівничих господарств

№ з/п	Сектор обліку	Назва первинного документа	Форма первинного документа
1.	<i>Документи з обліку витрат праці</i>	Табель обліку використання робочого часу	ф. №64
		Обліковий листок праці і виконаних робіт для бригади та індивідуальний	ф. №66, №66а
		Обліковий листок тракториста, машиніста	ф. №676
		Подорожній лист трактора	ф. №68
2.	<i>Документи з обліку використання виробничих ресурсів</i>	Накладна внутрішньогосподарського призначення	ф. №ВЗСГ-8
		Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив, отрутохімікатів і гербіцидів	ф. №ВЗСГ-3
		Акт на списання насіння і садівного матеріалу	ф. №ВЗСГ-4
		Акт на списання виробничого та господарського інвентарю	ф. №ВЗСГ-5
		Лімітно-забірна картка на отримання матеріальних цінностей	ф. №ВЗСГ-1
3.	<i>Документи з оприбуткування готової продукції рослинництва</i>	Щоденник надходження сільськогосподарської продукції – для неспеціалізованих господарств	ф. №83
		Щоденник надходження продукції садівництва (для спеціалізованих господарств)	ф. №84
		Акт на сортування продукції садівництва	самостійно розроблений і затверджений підприємством у наказі про облікову політику – запропоновано автором

завершене виробництво, яке включає: осінню підкормку під урожай майбутнього року, боротьбу з шкідниками, обрізку насаджень, полив, який характерний для південних регіонів нашої країни. Ці технологічні процеси впливають на визначення собівартості одержаної продукції та здійснення її калькулювання. Таким чином, враховуючи вид діяльності і галузеві особливості інформацію щодо методики обліку незавершеного виробництва та його оцінки слід відобразити в наказі про облікову політику підприємства.

У плодово-ягідному виробництві згідно з Методичними рекомендаціями № 132 об'єктами обліку витрат виділяють види багаторічних насаджень (кісточкові, насіннячкові, ягідники тощо) [4]. Вважаємо, що для спеціалізованих садівничих господарств таке групування є досить узагальненим, адже воно не відображає реальної собівартості окремих порід насаджень.

При формуванні собівартості продукції садівництва потрібно обґрунтувати склад витрат, які відносяться до первісної вартості. Згідно, з чинним законодавством до виробничої собівартості включають лише прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати і загальновиробничі витрати. Крім того, згідно з п. 17 ПСБО 16 "Витрати" адміністративні витрати, витрати на збут та інші опе-

раційні витрати не включаються до собівартості, а розглядаються як витрати періоду. Об'єкти обліку й класифікацію витрат як для фінансового обліку так і для потреб управління кожне підприємство визначає самостійно, та, не порушуючи чинні нормативно-правові документи, вказує в наказі про облікову політику, так як це є невід'ємним її елементом [2].

У вітчизняному бухгалтерському обліку використовуються такі методи калькулювання собівартості продукції: простий, виключення вартості побічної продукції, коефіцієнтний, пропорційний, комбінований, нормативний. Для спеціалізованих садівничих підприємств пропонуємо використовувати метод виключення вартості побічної продукції, який передбачає вирахування із загальної суми витрат, понесених на вирощування продукції, вартості побічної. Керуючись галузевими рекомендаціями (Методичними рекомендаціями з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств № 132) господарство самостійно встановлює перелік та склад статей калькулювання, враховуючи специфіку виробництва, й затверджує їх разом з методом калькулювання собівартості продукції в наказі про облікову політику підприємства.

Під час виробництва плодів і ягід для відображення господарських операцій складається

велика кількість первинних документів, що формують інформацію про витрати та вихід продукції. Ними є документи з обліку оплати праці, використання виробничих ресурсів і одержання готової продукції. Приклад типового переліку форм первинних документів зображено в таблиці 2.

До наказу про облікову політику підприємства рекомендуємо вносити перелік форм первинних документів та самостійно розроблені форми, затвердженні керівником підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, у господарствах, які займаються виробництвом продукції садівництва, при складанні наказу про облікову політику потрібно:

— виділити синтетичні та аналітичні субрахунки в робочому плані рахунків бухгалтерського обліку;

— визначити та зафіксувати строки переведення молодих незрілих плодово-ягідних насаджень у зрілі;

— обрати методи оцінки плодів та ягід, побічної продукції, одержаної продукції від незрілих насаджень, а також падалиці;

— зазначити методи оцінки незавершеного виробництва та методу обліку шпалери, яку використовують при закладанні молодих садівничих насаджень;

— встановити перелік витрат понесених на виробництво плодів та ягід і обрати раціональний метод калькулювання собівартості одержаної продукції;

— затвердити перелік форм первинних документів, якими користуються підприємства, що займаються виробництвом продукції садівництва.

Облікова політика кожного садівничого підприємства повинна формуватися з урахуванням галузевих особливостей та діючої нормативно-правової бази. Тому, вважаємо, для господарств, які займаються вирощуванням садів, потрібно розробити галузеві методичні рекомендації в частині організаційних, методичних та технологічних аспектів облікової політики.

Література:

1. Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. № 996-ХІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати". Затв. наказом МФУ від 31.12.1999 р. № 318.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи". Затв. наказом Міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 р. № 790.

4. Методичні рекомендації з планування, обліку та калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Затв. наказом Міністерства аграрної політики від 18.05.2001 р. № 132.

5. Лист Державного комітету інформаційної політики України "Про нормативи питомих капітальних вкладень на створення плодових, ягідних та виноградних насаджень" від 24.02.1997 р. № 11/02-460.

6. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. — К.: НАУ, 2005. — 21 с.

7. Облікова політика підприємства: [навч. - метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / М.М. Котсупатрій, О.Г. Бірюк. — К.: КНЕУ, 2010. — 273 с.

References:

1. The law of Ukraine "About financial accounting and the financial reporting in Ukraine" available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>: (Accessed 16 July 1999).

2. The Ministry of Finance of Ukraine (1999), Ukrainian Accounting Standard 16 'Costs', available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (Accessed 31 December 1999).

3. The Ministry of Finance of Ukraine (2005), Ukrainian Accounting Standard 30 'Biological assets', available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05> (Accessed 18 November 2005).

4. Ministry of Agrarian Policy of Ukraine (2001), Methodical recommendations for planning, accounting and calculation of unit (works, services) cost at agricultural enterprises, available at: <http://www.uazakon.com/big/text1528/pg1.htm> (Accessed 18 May 2001).

5. The Letter of the State Committee of Ukraine for Information Policy "About the norms of specific capital investments for the establishment of fruit, berry and grape plantations" available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.1243.0> (Accessed 24 February 1997).

6. Baranovska, T.V. (2005), "Accounting policy of Ukraine enterprises: theory and practice", Author's abstract of dissertation for obtaining sciences. PhD. Degree, pp. 21.

7. Kotsupatryi, M.M. Biruk, O.G. (2010), "Accounting policy of the enterprise": Textbook for independence studying, pp. 273.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2014 р.

УДК 332.33.332.05

Є. С. Лазеба,
аспірант, Полтавська державна аграрна академія

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВИХ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

E. Lazeba,
PhD candidate, Poltava State Agrarian Academy, Poltava city

KEY ASPECTS USE OF GLOBAL LAND RESOURCES

Земля як основний засіб життя на планеті потребує ефективного використання, відновлення та збереження своїх родючих властивостей. Досліджено основні чинники збільшення дефіциту ґрунту. Виявлено, що в умовах зростання чисельності населення планети з'явилась необхідність у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції. Для визначення основних аспектів використання світових земельних ресурсів проведено аналіз п'яти основних регіонів світу: Європи, Азії, Америки, Африки, Австралії та країн Океанії. Виявлено світову тенденцію зростання площ під органічні продукти. Проаналізовано вітчизняні запаси земельних ресурсів та перспективи їх використання. Вивчено досвід зарубіжних країн щодо використання та збереження земельних ресурсів. Запропоновано шляхи ефективного використання земельних ресурсів в Україні.

Earth as a primary means of life on the planet requires effective use, restoration and preservation of their fertile properties. The basic factors increasing scarcity of soil are investigated. In terms of growth world population there is a need to increase agricultural production is revealed. To identify the main aspects use of the world's land resources in five major regions of the world: Europe, Asia, America, Africa, Australia and Oceania countries are analyzed. The global trend of increasing area under organic products is detected. The national inventories of land resources and the prospects for their use are analyzed. The foreign experience on the use and conservation of land resources is study. Through the effective use of land resources in the Ukraine are offered.

Ключові слова: земельні ресурси, ефективність використання, регіони світу, запаси земельних ресурсів, органічні продукти, генетично модифікована продукція.

Key words: land resources, efficiency, regions of the world, reserves of land resources, organic foods, genetically modified products.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Планета Земля має такі економічні ресурси як орні землі, ліси, родовища мінералів, водні та ін., які обмежені у часі та просторі. Таким чином, враховуючи таку обставину, їх ефективне використання є важливим питанням сучасності. При цьому воно має максимально задовольнити матеріальні потреби людства від залучення їх в економічний оборот до збереження та відновлення їхнього стану. Шляхи розв'язання даної проблеми необхідно шукати в залученні у сільськогосподарський оборот придатних для вирощування земель. Натомість малопродуктивні землі потребують вилучення з обороту з метою відтворення і збереження родючості для майбутніх поколінь. Властивість землі є неможливість переміщення її в просторі. Це означає, що ефективне використання земель має відбуватися в тому місці, де вони знаходяться. Саме тому, актуальним є аналіз стану світових земельних угідь та вітчизняних запасів земельних ресурсів, пошук шляхів підвищення ефективності використання земель в Україні на основі світового досвіду.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні питання використання, збереження та відтворення світових земельних ресурсів висвітлено у працях таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як: І.Р. Вебстер, Д. Беккер, Н. Берг, Р. Парке, Д.С. Добряк, Л.Я. Новаковський, А.М. Третьяк, М.М. Федоров та інших.

Науковцями обґрунтовано принципи та методи відтворення земельних ресурсів. Проте проблеми використанням та охорони світових сільськогосподарських угідь як основного джерела продовольства залишаються недостатньо опрацьованими та потребують поглиблених досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Дослідження сучасного стану світових запасів земельних ресурсів та основних аспектів ефективності їх використання.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними джерелами життєздатності та процвітання будь-якої держави є належні йому

Таблиця 1. Структура земельної площі країн Європи, млн га

Структура площі	Роки			2011 р. до 2001 р., %
	2001	2006	2011	
Загальна земельна площа	2213,9	2213,4	2213,3	100,0
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	482,4	475,5	469,9	97,4
з них сільськогосподарські угіддя органічні	х	7,0	10,6	х
рілля	284,2	278,8	276,5	97,3
багаторічні насадження	16,6	16,1	15,6	94,0
луки і пасовища	181,5	180,7	177,8	98,0
ліси	998,8	1001,9	1005,8	100,7
внутрішні води	91,9	92,6	92,7	100,9
загальна площа земель обладнаних для зрошення	26,7	26,2	25,4	95,1

Джерело: розраховано автором за даними [6].

земельні ресурси та населення. Неконтрольоване землекористування є основною причиною деградації та виснаження земельних ресурсів. Вони належать до категорії непереміщуваних та відіграють винятково важливу роль у функціонуванні кожної держави. Адже саме земельні ресурси є однією з головних передумов розвитку сільського господарства.

Основними чинниками збільшення дефіциту ґрунту є:

1. Зростання населення світу (щотижня людей стає більше на 1,5 млн осіб). За даними оцінками експертів ООН, до 2050 року на Землі буде 9,2 млрд людей. Щоб нагодувати всіх, виробництво продовольства необхідно збільшити на 70 %.

2. Зміна клімату у світі. Потепління клімату призведе у майбутньому до зміни розподілу випадання опадів, таким чином деякі регіони страждатимуть від посухи. Водночас у багатьох інших регіонах світу спостерігатиметься збільшення кількості опадів, що призведе до

Таблиця 2. Структура земельної площі країн Азії, млн га

Структура площі	Роки			2011 р. до 2001 р., %
	2001	2006	2011	
Загальна земельна площа	3094,1	3093,8	3093,5	100,0
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	1657,9	1633,2	1633,5	98,5
з них сільськогосподарські угіддя органічні	х	3,0	3,7	х
рілля	482,4	480,7	473,6	98,2
багаторічні насадження	63,0	71,4	80,0	127,0
луки і пасовища	1112,5	1081,1	1080,0	97,1
ліси	573,0	585,7	594,2	103,7
внутрішні води	102,6	103,0	103,0	100,4
загальна площа земель обладнаних для зрошення	202,5	218,8	225,8	111,5

Джерело: розраховано автором за даними [6].

ерозії ґрунту. Через ерозію ґрунтів за останні 40 років близько 30 % орних земель стали неродючими [2].

3. Індустріалізація та урбанізація світу. На думку експертів ФАО, до 2030 року лише для роботи та проживання населення необхідно буде 100 млн га землі. Наприклад, за останні 10 років у Китаї було забетоновано 8 млн сільськогосподарських земель.

4. Конкуренція від поновлювальних джерел енергії. Дедалі більше родючих земель буде використовуватися для обслуговування вітрових та сонячних електростанцій. Вже сьогодні у Німеччині 17 % орних земель використовуються для виробництва відтвореної сировини, тоді як до 2030 року за прогнозами експертів, ця цифра зросте більше чим у два рази.

5. Зменшення прибавки врожайності. Врожайність основних сільськогосподарських культур збільшується повільно або взагалі залишається на колишньому рівні [5].

Всі названі чинники спонукають вчених до необхідності всебічного аналізу ефективного використання світових запасів земель сільськогосподарського призначення.

Для дослідження стану світових земельних угідь нами було розглянуто використання земельних ресурсів у Європі, Азії, Америці, Африці, Австралії та країн Океанії, що представляють собою основні регіони світу. Стосовно ефективності використання землі слід відмітити, що визначити її одним показником неможливо, оскільки ефективність використання землі узагальнює в собі систему показників. Кожен з досліджуваних регіонів має свої особливості ефективності використання земельних ресурсів, які впливають на економічний розвиток регіону та забезпечення продовольчої безпеки.

Вагомі позиції на світовому ринку продовольства займає Європа, що досягається за рахунок наявності великих площ сільськогосподарських угідь (табл. 1).

З наведеної таблиці очевидним є те, що за період 2001—2011 роки значних змін щодо загальної земельної площі країн Європи не відбулося. Натомість, спостерігалися зміни щодо її структури. Так площа рілля, багаторічних насаджень та лук і пасовищ зменшилася відповідно на 2,7 %, 6 % та 2,0 %. За досліджуваний період відбулося збільшення площ, зайнятих під органічне землеробство. В Європі зосереджено 29% органічних сільськогосподарських площ усього світу. Країнами з найбільшою площею органічних сільськогосподарських земель є Іспанія (1,6 млн га), Італія (1,1 млн га) та Німеччина (1 млн га).

Перспективи розвитку сільського господарства Азії пов'язані з раціональним використанням земельних ресурсів (табл. 2). Негативна тенденція спостерігається щодо скорочення площ сільськогосподарських угідь на 1,5 %, що пов'язано з природно-географічними умовами регіону. За досліджуваний період відбулося збільшення площ багаторічних насаджень на 27,0 %.

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь в Азії складає 4,0 млн га. Це становить близько 10% органічних сільськогосподарських площ світу. Кількість виробників налічує майже 0,6 млн га, з яких 0,55 млн га знаходяться в Індії. До країн-лідерів за площею належать Китай (1,9 млн га) та Індія (1,1 млн га).

За площею орних земель Америка посідає перше місце у світі. В Америці переважають здебільшого родючі ґрунти, у тому числі чорноземи. Цей чинник у поєднанні з тривалим періодом вегетації, сприятливим температурним режимом, достатньою кількістю опадів створюють надзвичайно сприятливі передумови для розвитку рослинництва та тваринництва. Загальний земельний фонд регіону становить 3889,2 млн га. Сільськогосподарські угіддя займають 1215,1 млн га, з яких рілля близько 30 %. Найбільші масиви сільськогосподарських угідь розташовані в США, Канаді, Мексиці, Бразилії (табл. 3).

В Америці понад 10,2 млн га угідь зайняті під органічне землеробство. За період 2001—2011 роки загальна площа сільськогосподарських органічних угідь збільшилася майже у 2 рази та продовжує розширюватися. Найбільші площі угідь, на яких вирощують органічні продукти знаходяться у США та Бразилії.

Земельні ресурси Африки є значними. Усього оброблюється 20 % земель, придатних для сільського господарства. Однак екстенсивне господарювання і швидке зростання населення призвели до катастрофічної ерозії ґрунтів, яка знижує врожайність культур. Це у свою чергу посилює проблему голоду, дуже актуальну для країн Африки.

За розмірами оброблюваної поверхні в Африці на одного мешканця припадає 0,6 га, що значно випереджає такі аграрні регіони, як Південно-Східна Азія з показником 0,2 га і Латинська Америка — 0,4 га. Хоча відносна природна родючість землі тут невисока, за розрахунками, африканський континент міг би забезпечити продовольством майже 1,5 млрд осіб.

За досліджуваний період відбулися незначні зміни у загальній земельній площі країн Африки. Площа сільськогосподарсь-

Таблиця 3. Структура земельної площі країн Америки, млн га

Структура площі	Роки			2011 р. до 2001 р., %
	2001	2006	2011	
Загальна земельна площа	3890,7	3890,6	3889,2	100,0
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	1192,7	1202,3	1215,1	101,9
з них сільськогосподарські угіддя органічні	x	5,4	10,2	x
рілля	364,7	363,5	371,1	101,8
багаторічні насадження	28,5	27,4	27,7	97,2
луки і пасовища	799,5	811,4	816,4	102,1
ліси	1605,4	1584,0	1566,2	97,6
внутрішні води	164,3	164,4	185,8	113,1
загальна площа земель обладнаних для зрошення	47,0	48,7	49,9	106,2

Джерело: розраховано автором за даними [6].

ких угідь у 2011 році порівняно з 2001 роком збільшилася на 3,4 %. У структурі відбулося збільшення площ ріллі (на 13,5 %) та багаторічних насаджень (на 117,2 %) (табл. 4).

В Африці є майже 1,5 мільйона гектарів сертифікованих органічних сільськогосподарських земель. Це становить близько 3% світових органічних сільськогосподарських земель. Кількість виробників становить 541000. Уганда є країною з найбільшою площею органічних земель (більше 220000 га) і з найбільшою кількістю органічних виробників в Африці.

Австралія та країни Океанії мають значні земельні ресурси, які досить ефективно використовуються. Внутрішні потреби у продовольстві задовольняються власним виробництвом. При 0,3 % світового населення Австралія має 5,8 % земної поверхні. Тому її забезпеченість природно-ресурсним потенціалом у 20 разів вища за середню у світі [4]. Сільське господарство Авст-

Таблиця 4. Структура земельної площі країн Африки, тис. га

Структура площі	Роки			2011 р. до 2001 р., %
	2001	2006	2011	
Загальна земельна площа	2964767	2964767	2964767	100,0
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	1129230	1156494	1169696	103,6
з них сільськогосподарські угіддя органічні	x	1001,0	1433,3	x
рілля	199554	216844	226453	113,5
багаторічні насадження	24815	27442	29090	117,2
луки і пасовища	904861	912208	911393	100,7
ліси	705145	688057	670999	95,2
внутрішні води	67016	67016	68804	102,7
загальна площа земель обладнаних для зрошення	13288	13684	13923	104,8

Джерело: розраховано автором за даними [6].

Таблиця 5. Структура земельної площі Австралії та країн Океанії, тис. га

Структура площі	Роки			2011 р. до 2001 р., %
	2001	2006	2011	
Загальна земельна площа	794,6	794,6	794,6	100,0
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	471,1	446,3	421,0	89,4
з них сільськогосподарські угіддя органічні	x	11,8	12,2	x
рілля	51,3	48,1	48,1	93,8
багаторічні насадження	0,4	0,4	0,5	125,0
луки і пасовища	419,4	397,8	372,4	88,8
ліси	163,0	161,3	156,6	96,1
внутрішні води	6,3	6,3	6,3	100,0
загальна площа земель об'єднаних для зрошення	3,0	3,0	3,2	106,7

Джерело: розраховано автором за даними [6].

ралії характеризується високою товарністю та широким використанням машин. На півночі та у внутрішніх частинах країни сільське господарство екстенсивне, через наявність великих земельних площ, Інтенсивно господарство ведеться переважно у південно-східній та південно-західній частинах (табл. 5).

Наведені дані в таблиці 5 свідчать про те, що за 2001 — 2011 роки значних змін щодо загальної земельної площі Австралії та країн Океанії не відбулося. Натомість відбулися зміни щодо її структури. Так, площа ріллі зменшилася на 6,2 %, лук і пасовищ — на 11,2 %.

Отже, спостерігається світова тенденція до збільшення площ земель під органічні рослини. У свою чергу, збільшення населення світу сприяє зростанню вирощування генетично-модифікованої сільськогосподарської продукції.

Таким чином, можна стверджувати, що одночасно існує дві протилежні тенденції розвит-

Таблиця 6. Структура земельної площі України, тис. га

Структура площі	Роки			2011 р. до 2001 р., %
	2001	2006	2011	
Загальна земельна площа	57935,0	57936,0	57932,0	100,0
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	41385,0	41284,0	41281,0	99,7
з них сільськогосподарські угіддя органічні	x	242,0	270,3	x
рілля	32537,0	32446,0	32499,0	99,9
багаторічні насадження	924,0	899,0	896,0	97,0
луки і пасовища	7924,0	7939,0	7886,0	99,5
ліси	9523,0	9601,0	9731,0	102,2
внутрішні води	2420,0	2419,0	2423,0	100,1
загальна площа земель об'єднаних для зрошення	2330,0	2181,0	2173,0	93,3

Джерело: розраховано автором за даними [6].

ку сільського господарства. Одна полягає у попиті на якісну та безпечну продукцію у розвинених країнах, інша — необхідність подолання голоду у бідних країнах, за рахунок споживання генетично-модифікованих продуктів.

Говорячи про нашу країну, то Україна займає провідне місце серед країн світу, на території яких поширені чорноземи. Чорноземи України займають 27,8 млн га, що становить 8,7% від світових площ чорноземів і є основним фондом отримання рослинницької продукції. На цих ґрунтах вирощується більша частина врожаю зернових культур, цукрового буряка, соняшнику, багаторічних плодкових, ефіроолійних культур в Україні. Чорноземи становлять основну площу сільськогосподарських угідь України — 67,7% (табл. 6).

За досліджуваний період загальна земельна площа України не змінилася. Україна посідає четверте місце у світі та володіє 41,3 млн га сільськогосподарських угідь, з яких 32,5 млн га це рілля. Тобто в нашій країні значний показник розораності.

За підрахунками експертів, за раціональної структури землекористування Україна здатна забезпечити продуктами харчування від 140 до 180 млн осіб на рік [4].

Розглянемо досвід країн щодо використання та збереження земельних ресурсів. У Німеччині встановлений суворий державний контроль за відчуженням ділянок сільськогосподарського призначення. Влада на рівні федеральних земель відповідає за консолідацію господарств і проведення структурної політики: ліквідацію черезсмулля, створення більших за розмірами господарств, краще із суцільним масивом землі, протиерозійні заходи.

Законодавство Франції зорієнтоване на збереження цільового призначення аграрних земель. Так, у сільській місцевості не допускають розвитку поселень міського типу, а будівельні роботи на відповідних угіддях обмежені лише зведенням потрібних для хазяйнування споруд.

У США основна частина земельної політики формується на рівні штатів, а всі ухвали окружної та муніципальної влади підлягають затвердженню на вищому рівні. Загалом такий механізм розподілу відповідальності створює умови для проведення єдиної земельної політики в кожному штаті, залежно від його особливостей. Іноземцям не заборонено набувати у власність сільгоспугіддя країни, але в кожному окремому випадку вони повинні повідомляти про це міністра сільського господарства [1].

В Угорщині під час купівлі сільськогосподарських угідь (до 100 га) власник може отримати банківський кредит на 10 років обсягом 70% від вартості землі. Пріоритетне право на придбання земельних ділянок сільгосппризначення надано особам, котрі пов'язані з аграрною діяльністю й мають відповідну освіту [3].

Для боротьби зі спекуляцією ввели обов'язкове використання землі для сільського господарства упродовж п'яти років.

Державний земельний банк Угорщини надає тільки довготермінові кредити (не менш як на п'ять років), а земельний фонд викупує ділянки у громадян, які одержали їх від держави під час приватизації і не бажають на них працювати, або ж заставлені сільськогосподарські угіддя. Фонд має право продавати чи здавати в оренду придбані ним землі особам, які вестимуть ефективне товарне виробництво сільськогосподарської продукції.

В Україні на державному рівні необхідно вжити заходи спрямовані на зниження розораності сільськогосподарських угідь. Для досягнення екологічної оптимізації потрібно вивести з інтенсивного обробітку непридатні для сільськогосподарського використання землі, запровадити нормативи та стандарти землекористування. Необхідно передбачити штрафні санкції за неефективне користування землею та сконцентрувати сільськогосподарське виробництво на кращих землях з точки зору родючості.

ВИСНОВКИ

Таким чином, головною метою світової політики землекористування є оптимальне розподілення земель між різними галузями з метою забезпечення населення планети продовольчими товарами. У зв'язку з різким збільшенням чисельності населення з'являється необхідність у збільшенні виробництва продовольства. Необхідним є пошук інтенсивних напрямів вирішення даних питань. Це можуть бути обмеження витрат енергії, поновлення природних ресурсів, формування стійких агроєкосистем.

Україна ж в свою чергу як аграрний регіон має створити сприятливі умови для сільськогосподарських виробників. Сприятливий інвестиційний клімат, податкові знижки на здійснення господарської діяльності, застосування нових технологій має сприяти збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції. Таким чином, відбудеться формування експортного потенціалу нашої країни.

Література:

1. Баланов С., Іванов О. Зберегти землю. Як створити умови для ефективного використання

сільськогосподарських угідь / С. Баланов, О. Іванов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/19365/PrintView>

2. Боклаг В.А. Зарубіжний досвід у сфері державного управління земельними ресурсами / В.А. Боклаг // Актуальні проблеми державного управління. — 2011. — № 2 (40) — С. 1—7.

3. Бурлака Н.І. Світовий досвід використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення / Н.І. Бурлака // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2012_9\(1\)_22.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2012_9(1)_22.pdf)

4. Данкевич В.Є. Особливості використання світових земельних ресурсів / В.Є. Данкевич // Економічний простір. — 2013. — № 74. — С. 15—23.

5. Пропозиція. Наші ґрунти: бажані, під загрозою й охороною. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=3425>

6. FAOSTAT [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/R/RL/E>

References:

1. Balanov, S. and Ivanov, O. (2011), "Save the earth. How to create the conditions for effective use of farmland", available at: <http://tyzhden.ua/Economics/19365/PrintView> (Accessed 30 March 2011).

2. Boklah, V.A. (2011), "Foreign experience in public land management", *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (40), pp. 1—7.

3. Burlaka, N.I. (2012), "World experience in land use for agricultural purposes", available at: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2012_9\(1\)_22.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2012_9(1)_22.pdf) (Accessed 01 September 2012).

4. Dankevich, V.E. (2013), "Features of the world's land resources", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 74, pp. 15—23.

5. Proposal magazine (2014), "Our soils desired, endangered and protected", available at: <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=3425> (Accessed 01 June 2014).

6. FAOSTAT (2014), available at: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/R/RL/E> (Accessed 01 June 2014).

Стаття надійшла до редакції 05.06.2014 р.